

ISSN: 2667-5897

**Sosyal
Araştırmalar ve Yönetim
Dergisi (SAYOD)**

SAYOD

Editörler

Prof. Dr. Şebnem YÜCEL

Prof. Dr. Recep YÜCEL

(Yıl: 2023, Sayı: 1 / Year: 2023, Issue: 1)

SAYOD

Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi (SAYOD) (Journal of Social Research and Management)

Sayı: 1 • Nisan 2023

Issue: 1 • Nisan 2023

ISSN: 2667-5897

<http://dergipark.gov.tr/sayod>
e-posta: www.sayodergisi@gmail.com

Dergi Ofis Adresi (Office Address)
Prof. Dr. Şebnem YÜCEL
Selçuk Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi, Konya

SAYOD, ulusal hakemli ve açık erişimli bilimsel bir dergidir.

Baş Editörler (Chief Editors)

Prof. Dr. Şebnem YÜCEL, Prof. Dr. Recep YÜCEL

Editör Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. Şebnem YÜCEL, Selçuk University, Turkey
Prof. Dr. Recep YÜCEL, Kırıkkale University, Turkey
Prof. Dr. Sandeep Kumar GUPTA, AMET University, AMET Business School, Chennai, India
Prof. Dr. Sayonara de Fátima TESTON, University of West Santa Catarina, Brazil
Prof. Dr. Andrea BENCSIK, NJ. Selye University, Komarno, Slovakia
Prof. Dr. Patrick ZAWADZKI, University of West Santa Catarina, Brazil
Prof. Dr. Nadiia P. REZNIK, National University of Life and Environment Science of Ukraine, Ukraine
Prof. Dr. Suzete Antonieta LIZOTE, University of Itajai Valley, Brazil
Prof. Dr. Akbar VALADBİGI, Elmi-Karbordi University, Jahad-e Daneshgahi, Sanandaj, Iran
Prof. Dr. Arceloni Neusa VOLPATO, UNIFACVEST University Centre, Brazil
Prof. Dr. Valeriia Y.PROKOPENKO, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Prof. Dr. Sir Bashiru AREMU, Crown University Intl Chartered Inc., Argentina, USA, Nigeria
Prof. Dr. Beatriz Lucia Salvador BIZOTTO, UNIFACVEST University Centre, Brazil
Prof. Dr. Madhur GUPTA, StXavier's College (Management), Bangalore, India
Prof. Dr. Camilia Susana FALER, University of West Santa Catarina, Brazil
Prof. Dr. BasheerYousif Ismail, Duhok Politechnic University, Department of Accounting, Iraq
Prof. Dr. Ni Made Eka MAHADEWI, Bali Tourism Polytechnic (Management), Indonesia
Prof. Dr. Shikha KAPOOR, Amity University, Noida, India
Prof. Dr. Md. Zahir Uddin ARIF, Jagannath University, Dhaka, Bangladesh
Prof. Dr. Md. Iryna MIHUS, Krok University, Kyiv, Ukraine
Prof. Dr. Afsun Ezel ESATOĞLU, Ankara University, Turkey
Prof. Dr. Iryna Mihus, Scientific Center of Innovative Researches, Estonia
Assoc. Prof. Dr. Irmantas Rotomskis, Mykolas Romeris University, Lithuania
Dr. Praveen Kumar SHARMA, Jaypee Institute of Information Technology, India
Dr. Neringa Povilaitienė, Šiaulių Valstybinė Kolegija, Lithuania

Temel İletişim [Primary Contact]

Assoc. Prof. Dr. Demet AKARÇAY ULUTAŞ
demetakarcay@gmail.com
+90332 444 12 51-7460

Assoc. Prof. Dr. Erhan KILINÇ
erhank23@hotmail.com
+90 554 125 46 53

Lecturer Fatih SÜNBÜL
fatihsunbul@kilis.edu.tr
+90 553 305 83 70

Teknik İletişim [Technical Contact]

PhD. Seda UYAR
seda_inan@outlook.com

SAYOD'UN TARANDIĞI İNDEKSLER

Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi (SAYOD) yılda bir kez yayınlanan ulusal hakemli bir dergidir. Gerek duyulduğunda özel veya ek sayı çıkarılabilir. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmeksizin kısmen ya da tamamen iktibas edilemez. Bu dergide yayınlanan çalışmaların bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dergimize gönderilen çalışmalar, alanında uzman iki ayrı hakem tarafından incelendikten sonra uygun görülenler yayınlanmaktadır.

Yazım kurallarına ilişkin bilgilere dergimizin web adresinde yer verilmiştir. Bu derginin tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin almaksızın hiçbir iletişim ve kopyalama sistemi kullanılarak yeniden kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve satılamaz.

Journal of Social Research and Management is an national peer-reviewed journal which is published one times a year. Special or additional issues may also be published if necessary. The articles cannot be cited partly or entirely without showing resources. The responsibility about scientific and grammatical issues is belong to authors.

The papers sent to the journal are reviewed by two referees and after their approval, they will be sent to edit before being published.

Writing & Publishing Policies can be found in the journal's website.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system without prior written permission.

DERGİ ADI: SOSYAL ARAŞTIRMALAR VE YÖNETİM DERĐİSİ (SAYOD)

AMAÇ VE KAPSAM

Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi (SAYOD), sosyal bilimler ve yönetim bilimleri alanında yapılan ulusal veya uluslararası düzeyde bilimsel nitelikteki çalışmalarını evrensel ilke, değer ve yöntemlere uygun olarak yayımlayarak sosyal bilimler ve yönetim bilimleri alanına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi (SAYOD), sosyal bilimler ile yönetim bilimleri alanında gerçekleştirilen özgün nitelikteki çalışmalara yer vererek literatüre katkı sağlamanın yanında sosyal bilimler ile yönetim bilimleri alanındaki sorunların çözümü noktasında da araştırmacılara yol göstermektedir. SAYOD yönetim ve sosyal bilimler (eğitim bilimleri, ilahiyat, iletişim, coğrafya, tarih, dilbilim, Türk dili, antropoloji, arkeoloji, felsefe, müzikoloji, güzel sanatlar, sinema, psikoloji, sosyoloji, sosyal hizmet, ekonomi, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, turizm, turist rehberliği, ekonometri, uygulamalı istatistik, hukuk, kamu yönetimi ve yönetim bilimleri gibi birçok sosyal bilim branşını içerir) alanında yapılan özgün nitelikteki çalışmalarını yayımlamaktadır.

JOURNAL NAME: JOURNAL OF SOCIAL RESEARCH AND MANAGEMENT

AIMS AND SCOPE:

The Journal of Social Studies and Management (SAYOD) aims to contribute to the field of social sciences and management sciences by publishing scientific studies in the field of social sciences and management sciences at national or international level in accordance with universal principles, values and methods.

Journal of Social Research and Management (SAYOD) guides researchers in terms of solving problems in the field of social sciences and management sciences, as well as contributing to the literature by including original studies in the field of social sciences and management sciences. SAYOD publishes original studies in the field of management and social sciences (it includes many social science branches such as educational sciences, theology, communication, geography, history, linguistics, Turkish language, anthropology, philosophy, philology, musicology, fine arts, cinema, psychology, sociology, archeology, economy, international relations, social work, political science, international studies, tourism, tourist guiding, business management, econometrics, applied statistics, law, public administration and management sciences.).

DERGİNİN YAYIM POLİTİKALARI

1. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi (SAYOD), yıllık olarak İngilizce, Almanca ve Türkçe dillerde çalışmaların yayınlandığı uluslararası, ücretsiz hakemli bir dergidir. Gerekli durumlarda özel ya da ek sayılar yayınlanabilmektedir. SAYOD, ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel nitelikteki çalışmaları yayınlanarak sosyal bilimler ve yönetim bilimleri alanına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. SAYOD yönetim bilimleri ve sosyal bilimler (iletişim, felsefe, psikoloji, sosyoloji, sosyal hizmet, ekonomi, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, turizm, hukuk, kamu yönetimi ve sağlık yönetimi gibi birçok sosyal bilim branşını içerir) alanında yapılan özgün nitelikteki çalışmaları yayınlamaktadır.

2.SAYOD’da yayınlanmasına karar verilen çalışmaların bütün hakları yayın sürecinde dergiye devredilmektedir. Makalelerin telif hakkı devri, dergi internet sayfasında sunulan form doldurulup imzalanmak suretiyle alınır. Bu formu göndermeyen yazarların yayınları basılamaz.

3.SAYOD’da çalışmalar, İntihal Raporu (IAuthenticate, Turnitin) ile değerlendirilmeye alınmaktadır.İntihal oranının %15’ten az olması gerekmektedir. İntihal raporu eklenmediği veya intihal oranının yüksek olması takdirde editör makaleyi direkt reddetme hakkına sahiptir.

4. SAYOD’e gönderilen yazıların tüm yasal, ekonomik ve etik yükümlülükleri yazarlarına aittir. Yayınlanmak üzere SAYOD’a gönderilen yazıların daha önce herhangi bir mecrada yayınlanmamış olması ve sisteme eklendiğinde yayın değerlendirme sürecinde olmaması gerekmektedir. Ayrıca sempozyum bildirimleri, sunum yeri, toplantı ve tarihi kaydedilmek ve tam metni başka bir yerde yayımlanmamak kaydıyla yayımlanabilir. Ancak bu yayın faaliyetinden kaynaklanabilecek sorunların sorumluluğu yazarına aittir. Ayrıca klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerinde Etik Kurul kararı gerektiren çalışmalar için Etik Kurul onayı alınmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve makale sonunda ek olarak sunulmalıdır. Bu şartı sağlamayan yayınlar kabul edilmez.

5.SAYOD’un yazım kuralları sekmesinde yer alan Yazım İlkeleri’ne herhangi bir açıdan uygunluk arz etmeyen yazılar değerlendirilmeye alınmayabilir.

6. Dergi Hakemlik ve Değerlendirme Süreci: Dergimizde, çift kör hakemli değerlendirme (double-blind review) yöntemi uygulanmaktadır. Gönderilen makalenin kime ait olduğu hakkında hakemlere; makaleyi değerlendiren hakemlerin kimlikleri hakkında ise yazar(lar)a ve başka kişilere bilgi verilmez. Tüm değerlendirme süreçleri ve hakem raporları, dijital arşivde saklanmaktadır. Hakemlerin olumsuz rapor verdiği makaleler yayımlanmaz ve yazar(lar)ına geri verilmez; bu konuda idarî ve adlî sorumluluk kabul edilmez. Makalelerde hakemlerin düzeltme istekleri, gerekli değişiklikler için yazar(lar)ına gönderilir. Yazarlar, hakemlerin ve editörün istek, öneri ve uyarılarını dikkate alırlar. Ancak, yazarlar, hakem kararlarına ve katılmadıkları hususlara gerekçelerini belirterek itiraz edebilirler. Bu durumda başka bir hakemin görüşüne başvurulur. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olduğu durumlarda, makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Belirtilen süre içinde, düzeltilmiş makale metni dergiye göndermenin sorumluluğu yazara aittir. Dizinleme kriterleri gereğince, Editör/Editörler, yayımlanacak makalelerde, esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler yapma yetkisine sahiptir. Hakem görüşleri editörlere son kararı vermede sadece görüş belirtir. Son karar editörlere aittir.

Dergimizde, makalelerin değerlendirme süreci, aşağıda belirtilen hususlara göre yapılmaktadır:

- Bilimsel etik kuralları gereği makaleler; amaç, kapsam, yöntem ve yazım ilkeleri açısından editör ve/veya yayım kurulu üyeleri tarafından değerlendirilir. Dergi editörlerince, ön kontrol aşaması sonrasında, dergimizde makaleler değerlendirmeye alınır.

- Değerlendirmeye alınan makaleler, yazarının kimliği belirtilmeksizin (kör hakemlik) değerlendirilmek üzere, bilimsel çalışmaları ile alana uygun öncelikle iki hakeme yönlendirilir.
- 7 gün içinde hakemin değerlendirme görevini kabul edip etmeme hakkı vardır. Görevi kabul eden hakeme, makaleyi değerlendirmek için 15 günlük süre verilir. Makalelerin değerlendirilmesi sürecinin hızı, hakemin sorumluluğundadır.
- İki hakemin de "Yayınlanması Uygundur" görüşü bildirmesi halinde, makaleler, en kısa sürede dergi yayın Kurulunun belirleyeceği cilt ve sayıda yayımlanır. Aksi halde makaleler dergide yayımlanmaz.
- Hakemlerden birinin olumlu, diğerinin olumsuz görüş bildirmesi durumunda; makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Bu durumda makalenin yayımlanması üçüncü hakemin raporuna bağlıdır.
- Makaleler yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez. Gönderdikleri makale hakkında yazarlar, hakemlerin düzeltmeleri ile ilgili olarak eleştiri ve önerilerini dikkate almak zorundadırlar.
- Belirtilen süre içinde, düzeltilmiş makale metnini dergiye ulaştırmak yazarın sorumluluğundadır. Gerektiğinde, düzeltilmiş metin, hakemlerce tekrar incelenebilir. Hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, yazarlar ve makale hakkında da hakemlere bilgi verilmez (Kör Hakemlik).
- Hakem değerlendirme raporları dergi dijital arşivinde saklanır.

YAZIM İLKELERİ

1. Yayınlanması amacıyla Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi'ne (SAYOD) gönderilmiş olan özgün makalelerin yüklenecek word (.doc, .docx) uzantılı metni üzerinde yazarlara dair isim veya başka bir bilgi bulunmamalı, yazarlar bu bilgileri sistem üzerinde belirtmelidir. Makalenin başında en az 150, en fazla 200 kelimedenden oluşan Türkçe (Özet), İngilizce (Abstract) ve 3-5 kelimelik Türkçe (Anahtar Kelimeler), İngilizce (Keywords) ile Türkçe ve İngilizce başlık yer almalıdır. Tam metinler 8000 kelimeyi aşmamalıdır.
2. Makalelerde yapılan atıflar için APA sistemi kullanılmalıdır.
3. Metnin sonunda KAYNAKÇA başlığı altında çalışmada kullanılan kaynakların bir listesi verilir. Çalışmada kullanılan referansların listelendiği bu kaynakça, yazar soyadı sıralamasına göre ve alfabetik olarak hazırlanır.
4. Yazılara üst-bilgi, alt-bilgi ve sayfa numarası verilmez.
5. İmla ve noktalama işaretleri için, metnin içeriği ile ilişki olan farklılıklar dışında TDK'nin yazım ve imla kılavuzu esas alınır.
6. Sisteme eklenecek yazıların sayfa düzeninin yazar tarafından ve şu değerlere uygun bir biçimde yapılmış olması gerekir:
Kâğıt Boyutu: A4 Dikey (Makalede yatay sayfalara yer verilmemeli)
Üst Kenar Boşluk: 3 cm
Alt Kenar Boşluk: 3 cm
Sol Kenar Boşluk: 3 cm
Sağ Kenar Boşluk: 3 cm
Yazı Tipi: Times New Roman
Yazı Boyutu: Başlıkta 12, metinde 11, özetlerde 10
Paragraf Aralığı: Önce 6 nk – sonra 0 nk
Paragraf Girintisi: Metinde paragraf girintisi kullanılmayacaktır.
Satır Aralığı: Metinde 1.15
7. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi (SAYOD) Yayın İlkeleri'ne herhangi bir açıdan uygunluk arz etmeyen yazılar değerlendirilmeye alınmaz.

PUBLISHING POLICIES OF JOURNAL

1. Journal of Social Research and Management (SAYOD) is an international, free peer-reviewed journal, in which studies are published annually in English, German and Turkish. Special or additional issues may also be published if necessary. SAYOD aims to contribute to the field of social and management sciences by publishing scientific studies at national and international level. SAYOD publishes original studies in the field of management sciences and social sciences (it includes many social science branches such as communication, philosophy, psychology, sociology, social work, economy, international relations, political science, tourism, law, public administration and healthcare management) that analyze, research, discuss and promote humanities-related social policies or practices).

2.All rights of the articles decided to be published in SAYOD are transferred to the journal during the publishing process. The copyright transfer of the articles is taken by filling in and signing the form presented on the journal website. Publications of the authors who do not send this form cannot be published.

3.At SAYOD, the studies are taken into consideration together with the Plagiarism Report (IThenticate, Turnitin). Plagiarism rate should be less than 15%. If a plagiarism report is not included or the plagiarism rate is high, the editor has the right to reject the article directly.

4. All legal, economic and ethical obligations of the articles sent to SAYOD belong to the authors. The articles sent to SAYOD to be published should not have been published in any media before and it should not be in the process of publication evaluation when added to the system. In addition, the symposium papers can be published provided that the place of presentation, meeting and the date are recorded and the full text version is not published elsewhere. However, the responsibility of any problem likely to arise from this publication activity belongs to the author. Besides, Ethical Committee approval must be obtained for studies on clinical and experimental human and animals requiring an Ethics Committee decision, this approval must be stated in the article and must be submitted as an appendix at the end of the article. Publications that do not meet this requirement are not acceptable.

5. Articles that do not comply with the Style Guidelines in the Author Guidelines tab of SAYOD may not be considered.

6. Journal Refereeing and Evaluation Process: Double-blind review method is applied in our journal. The referees are not informed about who the submitted article belongs to, and the author(s) are not informed about the identities of the reviewers. All evaluation processes and referee reports are stored in a digital archive. Articles in which the referees give negative reports are not published and are not returned to their author(s); administrative and judicial responsibility cannot be accepted in this regard. In the articles, the referees' correction requests are sent to the author(s) for necessary changes. The authors take into account the requests, suggestions and warnings of the referees and the editor. However, the authors can object to the referee's decisions and the issues they disagree with by stating their reasons. In this case, the opinion of another referee is sought. In cases where one of the referee's reports is positive and the other is negative, the article is sent to a third referee. It is the author's responsibility to submit the corrected article text to the journal within the specified time. Editor(s) have the authority to make minor non-essential corrections in the articles to be published. Referee opinions only express opinions to the editors in making the final decision. The final decision belongs to the editors.

In our journal, the evaluation process of the articles is carried out according to the following points:

- Articles in accordance with scientific ethical rules; It is evaluated by the editor and/or the members of the editorial board in terms of purpose, scope, method and writing principles. After the pre-check by the journal editors, articles are evaluated In our journal.
- The articles that are suitable for evaluation are primarily directed to two referees who are suitable for the field with their scientific studies, to be evaluated without specifying the identity of the author (blind refereeing).
- Within 7 days, the referee has the right to accept or reject the evaluation task. The referee who accepts the assignment is given 15 days to evaluate the article. The speed of the evaluation process of the articles is the responsibility of the referee.
- If both referees give the opinion " publishable ", the articles are published in the volume and number to be determined by the editorial board of the journal as soon as possible.
- In case one of the referees gives a positive opinion and the other a negative opinion; the article is sent to a third referee. In this case, the publication of the article depends on the report of the third referee.
- The articles are not returned whether they are published or not. The authors have to take into account the criticisms and suggestions of the referees regarding the corrections of the article they sent.
- It is the author's responsibility to deliver the corrected article text to the journal within the specified time. When necessary, the corrected text can be re-examined by the referees. The authors are not informed about the identities of the referees, and the referees are not informed about the authors and the article (Blind Refereeing).
- Referee evaluation reports are stored in the journal's digital archive.

SUBMISSION GUIDELINES

1. Articles must be written in the Microsoft Word Programme and the page structure must be created as follows:

Paper Size	A4 Vertical
Top Margin	3 cm
Bottom Margin	3 cm
Left Margin	3 cm
Right Margin	3 cm
Font	Times News Roman
Font Style	Normal
Type Size	(Head line) 12
Type Size	(Regular Text) 11
Type Size	(Footnote Text) 9
Type Size	(Abstract) 10
Paragraph Spacing	6 nk
Line Spacing	1

2. The abstract should be no more than 250 words and should have the following subsections.
  - **Summary** (which should contain details of the context for the article and methods/approached)
  - **Findings** (which should contain the key findings)
  - **Applications** (which should contain details of impact and application to Professional practice)
3. Full articles should be a maximum of 8000 words.
4. Manuscripts should have 3-5 keywords under the abstract.
5. The manuscripts should follow APA reference style.
6. The manuscripts that are not appropriate for submission guidelines cannot be include in peer review process.

MAKALELER/ ARTICLES

2023 Yılı, Sayı: 1 Makaleleri (2023 Year, Issue: 1 Articles)

Ekonomik Krizlerin Gölgesinde: Sağlık Sektörünün Yaşadığı Krizlerin İncelenmesi
(In The Shadow Of Economic Crises: Examining The Crises Of Health Sector)
Derleme/ Review (1-19)

Implementing Marketing Strategies for A Niche Business: Case of Talya Herbal Products
Araştırma/ Research (20-26)

Kültürel Zekâ ile Viral Pazarlama Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
(Examining The Relationship Between Cultural Intelligence And Viral Marketing)
Araştırma/ Research (27-40)

Akademisyen Deneyimleri ve Örgütsel Kültürün Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi
(Academic Experiences And Organizational Culture's Effect On Organizational Citizenship Behavior)
Araştırma/ Research (41-57)

Assessing Disaster Preparedness of Adult Individuals: A Phenomenological Study From The Perspective of Disaster Workers With A Specific Focus on Andragogy
(Andragoji Kavramı Odağında Afet Çalışanları Perspektifinden Bireylerin Afete Hazır Olma Durumlarının Değerlendirilmesi: Fenomenoloji Çalışması)
Araştırma/ Research (58-68)

İzmir Adliyesi'nde Görülen Çocuk İstismarı Vakalarının İçerik Analizi (Cinsel İstismar)
(Content Analysis Of Child Abuse Cases In Izmir Courthouse (Sexual Abuse))
Araştırma/ Research (69-89)

SOSYAL ARAşTIRMALAR VE YÖNETİM DERGİSİ (SAYOD)

JOURNAL OF SOCIAL RESEARCH AND MANAGEMENT

E-ISSN: 2667-5897

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sayod>

Paper Type: Research Paper,

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Sayı:1, Nisan 2023

Issue:1, April 2023

Received Date / Geliş Tarihi: 03/09/2022

Accepted Date / Kabul Tarihi: 05/10/2022

EKONOMİK KRİZLERİN GÖLGESİNDE: SAĞLIK SEKTÖRÜNÜN YAŞADIĞI KRİZLERİN İNCELENMESİ

IN THE SHADOW OF ECONOMIC CRISES: EXAMINING THE CRISES OF HEALTH SECTOR

Atıf/ to Cite (APA): Tülüce, N.S. ve Şafak, K.(2023). Ekonomik Krizlerin Gölgesinde: Sağlık Sektörünün Yaşadığı Krizlerin İncelenmesi, Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, (1), 1-19.

Nadide Sevil TÜLÜCE*

Kerem ŞAFAK**

DOI: <https://doi.org/10.35375/sayod.1170554>

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, 2001-2008 ve 2018 yıllarında Türkiye’de meydana gelen ekonomik krizlerin sağlık sektörü ve sağlık harcamaları üzerine etkilerini ve kişi başı millî gelirin doğum ve ölüm istatistikleri ile ilişkisini incelemektir. Çalışmada “2000-2020” yılları aralığındaki verilerden faydalanılmıştır. Çalışmada TÜİK, Dünya Bankası ve OECD’den elde edilen veriler kullanılmıştır. Elde edilen verilerden kişi başı sağlık harcamaları ile ölüm ve doğum oranlarının arasındaki ilişkiyi tespit etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Ayrıca sonra ekonomik kriz ortamlarında bazı sağlık göstergelerinin seyirleri değerlendirilmiştir. Makroekonomik değişken olarak çalışmaya dâhil edilen kişi başı sağlık harcamaları bağımsız değişken olarak kullanılırken; bebek ölüm hızı, anne ölüm hızı, doğurganlık hızı, doğumda beklenen yaşam süresi, geçim zorluğu intihar oranının toplam intihara oranı ve anne ölüm hızı bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Kişi başı sağlık harcamalarının artması bebek ölüm hızı, doğurganlık hızı ve anne ölüm hızını düşürürken, doğumda beklenen yaşam süresi ve toplam intihar edenler içinde geçim zorluğundan intihar edenlerin oranının arttırmaktadır. Bunun yanı sıra 2008 ekonomik krizinin GSYH’den toplam sağlık harcamalarına ayrılan oranın, sağlık harcamalarını, sağlık yatırımlarını, kişi başı sağlık harcamalarını, işsizlik oranlarını ve intihar oranlarını etkilediği görülmektedir. 2001 ve 2018 ekonomik krizinin ise işsizliği etkilediği diğer değişkenleri çok fazla etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Harcamaları, Ekonomik Kriz, Sağlık Ekonomisi

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the effects of the economic crises that occurred in Turkey in 2000-2008 and 2018 on the health sector, their effects on health expenditures, and the relationship between per capita national income and birth and death statistics. Data from 2000 to 2020 were used in the study. Data obtained from TUIK, World Bank and OECD were used in the study. From the data obtained, first of all, correlation analysis was performed to determine the relationship between per capita health expenditures and death and birth rates. Then, the course of some health indicators in economic crisis environments was evaluated. While the per capita health expenditures included in the study as a macroeconomic variable are used as an independent variable; infant mortality rate, maternal mortality rate, fertility rate, life expectancy at birth, difficulty of subsistence suicide rate to total suicide rate and maternal mortality rate were used as dependent variables. While the increase in health expenditures per capita decreases the infant mortality rate, fertility rate and maternal mortality rate, the life expectancy at birth and the rate of those who commit suicide due to difficulty of living among those who commit suicide increase. It is seen that the 2008 economic crisis affected the ratio of GDP to total health expenditures, health expenditures, health investments, per capita health expenditures, unemployment rates and suicide rates. It has been observed that the 2001 and 2018 economic crises are not well understood as the good adaptations of unemployment.

Keywords: Health Expenditures, Economic Crisis, Health Economics.

*Doç. Dr. Kayseri Üniversitesi, Develi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, nadidetuluce@kayseri.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2804-0728>

**Doktora Öğrencisi, Kayseri Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Bölümü, keremsafak66@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2265-7647>

1. GİRİŞ

Ekonomik krizler toplumların refahını ve bunun bir sonucu olarak da sağlık sektörünü birçok yönden etkilemektedir. Ekonomik kriz dönemlerinde işsizlik genellikle hızla artmaktadır. İşlerini kaybeden bireyler gelirlerini ve sosyal güvencelerini yitirmektedir. Zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamamaları bireylerin sağlık statüsünü düşürmekte ve sağlık sorunlarına neden olabilmektedir. Ekonomik krizler mikro düzeyde bireylerin kendilerini, makro düzeyde ise ülke sağlık harcamalarını etkilemektedir. Bireylerin gelirlerinin düşmesi ile beslenme bozuklukları ve bununla ilişkili hastalıklar meydana gelmektedir. Artan manevi ve zihinsel baskı, depresyon ve anksiyete gibi hastalıkları ortaya çıkarmaktadır. Bunun sonucunda da sigara ve alkol tüketimi artmakta ve sağlıksız topluluklar oluşmaktadır. Sağlık statüsü kötüleşen bireylerde hem sağlık hizmetlerine talep artmakta hem de kronikleşen hastalıklardan dolayı ilaç tüketimi artmaktadır (Çıraklı, 2019:581-582).

Bazı krizler eğitim, sosyal refah ve sağlık sistemleri de dâhil olmak üzere birçok olumsuz etkiyle kamu hizmeti bütçelerini istikrarsız hale getirebilir. Çocuklara, ailelere ve gençlere yönelik kamu hizmetlerinde kemer sıkma önlemlerinin alınması, uzun süreli ve maliyetli zihinsel ve fiziksel sağlık hasarlarına yol açabilir ve ekonomik iyileşmeye engel oluşturabilir. Buna karşılık, sosyal güvenlik ağlarının ve desteklerinin yerinde olmasını sağlamak için alınan önlemler, toplulukların ekonomik şoklara karşı direncini artırabilir. Bu önlemler işsizlik, sosyal statü kaybı ve ekonomik gerilemelerin sonuçlarının zihinsel sağlık etkilerini azaltabilir (Stuckler vd., 2009:315-316).

Ekonomik krizlerin sağlık üzerindeki etkileri kamu politikaları açısından da önem arz etmektedir. Bu dönemlerde yoksulluğun artması, gelirin azalması ve çoğu insanın yaşam standartının düşmesi krizin sağlık üzerinde kalıcı etkiler bırakmasına yol açabilmektedir. Öte yandan sağlık hizmeti sunumunda imkânları kısıtlı olan ülkelerin yoksul kesime hizmet sunma imkânı daha da azalmaktadır. Bunun tam aksine de yoksul insanların ihtiyaçlarında da artış yaşanmaktadır. Bu sebepten sağlık durumlarının ekonomik krizlerden ne derece etkilendiğinin incelenmesi politika yapıcılara fikir sunulması açısından önem arz etmektedir (Cutler vd., 2002).

Ekonomik kaynakların kıt olması sebebiyle bu kaynakların toplum ihtiyacını karşılayacak şekilde etkili ve verimli kullanılması önemli bir hale gelmektedir (Yılmaz vd., 2021:49). Sağlık sistemleri, hizmet verdikleri topluma yardım etmek için finansal kaynakları sağlık sonuçlarına çevirebilen dinamik yapılardır. Bununla birlikte, bu kaynaklar ekonomik kriz sırasında azalabilir, halk sağlığı genellikle ekonomik iklime duyarlıdır. Ekonomik krizin etkisi hükümetin önceliklerine, sağlık harcamalarının korunacak bir yatırım olarak kabul edilmesine veya finansal kaynakların küresel kıtlığının bir sonucu olarak azalmasına karar verip vermemelerine bağlıdır.

Ekonomik krizlerin sağlık alanına yansımalarını inceleyen çalışma sayısı çok azdır. 2018 krizinin sağlık üzerine yansımalarını inceleyen bir çalışmaya ise rastlanmamıştır. Bununla birlikte Türkiye’de kayıt dışılığın çok olduğu ve verilerin gerçek durumu yansıtmadığı düşünülmektedir. Sağlık kayıtlarının ve demografik kayıtların ülke geneline yansıtmaması ve güvenilir verilere ulaşmada güçlük çekilmesi önemli bir kısıtlılık durumunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, 2001-2008 ve 2018 yıllarında Türkiye’de meydana gelen ekonomik krizlerin sağlık sektörüne ve sağlık harcamalarına etkilerini ve özelde kişi başı millî gelir ile bazı doğum ve ölüm istatistikleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışma Ocak-Mayıs 2022 döneminde yapılmıştır. Çalışmada 2000 - 2020 yılları arasındaki verilerden faydalanılmıştır. Çalışmada TÜİK, Dünya Bankası ve OECD’den elde edilen veriler kullanılmıştır. Elde edilen verilerden ilk önce kişi başı sağlık harcamaları ile ölüm ve doğum oranlarının arasındaki ilişkiyi tespit etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Daha sonra ekonomik kriz ortamlarında bazı sağlık göstergelerinin seyirleri değerlendirilmiştir. Bu çalışmada son 20 yılda yaşanan ekonomik krizlerin sağlık sektörü üzerine etkileri incelenmiştir. Benzer bir çalışmanın yapılmamış olması, özellikle 2018 kriz döneminin sağlık sektörü açısından değerlendirmemiş olması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ekonomik kriz ve ekonomik krizlerin sağlık göstergeleri ile ilişkisi kavramsal bir çerçevede sunulacaktır. Bu kapsamda ilk önce ekonomik kriz kavramına ve ekonomik kriz çeşitlerine

değinilerek daha sonra incelenen sağlık göstergeleri ile ekonomik krizlerin ilişkisine ait literatür bilgisine yer verilecektir.

Yunanca “krisis” sözcüğünden gelen kriz kelimesinin anlamı karar vermektir (Önder, 2001:45). Özellikle sosyal bilimlerde ortak bir kriz tanımı yapılamamış olsa da; yapılan tanımlar ekonomik anlamda olağan bir durumdan olağanüstü bir duruma ya da istikrarlı bir durumdan istikrarsız bir duruma geçiş olarak tanımlanabilir. (Özgüven, 2001:6). Ekonomik kriz kavramı ise, üretimi yapılan bir mal veya hizmetin ekonomik anlamda kabul edilebilir seviyenin beklenmedik şekilde ötesine geçilmesi şeklinde tanımlanabilir (Delice, 2003:58). Ekonomik krizler, iç ve dış ekonomik konjonktür nedeniyle hanehalkı, şirketler ve hükümet gibi bir ekonomik karar vericilerin davranışlarında ve eylemlerinde öngörülemeyen dramatik değişikliklerdir. Kronik olarak yüksek enflasyon oranları, milli paranın değerinin düşmesi, radikal para politikaları, ticaret dengesizlikleri, sürekli artan dış ve iç borçlar ekonomik krizlere neden olan başlıca faktörlerden bazılarıdır. Kararsızlık, yanlış karar verme kadar ekonomik krize de katkıda bulunabilir. Geçmişte yaşanan ekonomik krizlerin nedenleri incelenirse, sorun çoğu durumda finansal sektör ve ödemeler dengesi ile ilgilidir. Bu sorunlar bulaşıcı olma eğilimindedir ve her ülkede zaman zaman ortaya çıkar. Ekonomik krizlerin ortaya çıkması; ekonomik tercihlerin politik tercihlerle güçlü bir şekilde ilişkili olmasından, küresel pazarlardan veya o ülkedeki siyasi otoritelerin tercihlerinden kaynaklanabilir (Apak, 2009:6-7).

Ekonomik krizler yerli veya yabancı kökenli olabilir ve özel veya kamu sektörlerinden kaynaklanabilir. Bu krizler çeşitli formlara ve boyutlara sahip olabilirler. Literatürde kriz türleri arasında genel olarak kabul edilmiş bir ayırım yoktur, çünkü bunlar birbirleriyle yakından bağlantılıdır, ancak bazı belirli finansal kriz türlerinden başlayıp daha sonra tam ölçekli bir ekonomik krize geçerek incelenebilirler (Eriş, 2019).

2.1. Finansal Kriz ve Çeşitleri

Finansal kriz, finans sisteminin faaliyetlerini olumsuz şekilde etkileyecek beklenmedik durumların ortaya çıkmasıdır. Finans piyasaları ekonomik sistemin genel işlevi ve reel söktürün ihtiyacı olan fonların sağlanması sağlayan piyasalardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde finans piyasaları tüm kurumların veya reel sektörün ihtiyaç duyduğu fonların temininden sorumludur. Bu piyasada yer alanlar kar amacı güttüğünden, daha fazla çıkar elde edebilmek için sürekli bir rekabet ortamındadırlar. Bu piyasadaki iktisadi birimler geleceğe dair yapmış oldukları finansal yatırım karar süreçlerini ve küresel ekonomik dengeleri her zaman doğru tahmin edemeyebilirler. Bu sistemin diğer aktörleri ise sürekli manipölasyon ve spekülasyon yaparak, gayri ahlaki davranarak daha fazla kazanmak isterler. Bu iki durumun oluşması finans piyasalarında krizlere yol açmaktadır (Oktar & Dalyancı, 2010:2-3). Finansal krizlerin dört çeşitli bulunmaktadır. Bunlar aşağıda belirtilmiştir:

Bankacılık krizi: Bir veya daha fazla ticari bankanın, borçlarının vadesini uzatamadığı veya beklenmedik bir para çekme talebini karşılayamadığı için likidite sorunları yaşadığında meydana gelir. Diğer bir deyişle, bankalar ve hükümet koşula karşı koymakta zorluk çektiğinde, banka krizleri gerçek veya potansiyel banka faaliyetlerine bağlı olarak ortaya çıkar. Bankalar finansal yükümlölüklerini ertelemeye çalışır ve hükümetler büyük ölçekli finansal destek sunar. Kontrolsüz bir banka işletmesi için iflase bile yol açabilir (Eriş, 2019:5).

Döviz kuru krizi: Keskin bir amortismanına yol açan veya yetkilileri döviz rezervleri satarak veya iç faiz oranlarını artırarak para birimini savunmaya zorlayan bir para biriminin döviz değerine spekülatif bir saldırı olarak tanımlanabilir. Sabit döviz kuru rejimine sahip bir ekonomi için, bir para birimi krizi genellikle ekonominin hâkim döviz kurunu veya rejimini bırakma baskısı altında olduğu bir durumu ifade eder. Başarılı yapılan bir spekülatif bir saldırıda para birimi değer kaybeder, başarısız bir spekülatif bir saldırıda ise döviz kurunu değiştirebilir, ancak harcanan döviz rezervleri veya daha yüksek bir iç faiz oranına sebep olur. Spekülatif saldırı, para birimi değerini savunmak için güçlü bir politika tepkisine rağmen, genellikle keskin bir döviz amortismanına yol açar (Glick & Hutchison, 2011).

İç ve dış borç krizi: Düşük faiz oranlarının yol açtığı kamu ve özel kesim borçlanmalarındaki artışın, finansal krizle birlikte yüksek kamu borçlarına dönüştüğü bir süreci ifade etmektedir. Hükümetler harcamalarını ağırlıklı olarak vergi gelirleriyle finanse etmektedir. Bu gelirler yeterli olmadığında,

hükümetler devlet hazine bonolarını satarak para kazanabilirler. Yeni yatırımcılar bulabilmek için hükümetlerin bu konuda iyi bir üne sahip olmaları gerekir. Ancak, borç çok büyük olursa, yatırımcılar bu hükümetin borcunu temerrüde düşme olasılığı olduğunu düşünebilirler. Endişeli kredi verenler, yüksek risk nedeniyle daha yüksek faiz oranları talep etmeye başlar. Yeni kredi vermeyi bırakabilir ve mevcut kredilerin geri ödenmesini talep edebilirler. Hükümet mevcut borcunun üstesinden gelmeyi daha zor bulabilir ve sonunda temerrüde düşebilir ve bir borç krizine girebilir. Bir hükümetin yükümlülüklerini yerine getirememesi riskine dair bir tahmin varsa, o ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırımlar keskin bir şekilde düşebilir ve para krizine neden olabilir (İMF, 2002).

Ani durgunluk: Genellikle talebin azaldığı ve genellikle ekonomideki faaliyet hızının yavaşladığı ya da ekonomide daralmaların ortaya çıktığı durumu ifade eder. Büyük krizler ve devam eden küresel ekonomik krizin temel bir sonucudur ve mali çöküşlerin ardından normal iş süreçlerinin belirgin şekilde derin durgunluklar içermesidir. Bunun sebebi krizlere maruz kalanların mali durumlarının çökmesidir (Mendoza, 2010).

Sistemik finansal krizler: Sistemik finansal krizler, finans sisteminde meydana gelen ve tüm finansal sistemin, varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler gibi sistemin tamamını etkileyen ve kesintiye uğratan büyük çapta krizlerdir. Genel anlamda finansal sistemin dramatik bir şekilde bozulmasıdır ve siyasal, ekonomik ve sosyal yaşamda büyük değişikliklere sebep olmaktadır (Vural, 2009).

2.2. Reel Sektör Krizleri

Ekonomik krizlerin akabinde mal, hizmet ve işgücü piyasalarında meydana gelen daralmalar reel sektör krizidir. Mal/hizmet krizleri ve işgücü piyasaları krizi olmak üzere iki çeşittir. Mal ve hizmet krizleri; üretimi olumsuz yönde etkileyerek mal ve hizmet piyasasında daralmaya neden olan krizlerdir (Delice, 2003). Reel sektör, potansiyel bakımından büyük bir piyasaya hitap etmesinden dolayı büyük bir piyasadır ve büyük problemlere sebep olma ihtimali yüksektir. Bu krizler enflasyon ve durgunluk krizleri olarak iki kısma ayrılır. İşgücü piyasalarındaki krizlerde ise işsizlik ekonomik büyümeyle alakalı gibi görünse de ekonomik büyümeyle alakalı değildir. İşsizliğin temelinde yatan birçok faktör bulunmaktadır. Enflasyonun sebep olduğu azalan talepler, durgunluk, siyasal alanda meydana gelen dalgalanmalar işsizliği etkilemektedir. Sorunlar birbirini takip etmekte ve toplumda çok büyük sorunlar çıkmasına sebep olmaktadır (Atilla, 2019).

2.3. 2000-2018 Yıllarında Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Krizler

2000-2018 yılları arasında Türkiye’de üç büyük kriz patlak vermiştir. Bu krizler; Kasım 2000-Şubat 2001 Krizi, 2008 Krizi ve 2018 ekonomik krizleridir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri: Birbirinin devamı niteliğinde olan Kasım 2000 krizi ve Şubat 2001 krizleri art arda yaşanmıştır. Bu iki kriz, 1994 yılında uygulanan İstikrar programının yapısal sorunları gideremediğini göstermektedir. Finansal piyasaların hassaslaştığı bir ortamda sabit kur politikasının tahammül edilemez düzeye taşıdığı cari işlemler açığı, bankaların panik yaşaması ve siyasal istikrarın sağlanamaması gibi sorunların üst üste gelmesiyle kriz patlak vermiştir. Döviz ve likidite talebinde yaşanan yoğun artış ile ortaya çıkan bu kriz, daha önceki dönemlerde yaşanan ekonomik krizlerden farklı olarak istikrarlı bir dönemde ortaya çıkmıştır (Aksoy, 2010).

2008 Krizi: 2008 kriz dönemi öncesindeki birkaç yıl içerisinde dünya ekonomisinde çok hızlı büyüme meydana gelmiştir. Bu büyümenin doğal sonucu olarak enflasyon tarihteki en düşük seviyelere inmiş, faiz oranları düşmüş, dünya ticaret hacmi genişlemiş ve likidite imkânları fazlaşmıştır. ABD’de gelir seviyesi düşük olan ihtiyaç sahiplerine kullandırılan konut kredilerinin geri ödemelerinde yaşanan zorluklardan dolayı finans piyasalarında dalgalanmalar başlamıştır. 2008 yılının Kasım ayından itibaren daha da derinleşen bu kriz küresel çapta bir krize dönüşmüştür (Aksoy, 2010). Tüm dünyayı etkileyen bu kriz, Türkiye’de de büyüme hızında başlayan düşüş, bankacılık sistemine dayalı kredi kanallarının çalışmaması ve sermaye ile dış talepte oluşan azalmalardan dolayı 2008 yılının son çeyreğinden itibaren başlayarak 2009 yılında da devam etmiştir. Ekonomideki bu daralma ilk etkisini istihdam üzerinde göstermiş ve Türkiye istihdam krizi ile karşı karşıya kalmıştır (Darıcan, 2013).

2018 Krizi: Türkiye'de devam eden ve finansal bulaşma yüzünden uluslararası yansımaları olan bir ekonomik krizdir. Türk lirasının değer kaybı, yüksek enflasyon, artan borç ve karşılık gelen kredi temerrütleri, krizin öne çıkan özellikleridir. 2018 krizi, Türk Lirasının dalgalı bir seyir izleyerek değer kaybetmesi ile ortaya çıkmaya başlamış ve borçların ödenmemesi sonucunda ekonomik alanda meydana gelen daralmayla daha da derinleşmiştir. Bu dönemde enflasyonun çift hanelerde stabil kalması ile stagflasyon ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde kamu faiz borcu anapara borcundan ilk defa daha yüksek seviyeye ulaşmıştır (Koç ve Ersoy, 2018).

2.4. Ekonomik Krizlerin Sağlık Göstergeleri İle İlişkisi

Sağlıklı bir toplum için sağlıklı ekonomiler önem arz eder. Toplumların genel sağlık sermayeleri toplumun sosyo-ekonomik şartlarından doğrudan etkilenir. Bir ekonomide yaşanan krizler toplum sağlığını farklı şekillerde etkiler. Krizin etkisiyle sağlık hizmeti sunumunda nicel ve nitel değişimler, sağlık hizmeti talebinde artan eşitsizlik, bireylerin ruhsal ve fiziksel problemlerinde artış gibi genel sağlık sorunlarını ortaya çıkabilir. Bunun yanında ilaç fiyatlarının yükselmesi sonucu ilaca ulaşımında zorluklar, kamuda sağlık için ayrılan bütçede kısıtlamaya gidilmesi, sağlık kuruluşlarında meydana gelen finansal zorluklar, işten çıkarmalar sonucunda artan işsizlik ve sosyal güvence kaybı gibi mali sorunlarda ortaya çıkabilir (Çaman & Çilingiroğlu, 2009).

Ekonomik krizin sağlığa etkisinin algoritması yapıldığında; istihdam ve işsizlikle birlikte insanların yoksullaşması artar ve bu durum insan sağlığını tehdit edebilir. Kötü beslenme, psikolojik ve ruhsal sorunlar işsizliğin ve yoksullaşmanın akabinde ortaya çıkar. Sağlık hizmetlerinin arzında azalma ve insanların sağlık hizmetine ulaşması zorlaşır (Marshall, 1998).

Ekonomik kriz dönemleri genellikle sağlık göstergelerini olumsuz yönde etkilemektedir (Belek, 2009). Bu sebeple hem gelişmiş ölkelerde hem de gelişmekte olan ölkelerin sağlık sektörüne kaynak aktarımı noktasında yetersiz kaldığı da bir gerçektir. Bu duruma sebep olan faktörler ise ölkelerin kaynaklarının yetersiz olması veya toplumun kriz dönemlerinde sağlık hizmeti beklenti düzeyinin artmasıdır (Mutlu ve Işık, 2005).

Ekonomik kriz dönemlerinde gelirlerin düşmesiyle insanlar işsizlik sorunu yaşamamakta ve hanehalkı gelirleri düşmektedir (Fukuda-Parr, 2008; Labonte, 2009; Kaplan, 2012; Thomas vd., 2013). Temel bir sağlık göstergesi olan anne ve bebek sağlığı ile ekonomik krizlerin ilişkisini inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır (Cutler vd, 2000; Paxson & Schady 2004; Schady & Smitz, 2010; Cader & Perera, 2011). Yine aynı şekilde literatürde ekonomik krizlerin intihar olayları ile ilişkisini inceleyen birçok çalışma ile sıklıkla karşılaşılır. Bu çalışmaların bir kısmının sonuçları ekonomik krizlerin intihar vakalarını artırdığını ortaya koyarken (Chang vd, 2009; Afroz vd., 2012; Barr vd. 2012; Chang vd., 2013; Breuer, 2014), bazı çalışmaların sonuçları ise ekonomik krizlerin intihar vakalarını azalttığını yada hiç etkilemediğini ortaya koymuştur (Neumayer, 2004; Borowy, 2011).

Bir ülkenin genel sağlık düzeyini ortaya koymak için kullanılan bir diğer gösterge genellikle ölüm oranlarıdır. Ekonomik krizlerin ölüm oranını arttırdığı sonucuna ulaşan çalışmaların (Ariminpathy & Dye, 2010; Benmarhnia vd. 2014; Cutler vd., 2000) yanı sıra ölüm oranını azalttığı sonucuna ulaşan farklı çalışmalarda bulunmaktadır (Granados, 2005; Gerdtham ve Ruhm, 2006; Franco vd., 2013).

Tüm Dünya'da ekonomik krizlerin genellikle kamu harcamalarının düşmesine yol açtığı ve yine genellikle sağlık harcamalarını azaltarak fakir ve daha savunmasız sosyal grupları orantısız şekilde etkilediğı, sağlık üzerine olası olumsuz etkileri yarattığı bilinmektedir. Literatürdenekonomik krizlerin sağlık harcamaları üzerine etkisini ortaya koymak için yapılmış çalışmalarda da sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bu çalışmaların bazıları ekonomik krizlerin sağlık harcamalarını azalttığı sonucunu ortaya koyarken (Cutler vd. 2000; Reeves vd., 2014), bazı çalışmalar ise sağlık harcamalarındaki artışın azaldığı sonucunu ortaya koymuştur (Lehto vd., 2012).

Krizlerin meydana geldiğı dönemlerde risk faktörlerine maruziyetin artması sonucunda hastalıkların yaygınlığı da artmaktadır. Krizler meydana geldikten sonra insanların sağlıkları daha fazla risk altındadır (Vandoros vd., 2013).

3.YÖNTEM

Bu çalışmanı amacı, 2000-2008 ve 2018 yıllarında Türkiye’de meydana gelen ekonomik krizlerin sağlık sektörü ve sağlık harcamaları üzerine etkilerini ve kişi başı millî gelirin doğum ve ölüm istatistikleri ile ilişkisini incelemektir. Ekonomik krizlerin hem sağlığı hem de sağlık harcamalarını ne derecede etkilediği önemlidir. Aynı şekilde ekonomik krizlerin sağlığı nasıl etkilediğinin bilinmesi gerekmektedir. Türkiye özelinde ekonomik krizlerin sağlık göstergeleri ile olan ilişkilerini inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Bu bakımından çalışmanın, ulusal literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada 2000 - 2020 yılları arasındaki verilerden faydalanılmıştır. Çalışmada TÜİK, Dünya Bankası ve OECD’den elde edilen veriler kullanılmıştır. Elde edilen verilerden ilk önce kişi başı sağlık harcamaları ile ölüm ve doğum oranlarının arasındaki ilişkiyi tespit etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Daha sonra ekonomik kriz ortamlarında bazı sağlık göstergelerinin seyirleri değerlendirilmiştir. Makroekonomik değişken olarak çalışmaya dahil edilen kişi başı sağlık harcamaları bağımsız değişken olarak kullanılırken; bebek ölüm hızı, anne ölüm hızı, doğurganlık hızı, doğumda beklenen yaşam süresi, geçim zorluğu intihar oranının toplam intihara oranı ve anne ölüm hızı bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Verilerin analizinde bazı istatistik programları ve Microsoft Excel programları kullanılmıştır. Çalışmanın amacı ve elde edilen veriler doğrultusunda çalışmanın hipotezleri ve soruları aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

Çalışmanın Hipotezleri;

- H₁:** Kişi sağlık harcamaları ile bebek ölüm hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₂: Kişi sağlık harcamaları ile doğurganlık hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₃: Kişi sağlık harcamaları ile doğumda beklenen yaşam süresi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₄: Kişi sağlık harcamaları ile intihar oranı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₅: Kişi sağlık harcamaları ile anne ölüm oranı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çalışmanın soruları;

- Soru 1:** Ekonomik Krizler Toplam Sağlık Harcamasının GSYH Oranını etkilemekte midir?
Soru 2: Ekonomik Krizler Yıllara Göre Sağlık Harcamalarını etkilemekte midir?
Soru 3: Ekonomik Krizler Yıllara Göre Sağlık Yatırım Harcamalarını etkilemekte midir?
Soru 4: Ekonomik Krizler Yıllara Göre Kişi Başı Sağlık Harcamalarını etkilemekte midir?
Soru 5: Ekonomik Krizler Yıllar İtibariyle İşsizlik Oranını etkilemekte midir?
Soru 6: Ekonomik Krizler Toplam Sağlık Harcamalarını etkilemekte midir?
Soru 7: Ekonomik Krizler Yıllara Göre İntihar Oranlarını etkilemekte midir?

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu kısımda çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara ve bulgulara ilişkin tartışmalara yer verilmiştir.

4.1 Kişi Başı Sağlık Harcamalarının Ölüm ve Doğum İstatistikleri İle İlişkisi

Yapılan Pearson korelasyon analizi sonucuna göre kişi başı sağlık harcamaları ile bebek ölüm hızı arasında anlamlı ve negatif ilişki bulunmuştur ($r = -.793, p < .000$). Kişi başı sağlık harcamaları ile doğurganlık hızı arasında anlamlı ve negatif ilişki bulunmuştur ($r = -.680, p < .001$). Kişi başı sağlık harcamaları ile doğumda beklenen yaşam süresi arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır ($r = .881, p < .000$). Kişi başı sağlık harcamaları ile geçim zorluğundan intihar edenlerin oranı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır ($r = -.349, p < .014$). Kişi başı sağlık harcamaları ile anne ölüm oranları arasında anlamlı ve negatif ilişki bulunmuştur ($r = -.730, p < .001$).

Kişi başı sağlık harcamaları ile bebek ölüm hızı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Kişi başı sağlık harcamaları arttıkça bebek ölüm hızının düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Koruyucu sağlık giderlerinin artması ve yaygınlaşmasının bebek ölüm hızını düşürdüğü düşünülmektedir.

Gelişen sağlık arzı da daha nitelikli hizmet sunumuna katkı sağlamaktadır. Toplum sağlığı merkezlerinin yaygınlaşması sonucunda gebe takibinin yapılmasında bebek ölüm hızı üzerinde etkisi olduğu düşünülmektedir. Ekonomik kriz dönemlerinde gıda kalitesinin düşmesi sonucunda sağlığa yapılan harcamaların azalması için düşük kalite ürün tercihi bebeğin sağlığını etkilemektedir (Fernandez & Lopez-Calva, 2009). Çalışma sonuçları literatür ile uyumludur (Farak vd., 2013). Kişi başı sağlık harcamalarının bebek ölüm hızı üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşan çalışma bulunmaktadır (Filmer & Pritchett, 1999).

Kişi başı sağlık harcamaları ile doğurganlık hızı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kişi başı sağlık harcamaları arttıkça doğurganlık hızı düşmektedir. Bireylerin sosyo-ekonomik gelişmişliklerine bağlı olarak sağlığa daha çok yatırım yapmaları, kültürel düzeylerinin artması ve şehir hayatındaki az çocuk kültürü bu durumun nedeni olabilir. Literatürde benzer çalışma bulunmaktadır (Tıraş & Ağır, 2017).

Kişi başı sağlık harcamaları ile arttıkça doğumda beklenen yaşam süresi de arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır. Bireylerin sağlığını korumak için sağlık harcaması yapmasının bireylerin daha sağlıklı ve uzun yaşamasında etkisi olduğu düşünülmektedir. Teknolojide yaşanan gelişmeler neticesinde sağlık imkânlarının artması da bireylerin daha pahalı sağlık hizmeti almasına sebep olmakta fakat bu imkânlar sayesinde daha uzun yaşayabildiği düşünülmektedir. Çalışma sonuçlarını destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Tüylüoğlu & Tekin, 2009).

Kişi başı sağlık harcamaları ile geçim zorluğundan intihar edenlerin oranı arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır. Özellikle kriz dönemlerinde çoğu insanın işsiz kalması sonucunda geçim sıkıntısı yaşaması sağlıklarının bozulmasına neden olabilir. İnsanlar bozulan sağlıklarını tekrar kazanmak için daha fazla sağlık harcaması yapabilirler. Bu durum özellikle şehir hayatında yaşam şartlarının zorlaşmasına ve insanların ruhsal sıkıntı yaşamasına sebep olabilir. Dolayısıyla hayat şartları zorlaşan insanlar intihara sürüklenebilir. Çalışma sonuçlarını destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Topbaş, 2007; Aksu, 2018; Atilla, 2019; Dilber & Uysal, 2020).

Kişi başı sağlık harcamaları ile anne ölüm hızı oranları arasında anlamlı ve negatif ilişki bulunmuştur. Bunun önemli gerekçesi koruyucu sağlık hizmetlerine yapılan yatırımların artması olabilir. Büyük yatırımlar ile kurulan aile hekimliği birimlerinde annelerin ve bebeklerin takibi daha kontrollü yapılmaktadır. Bu durumun anne ölüm oranını etkilediği düşünülmektedir. Kriz dönemlerinde hane gelirinde meydana gelen azalmalar sonucunda annelerin çalışmaya başlaması informal olarak annenin sağlığını olumsuz etkilemektedir (Cutler vd., 2000). Çalışma sonuçları literatürü desteklemektedir (Bream, 2004; Bayati vd., 2016;).

Tablo 1. Kişi Başı Sağlık Harcamaları İle Ölüm Ve Doğum Hızlarının İlişkisi

Göstergeler	Kişi Başı Sağlık Harcamaları			
	Ort.	SS	r	p
Bebek Ölüm Hızı	16,22	7,80	- 0,793**	0,000
Doğurganlık Hızı	2,11	0,09	-0,680**	0,001
Doğumda Bek. Yaşam Süresi	75,84	2,18	0,881**	0,000
Geçim Zorluğu İntihar / Toplam İntihar	4,01	0,19	0,349*	0,014
Anne Ölüm Hızı	24,35	14,45	-0,730**	0,001

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır

* Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır

4.2. Türkiye’de Ekonomik Krizlerin Sağlık Göstergeleri Üzerine Etkisinin Analizi

Sağlık harcamaları sağlığın korunması, geliştirilmesi ve hastalık durumlarında tedavi amaçlı yapılan giderleri kapsamaktadır. Sağlık harcamaları bireylerin yaşam konforlarını olumlu yönde arttıran bir unsurdur. Bunun dışında sağlık konusunda daha iyi hizmet verebilmek için yapılan bina, tesis ve teçhizat giderleri de sağlık harcamalarının artmasına neden olan diğer unsurlardır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ekonomik kalkınmaya temel oluşturmaktadır. Dünyada gelişmiş ülkelerin sağlığa ayırdığı pay gelişmekte olan ülkelere göre daha fazladır. Bir ülkede yaşayan bireylerin sağlık ihtiyaçlarının karşılanması sosyal devlet olmanın gereğidir. Örneğin, Türkiye'de 18 yaşını geçmiş dahi olsa okul hayatına devam eden bireyler sosyal sağlık güvencesi altındadır.

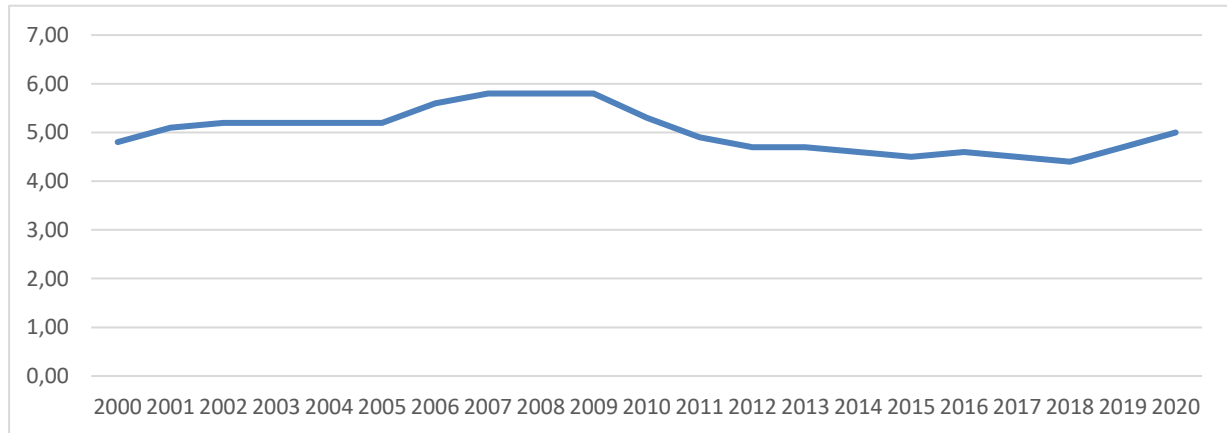
Sağlık ekonomisi çok farklı disiplinlerden bilim insanların üzerinde çalıştığı bir sektör olarak önemini korumaktadır. Sağlık ekonomisinin değerinin artması bu alanda kullanılan kaynakların ve maliyetlerin giderek artmasından kaynaklanmaktadır. Maliyetlerin artmasının altında yatan ana sebepler ise; ülkelerin demografik yapılarında değişimler, özellikle sağlık bilişim teknolojilerinin gelişmesinden kaynaklı insanların beklentilerinin artması, kalite algısında yükseliş vb. durumlardır. Artan beklentileri karşılamak büyük maliyetler getirecektir. Ülkeler, sağlık sistemlerini geliştirerek bireylerin taleplerine cevap verme gayreti içinde yeni çözüm yolları geliştirme çabası içindedirler (Çelik, 2019).

Çalışmada kullanılan 2000-2018 yılları arasında meydana gelen ekonomik krizlerin, sağlık göstergeleri üzerindeki etkileri veriler yardımıyla aşağıdaki tablolarda açıklanmaya çalışılmıştır.

4.2.1. Toplam Sağlık Harcamasının GSYH Oranı (%)

Yıllara göre yapılan sağlık harcamalarının GSYH içindeki payının değerlendirilmesi sağlık ekonomisi açısından önemli bir istatistiktir. Türkiye'de sağlık harcamalarının GSYH'ye oranı 2000'den 2007 yılına kadar sürekli artmıştır. 2007'den 2009 yılına kadar ise araştırılan dönemdeki en yüksek seviyeyi yakaladığı ve bu seviyede durağanlaştığı görülmektedir. Bunun nedenin 2008 küresel krizi olduğu açıktır. 2008 yılının son dönemlerinde başlayıp 2009 yılına kadar devam eden küresel krizden sonra ayrılan pay sürekli azalma göstermiştir. Dönem dönem durağan seyir izlemiş olsa da genel olarak aşağıya doğru gittiği görülmektedir.

Grafik 1. Toplam Sağlık Harcamasının GSYH Oranı (%)

Kaynak: (TUİK, 2020a).

Çalışmada, GSYH'den toplam sağlık harcamalarına ayrılan oranın ekonomik krizlerden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik krizlerin GSYH içinde sağlığa ayrılan payı olumsuz etkilediği yönünde literatürde yapılan çalışmalar bulunmaktadır (Portela ve Thomas, 2013; Bialynicki-Birula 2014). Ekonomik krizlerin GSYH içinde sağlığa ayrılan payı artırdığı yada etkilemediği yönünde bir çalışmaya ise rastlanmamıştır. Ekonominin güçlü olması sağlığa ayrılan payın artmasına sebep olacaktır. Küreselleşen dünyada ekonomik krizlerin, ekonomik hayatın bir parçası olduğu ve son dönemlerde krizlerin daha sıklıkla yaşandığı görülmektedir. Krizlerin dezavantajları olduğu gibi avantajları da bulunmaktadır. Krizleri avantaja çevirmenin en temel gereklerinden bir tanesi asimetrik bilgi erişimine sahip olmaktır. Krizlerde ekonomik gücü elinde bulunduran devletler zayıf ve kırılgan yapıdaki ekonomilere kıyasla birçok imkâna sahiptirler.

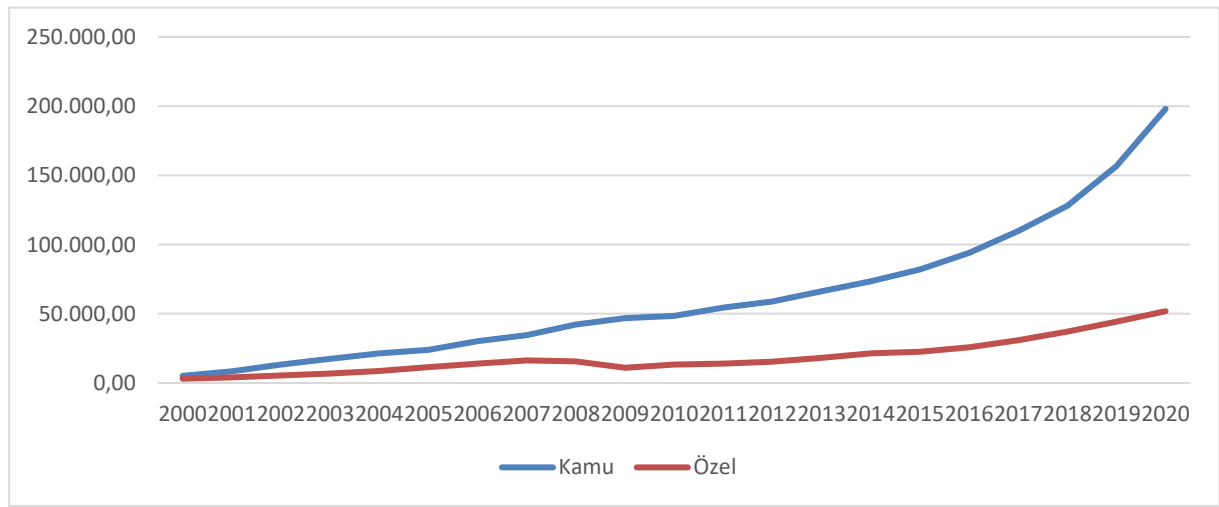
4.2.2. Yıllara Göre Sağlık Harcamaları

Grafik 2 incelendiğinde Türkiye'de sağlık harcamalarının büyük bir kısmının kamu tarafından yapıldığı görülmektedir. Kamu sağlık harcamalarının sürekli artış eğilimi gösterdiği, özel sağlık harcamalarının ise 2008 kriz döneminde düşüş gösterdiği ve artış hızının düştüğü görülmektedir. Bu

durumun gerekçesi 2008 yılında çıkarılan Genel Sağlık Sigortası politikası olabilir. Çünkü bu uygulama ile toplumun her kesimi devlet güvencesi altına alınmıştır. Önceki dönemlerde sağlık sigortasının olmayışı sebebiyle özel sektörü tercih eden bireyler kamuyu tercih etmeye başlamış olabilir. Son yıllarda sağlık harcamalarında büyük artışlar olması dikkat çekmektedir. İleri teknolojik cihazların kullanılması, toplumun sağlık hizmetine ulaşım kolaylığı gibi nedenler bu artışların gerekçesi olabilir. Sağlık harcamalarında yaşanan bu artışların bütçe açısından risk oluşturduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Devlet politikası olarak katkı payı uygulaması, denetimler ve fiyat kontrolleri harcamaları kontrol altına almak için yapılan düzenlemeler olsa da iyi sonuçlar vermediği düşünülmektedir. Sağlık harcamalarının sürdürülebilirliğin sağlık harcamalarını kontrol altına almak ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Sağlık harcamalarının fazla olması daha iyi sağlık hizmeti sunulduğu anlamına gelmemelidir. Sağlık hizmet sunumu ve finansmanı büyük oranda kamu tarafından sağlandığı için, krizden kaynaklı işsizlik bireyleri sağlık açısından daha savunmasız bir duruma getirebilir (Portela ve Thomas, 2013).

Grafik 2.Yıllara Göre Sağlık Harcamaları

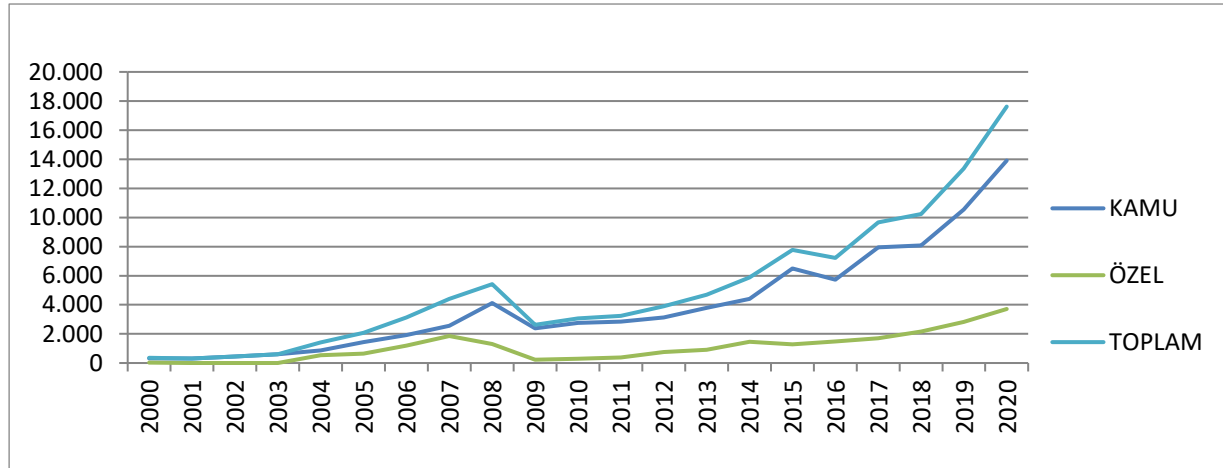
Kaynak: (TUİK, 2020b).

4.2.3.Yıllara Göre Sağlık Yatırım Harcamaları

Yıllara göre sağlık yatırımlarına yapılan harcamalar Grafik 3'te görülmektedir. Kamu alanında yapılan yatırımlar değerlendirildiğinde 2000 yılından 2008 yılına kadar sürekli artış gösterdiği görülmektedir. Kriz dönemlerinde ise çok büyük bir düşüş gösterdiği ve yatırımların yaklaşık %50 oranında düştüğü görülmektedir. Kriz sonrası dönemde tekrar yukarı doğru bir meyil gösterdiği anlaşılmaktadır. Özel sektör harcamaları tarafında ise 2000 krizinden sonraki 3 yıl özel sektörde neredeyse yatırım yapılmamıştır. 2004 yılından itibaren yatırımlar tekrar başlamış ve 2008 krizine kadar devam etmiştir. 2008 krizinden sonra ise yatırımlar çok büyük oranda düşmüştür. 2014 yılından itibaren ise tekrar yukarı doğru bir eğilim yakaladığı görülmektedir.

Grafik 3. Yıllara Göre Sağlık Yatırım Harcamaları

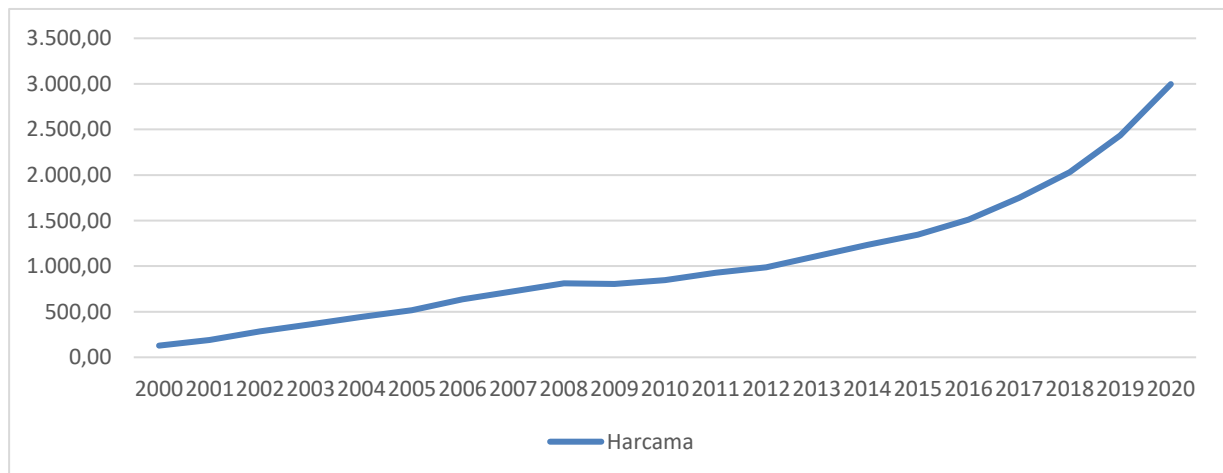
Kaynak: (TUİK, 2020b).

Ekonomik krizin sağlık yatırımları üzerinde etkisi büyüktür. Yatırımların aynı seviyeye çıkması uzun zamanlar almaktadır. Örneğin, Türkiye’de genel olarak yukarı yönlü seyreden sağlık yatırım harcamaları 2009 yılındaki krizde %30 civarında azalmıştır. Türkiye'nin krizin etkisinden kaybettiği yatırım trendi beş yıl sonra ancak toparlanabilmiştir. Kıyan'ın (2019) son 38 yılı kapsayan krizlerin yatırımlar üzerine etkisini gösteren araştırmasında ekonomik kriz dönemlerinde yatırımların büyük düşüş yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sağlığı korumanın en temel gereksinimlerinin başında gelen sağlık yatırımlarının kriz dönemlerinde etkilenmemesi için önlemler alınmalıdır. Kriz dönemlerinde özellikle özel sektörde yatırımların çok etkilendiği ve durma noktasına geldiği araştırmanın bulgularından anlaşılmaktadır. Bu noktada, özel kurumların korunması için teşvik paketleri hazırlanmalı ve krizlerin etkisinin en az seviyede atılması sağlanmalıdır.

4.2.4.Yıllara Göre Kişi Başı Sağlık Harcamaları

Kişi başı sağlık harcamaları değerlendirmesinde yıllara göre sürekli artış gösterdiği Grafik 4’de görülmektedir. Kişi başı sağlık harcamalarının yükselişi 2000-2011 krizinde de yükseliş devam etmektedir. 2008 krizinde ise kişi başı sağlık harcamalarında durağanlaşma olduğu görülmektedir. 2011 yılından sonra ise sürekli olarak arttığı gözükmemektedir.

Grafik 4. Yıllara Göre Kişi Başı Sağlık Harcamaları

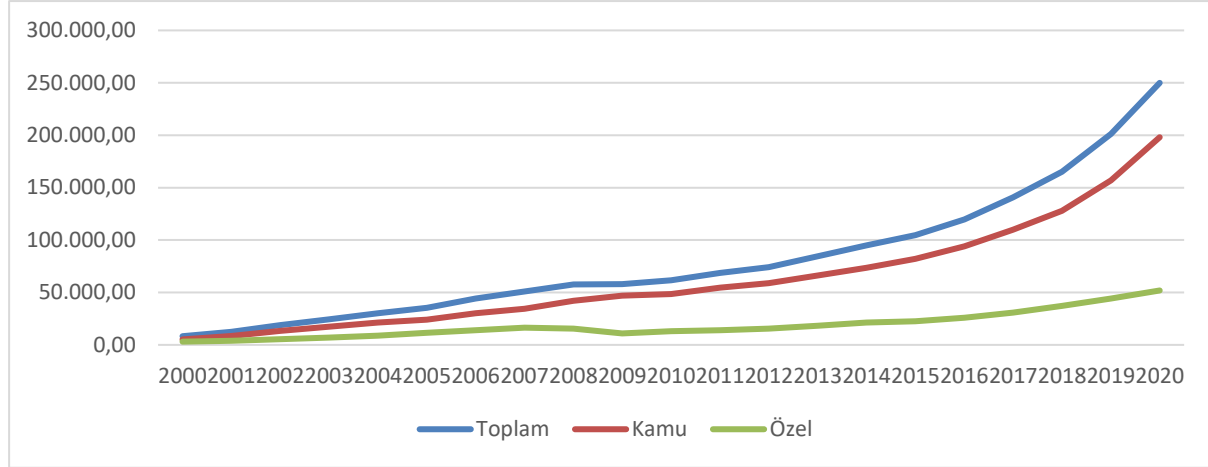
Kaynak: (TUİK, 2020b).

Kişi başi yapılan sağlık harcamalarının ekonomik kriz dönemlerinde önceki ve sonraki yıllara göre yüksek olduğu ve ekonomik krizlerin sağlık harcamalarını etkilediği anlaşılmaktadır. Faramarzi vd.'nin (2018) çalışmasında ekonomik krizlerin sağlık harcamalarını arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

4.2.5. Toplam Sağlık Harcamaları

Grafik 5'te görüldüğu üzere, 2000 yılının son dönemimde başlayan ekonomik kriz 2001 yılında toplam sağlık harcamalarını arttırmıştır. 2002 yılından itibaren ise sürekli yukarı doğru bir eğilim göstermiştir. 2008 krizinden sonra ise sağlık harcamaları ilk defa azalış göstermiştir. 2018 kriz döneminde ise sağlık harcamalarında artış meydana gelmiştir.

Grafik 5. Toplam Sağlık Harcamaları

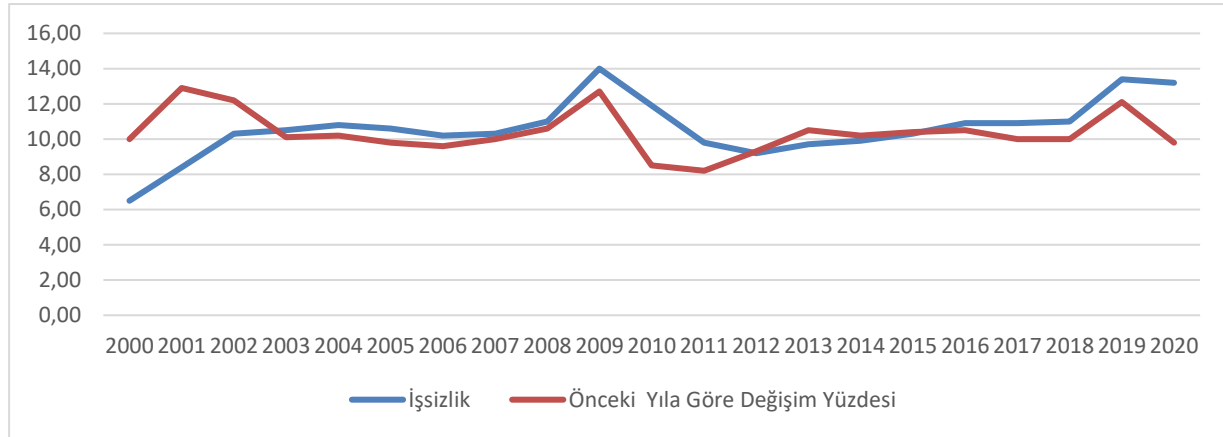
Kaynak: (TUİK 2020a).

Araştırmada kullanılan verilere göre ekonomik krizlerin toplam sağlık harcamalarına etkisi genel olarak değişkendir. Literatürde krizlerin sağlık harcamaları konusunda değişken sonuçları olduğu yönünde çalışmalar bulunmaktadır (Memişoğlu & Durgun, 2011; Çıraklı, 2017). Ekonomik krizlerin kamu sağlık harcamalarını arttırdığı sonucuna ulaşan çalışmalarda bulunmaktadır (Ecevit ve Çetin, 2010; Catalano vd. 2013). Cylus vd.'nin (2012) ekonomik krizlerin sağlık harcamaları üzerindeki etkisini ölçmek için yaptığı çalışmada, ekonomik krizlerin sağlık harcamaları üzerinde olumsuz sonuçlar oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kriz etkisiyle bu dönemde sağlık harcamalarının artış göstermesi beklenen bir durumdur. Tedavi giderlerindeki artış, hanehalkı gelirindeki düşüş, sosyal güvencede sorunlar sağlık hizmetinin kalitesini ve hacmini etkilemektedir. Bu dönemlerde daha çok etkilenmesi beklenen sunucular ise özel sağlık sunucularıdır. Gelirlerdeki azalış bireyleri kamu sağlık kuruluşlarına yönlendirecektir.

4.2.6. Yıllar İtibariyle İşsizlik Oranı

İşsizlik oranının genel anlamda dalgalı olduğu, ancak 2000-2001 krizinde işsizliğin arttığı daha sonraki dönemlerde ise genelde yakın dalgalı seyir izlediği, 2008-2009 kriz döneminde yükseldiği ve iki yıl sonra normal seyrine geldiği Grafik 6'da görülmektedir. Daha sonraki yıllarda ise hafif dalgalı seyri bulunmaktadır.

Grafik 6.Yıllar İtibariyle İşsizlik Oranı

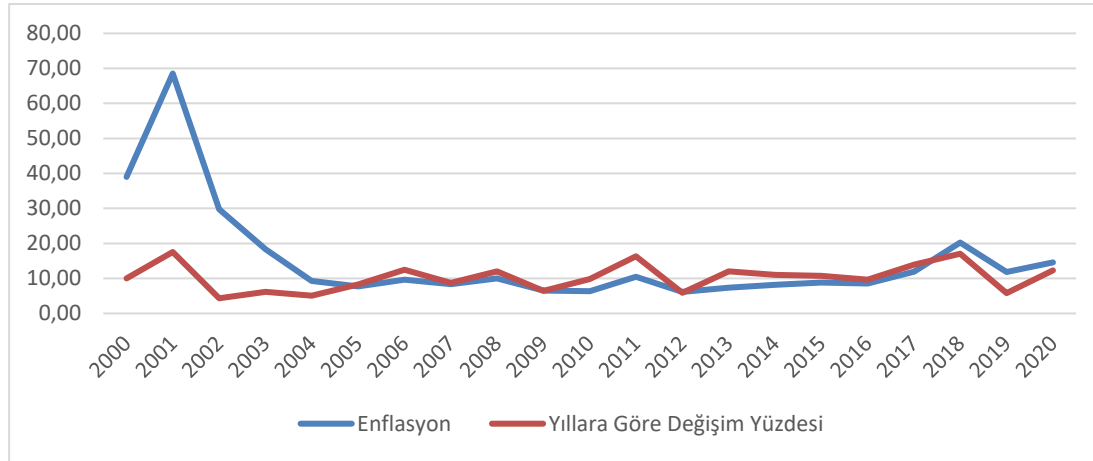
Kaynak: (TUİK 2020b).

Çalışmada incelenen verilere göre, ekonomik krizlerin işsizlik ile olumsuz yönde ilişkisi olduğu görölmektedir. Yapılan çalışmalarda da ekonomik krizlerin işsizliği etkilediği ortaya çıkmıştır (Catalano 2009; Stuckler vd. 2009; Catalano vd. 2011; Memişoğlu & Durgun, 2011; Gili vd. 2012; Portela ve Thomas, 2013; Kıyan, 2019). İşsizlik hem dünyada hem Türkiye’de her zaman önemli bir sorun olmuştur ve olmaya devam etmektedir. İşsizlik ekonomide yaşanan sorunların yansımalarını ilk gösteren alanlardan bir tanesidir. İşsizlik bireylerde hem zihinsel hem de psikolojik açıdan bir çok sorunu meydana getirmektedir. Bu sorunlar sonucunda bireylerde çeşitli hastalıklar oluşmakta ve rahatsızlıkların sonucu olarak ilaç tüketimi artmaktadır. Altyapı yatırımlarını arttırmak ve beşeri sermaye oluşturmak toplam işsizliğin azaltılmasına katkı sağlayabilecektir. Bu durum çalışan bireylere hareket genişliği sağlayarak arz yönlü bir politika oluşmasını sağlar. İşçi sendikalarının ücret belirleme politikalarında etkisinin azaltılması ve kısıtlayıcı işsizlik sigorta sistemi gibi kurumsal bazda politikaların uygulanması işsizlik üzerinde etkili olabilecektir. Ekonomik krizlerin etkisi en net görölen sonuçları bireylerin gerek reel gerekse nominal gelirlerinin düşmesi, istihdam sorunlarının artması ve buna bağlı olarak yoksulluk ve fakirliğin derinleşmesidir. Özellikle ekonomik buhran dönemlerinde hükümetler de sağlık ve eğitim alanlarına yapmış oldukları sosyal harcamaları diğer tüm kamu harcamaları gibi azaltma eğilimindedirler. İşsizliğin sağlığı olumsuz etkilediğini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Cutler vd., 2000; Tangcharoensathien vd., 2000; Alexander, Harding ve Lamarche, 2009; Böckerman ve Ilmakunnas, 2009; Christian, 2009; Kim v& Serra-Garcia, 2010; Vantoros vd., 2013). Aynı zamanda ekonomik krizlerin sağlık üzerine olumlu etkileri olduğunu savunan yine çok sayıda çalışmalar söz konusudur (Ruhm, 2003; Neumayer, 2004; Gertham ve Ruhm, 2006; Borowy, 2011; Lammintausta vd., 2012; Mattei vd., 2014).

4.2.7.Yıllara Göre İntihar Oranları

İntihar oranlarının 2002 yılından 2008 yılına kadar dalgalı olduğu, 2008 krizinin dönemi ve takip eden 2009 yılında yaklaşık %20 civarında düşüş gösterdiği Grafik 7’de görölmektedir. 2010 yılında yükseldiği sonraki iki yıl düşük seyrettiği ve sonraki yıllarda dalgalı bir seyir izlediği anlaşılmaktadır.

Grafik 7.Yıllara Göre İntihar Oranları

Kaynak: (TUİK 2020b).

Türkiye’de 2008 krizinin intihar oranını düşürdüğü ancak krizden sonraki dönemde ise intihar oranının yüksek olduğu görülmektedir. Veriler, krizin intihar konusunda etkisini hemen göstermediğini takip eden dönemde gösterdiğini düşündürmektedir. Kriz dönemlerinin intihar oranı ile ilişkili olduğu yönünde çalışmalar bulunmaktadır (Stucler vd. 2009; Gili ve ark. 2012; Efthimiou vd. 2013; Simou ve Koutsogeorgou, 2014; Çıraklı, 2017). Ekonomik kriz dönemlerinde intihara sürükleyen sebeplerin başında işsizlik problemi gelmektedir (Yang & Lester, 1990). Bu dönemlerde intiharın en temel sebeplerinden olan işsizlik sorunun ön plana çıktığı görülmektedir. Örneğin, Covid-19 salgın döneminde hükümet işten çıkarmaları yasaklamıştır. İşten çıkarmanın yasal olarak engellenmesi bir çözüm getirmekle beraber, işveren tarafından ise büyük bir külfet oluşturmaktadır. Hem işçilerin hem de işverenlerin normal iş yaşamını devam ettirebilmesi için mağduriyetleri giderecek yasal düzenlemeler ve ekonomik teşvik paketleri gerekmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmanın en önemli kısıtlılığı, çalışmaların çoğunun ekonomik krizin sağlık ve sağlık üzerindeki etkisi üzerine mevcut ön kanıtları içermesi ve genellikle bulgularla ekonomik kriz öncesi ve sonrası arasındaki karşılaştırmalar nedeniyle bir bağlantı olduğunu varsaymasıdır.

BU çalışmada kişi başı sağlık harcamalarının bebek ölüm hızı, anne ölüm hızı, doğurganlık hızı, doğumda beklenen yaşam süresi ve geçim zorluğundan kaynaklı intiharla olan ilişki ile ekonomik krizlerin GSYH’den toplam sağlık harcamalarına ayrılan paya, sağlık harcamalarına, sağlık yatırımlarına, kişi başı sağlık harcamalarına, toplam sağlık harcamalarına ve işsizliğe etkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Kişi başı sağlık harcamalarının artmasının bebek ölüm hızı, doğurganlık hızı ve anne ölüm hızını negatif yönde etkilediği, doğumda beklenen yaşam süresini ve geçim zorluğundan kaynaklanan intiharın toplam intiharlar içindeki oranını pozitif yönde etkilediği sonucu çıkmıştır. Kişi başı sağlık harcamalarının artması bebek ölüm hızı, doğurganlık hızı ve anne ölüm hızını düşürürken, doğumda beklenen yaşam süresi ve toplam intihar edenler içinde geçim zorluğundan intihar edenlerin oranı arttırmaktadır.

Çalışmada, GSYH’den toplam sağlık harcamalarına ayrılan oranının ekonomik krizlerden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Toplam sağlık harcamalarından GSYH ‘ya ayrılan oranın 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde durağanlaştığı, 2008 krizinden sonra büyük düşüş gösterdiği ancak 2018 krizinden sonra oranın arttığı görülmüştür. Türkiye’de sağlık harcamalarının büyük bir kısmının kamu tarafından yapıldığı görülmektedir. Kamu sağlık harcamalarının sürekli artış eğilimi gösterdiği, özel sağlık harcamalarının ise sadece 2008 kriz döneminde büyük düşüş gösterdiği ve artış hızının düştüğü görülmüştür. Sağlık yatırım harcamalarının hem kamu hem de özel sektörde 2001 ve 2018 kriz dönemlerinde durağanlaştığı, 2008 kriz döneminde yaklaşık % 50 oranında düşüş gösterdiği görülmüştür. Kişi başı sağlık harcamalarının 2001 ve 2018 kriz dönemlerinde etkilenmediği, 2008 kriz

döneminde ise durağanlaştığı görölmüştür. Toplam sağlık harcamalarının 2001 ve 2018 kriz dönemlerinde artış gösterirken 2008 kriz döneminde durağan seyir izlediği görölmüştür. 2001, 2008 ve 2018 krizlerinin tamamında işsizlik olumsuz etkilenmiştir. İncelenen kriz dönemlerinin tümünde işsizlik oranlarında artış görölmüştür. İntihar oranları 2001 ve 2018 kriz dönemlerinde artış gösterirken 2008 kriz dönemin etkisinin takip eden iki yıl içinde olduğu görölmüştür.

Çalışma sonucunda ekonomik kriz dönemlerinde sağlık hizmetlerinin kesintiye uğramaması veya aksamamasına yönelik önerilerde bulunulmuştur. Ekonomik kriz dönemlerinde toplum sağlığının olumsuz etkilenmesini önlemek için eğitim, gelir güvencesi, gelir dağılımında adalet, sağlık hizmetlerine erişimde eşitlik, beslenme, barınma ve iş güvencesi imkânlarında sorun yaşanmaması hususunda yetkililerce gerekli tedbirlerin alınması önerilmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda ülke karşılaştırmaları yapılabilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı (Declaration of Research and Publication Ethics)

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. (This study which does not require ethics committee approval and/or legal/specific permission complies with the research and publication ethics.)

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı (Researcher's Contribution Rate Statement)

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder. (The authors declare that they have contributed equally to the article.)

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı (Declaration of Researcher's Conflict of Interest)

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır. (There is no potential conflicts of interest in this study.)

KAYNAKÇA

- Afroz, B., Moniruzzaman, S., Stark Ekman, D., & Andersson, R. (2012). The impact of economic crisis on injury mortality: The case of the 'Asian crisis'. *Public health*, 126(10), 836-838.
- Akgün, E. (2014). *Makroekonomik göstergeler ışığında ulusal ve uluslararası krizler: karşılaştırmalı Türkiye örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Karaman.
- Akıncı, Z. (2010). *Konaklama işletmelerinde kriz yönetimi: Alanya bölgesindeki konaklama işletmelerinde kriz sürecinde karşılaşılan sorunların tespit ve çözümüne yönelik bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta.
- Aksoy, Ö. (2010). *1990 sonrası dönemde yaşanan finansal krizlerin Türkiye'nin makroekonomik dengeleri üzerindeki etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, İktisat Anabilim Dalı, Sakarya.
- Aksu, L. (2018). İşsizlik, suç, boşanma, intihar oranları ile iktisadi büyüme ilişkisinin; nedensellik testleri ile analizi: Türkiye örneği. *İktisat Politikası Araştırma Dergisi*, 5(2), 58-100.
- Apak, S. (2009). 1929 ve 2008 krizlerinin karşılaştırılması: Dünya ve Türkiye örneği. *Jeopolitik Dergisi*. 8(62):29-36.
- Arinaminpathy, N. ve Dye, C. (2010). Health in Financial Crises: Economic Recession and Tuberculosis in Central and Eastern Europe. *Journal of Royal Society Interface*, 7, 1559–1569.
- Atilla, M. (2019). *Ekonomik krizlerin toplumsal izdüşümü: Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerin işsizlik, suç ve intihara yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Isparta.

- Barr B., Taylor-Robinson D., Scott-Samuel A., McKee M. ve Stuckler D. (2012). Suicides Associated with the 2008–10 Economic Recession in England: Time Trend Analysis. *BMJ*, 345: e5142.
- Bayati, M., Vahedi, S., Esmailzadeh, F., Kavosi, Z., Jamali, Z., Rajabi, A., & Alimohamadi, Y. (2016). Determinants of maternal mortality in Eastern *Mediterranean region: A panel data analysis*. *Medical Journal of The Islamic Republic of Iran (MJIRI)*, 30(1), 415-420.
- Belek, İ., (2009), *Sağlığın Politik Ekonomisi Sosyal Devletin Çöküşü* (3.Baskı). İstanbul: Yazılama Yayınevi
- Benmarhnia, T., Zunzunegui, M-V., Llácerb, A. ve Bélanda, F. (2014). Impact of the Economic Crisis on the Health of Older Persons in Spain: *Research Clues based on an Analysis of Mortality. SESPAS report, Gac Sanit.*, 28(S1), 137–141.
- Bialynicki-Birula, P. (2014, July). Impact of global financial crisis on health care expenditures in developed countries. In *Proceedings of Economics and Finance Conferences* (No. 0401539). International Institute of Social and Economic Sciences.
- Borowy, I. (2011). Similar But Different: Health and Economic Crisis in 1990s Cuba and Russia. *Social Science & Medicine*, 72, 1489-1498.
- Böckerman, P. ve Ilmakunnas, P. (2009). Unemployment and Self-Assessed Health: Evidence from Panel Data. *Health Economics*, 18, 161-179.
- Breuer, C. (2014). Unemployment and Suicide Mortality: Evidence from Regional Panel Data in Europe. *Health Economics*, 24, 936-950.
- Buor, D., & Bream, K. (2004). An analysis of the determinants of maternal mortality in subSaharan Africa. *Journal of Women's Health*, 13(8), 926-938.
- Cader, A. A. ve Perera, L. (2011). Understanding the Impact of the Economic Crisis on Child and Maternal Health among the Poor: Opportunities for South Asia. ADBI Working Paper 293. Tokyo: Asian Development Bank Institute.
- Catalano, R. (2009). Health medical care, and economic crisis. *Engl J Med*. 360(8), 749-751.N
- Catalano, R., Goldman-Mellor, S., Saxton, K., Margerison-Zilko, C., Subbaraman, M., LeWinn, K., & Anderson, E. (2011). The health effects of economic decline. *Annual Review Of Public Health*. 32, 431-450.
- Chang, S.-S., Gunnell, D. Sterne, J. A. C., Lu, T.-H. ve Cheng, A. T. A. (2009). Was the Economic Crisis 1997–1998 Responsible for Rising Suicide Rates in East/Southeast Asia? A Time–trend Analysis for Japan, Hong Kong, South Korea, Taiwan, *Singapore and Thailand*. *Social Science & Medicine*, 68, 1322-1331
- Chang, S.-S., Stuckler, D., Yip, P. ve Gunnell, D. (2013). Impact of 2008 Global Economic Crisis on Suicide: Time Trend Study in 54 Countries. *BMJ*, 347:f5239.
- Christian, P. (2009). Impact of the Economic Crisis and Increase in Food Prices on Child Mortality: Exploring Nutritional Pathways. *The Journal of Nutrition*, 140, 177-181.
- Cutler, D. M., Knaul, F., Lozano, R., Méndez, O. ve Zurita, B. (2002). Financial Crisis, Health Outcomes and Aging: Mexico in the 1980s and 1990s. *Journal of Public Economics*, 84, 279-303.
- Cylus, J., Mladovsky, P., & McKee, M. (2012). Is there a statistical relationship between economic crises and changes in government health expenditure growth? An analysis of twenty-four European countries. *Health Services Research*, 47(6), 2204-2224.
- Çaman, Ö., & Çilingiroğlu, N. (2009). Ekonomik krizler ve sağlığa etkisi. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 28(2), 1-11.
- Çelik, Y. (2019). *Sağlık ekonomisi* (4. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi

- Çıraklı, Ü. (2017). *Ekonomik krizlerin sağlık üzerine etkileri: Türkiye örneği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Çıraklı, Ü. (2019). Türkiye’de makroekonomik faktörler ile sağlık harcamaları ve Sağlık Bakanlığı bütçesi arasındaki ilişkinin ARDL sınır testi yaklaşımı ile incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.21(2): 581-596.
- Darıcan, M. (2013). Ekonomik Krizler Ve Türkiye. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*. 5(17): 39-46
- Delice, G. (2003). Finansal krizler: Teorik ve tarihsel bir perspektif. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 20, 57-81.
- DPT (2006); Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) 2005 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü, Ankara.
- Ecevit, E., ve Çetin, M. (2010). Sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: OECD Ülkeleri üzerine bir panel regresyon analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2): 166-182.
- Efthimiou, K.,Argalia, E., Kaskaba, E., ve Makri, A. (2013). Economic crisis and mental health. what do We knowabout the current situation in Greece?. *Encephalos*.50(): 22-30.
- Eriş, C. (2019). *The effect of economic crisis on purchasing behavior: 2018 crisis in Turkey*. Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilimdalı, İstanbul.
- Farag, M., Nandakumar, A. K., Wallack, S., Hodgkin, D., Gaumer, G., & Erbil, C. (2013). Health expenditures, health outcomes and the role of good governance. *International Journal Of Health Care Finance And Economics*, 13(1), 33-52.
- Faramarzi, A.,Javan-Noughabi, C., Sadeghi, A., ve Rerzapour, A. (2018). Impact of the economic crisis on health care resources: A panel data analysis in Eastern Mediterranean countries during 2005 to 2013, *Clinical Epidemiology and Global Health*. 7(1):9 8-101.
- Fernandez, A. ve Lopez-Calva, L. F. (2009). The Impact of the Crisis on Vulnerable Populations: What do We Know? Poverty, Human Development and MDGs Cluster, Regional Bureau for Latin America and The Caribbean, United Nations Development Programme, Crisis Update No. 5.
- Filmer, D., & Pritchett, L. (1999). The impact of public spending on health: does money matter?. *Social Science & Medicine*, 49(10), 1309-1323.
- Franco, M., Bilal, U., Ordunez, P., Benet, M., Marejon, A., Caballero, B., Kennelly, J. F. ve Cooper, R. S. (2013). Population-wide Weight Loss and Regain in Relation to Diabetes Burden and Cardiovascular Mortality in Cuba1980-2010: Repeated Cross Sectional Surveys and Ecological Comparison of Secular Trends. *BMJ*, 346:f1515, doi: 10.1136/bmj.f1515.
- Fukuda-Parr, S. (2008). The Human Impact of the Financial Crisis on Poor and Disempowered People and Countries. UN General Assembly: Interactive Panel on the Global Financial Crisis.
- Gerdtham, Ulf-G. ve Ruhm, C. J. (2006). Deaths Rises in Good Economic Times: Evidence from the OECD. *Economics and Human Biology*, 4, 298–316.
- Gili, M.,Roca, M., Basu, S., Mckee, M.,ve Stuckler, D. (2012). The mental health risks of economic crisis in Spain: Evidence from primary care centres, 2006 and 2010. *The European Journal Of Public Health Advance Access*. 23(1):1-5.
- Glick, R.,&Hutchinson, M. (2011). Currency crises. Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper Series. Working Paper. 2011–22.
- Granados, J. A. T. (2005). Recessions and Mortality in Spain, 1980–1997. *European Journal of Population*, 21, 393–422.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı (2020). Ekonomik Göstergeler, <http://www.sgb.gov.tr/Ekonomik%20Gstergeler/Forms/AllItems.aspx>. Erişim Tarihi:16 Nisan 2020.

- International Monetary Fund. External Relations Dept., (2002). Eye Of The Storm: New-Style Crises Prompt rethink about prevention And Resolution measures. In Finance & Development, December 2002. Usa: International Monetary Fund. Doi: <https://doi.org/10.5089/9781451951998.022>
- Kaplan, G. A. (2012). Economic Crises: Some Thoughts on Why, When and Where They (might) Matter for Health - A Tale of Three Countries. *Social Science & Medicine*, 74, 643-646.
- Kıyan, H.A. (2019). *Türkiye’de Ekonomik Krizlerin Sağlık Sektörü Üzerindeki Harcamalara Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Kayseri.
- Kim, N. ve Serra-Garcia, M. (2010). Economic Crisis, Health and Education in Jamaica. Paper for UNDP’s Regional Bureau for Latin America and the Caribbean project on The Effects of the Economic Crisis on the Well-Being of Households in Latin America and the Caribbean.
- Koç Ç. & Ersoy E. (2018). How Turkey Created a Debt Crisis. <https://www.bloomberg.com/news/features/2018-12-09/how-turkey-created-a-debt-crisis>. Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022.
- Koç, Ç. Ve Ersoy E. (2018). How Turkey created a debt crisis. Bloomberg, [Erişim Tarihi] 29 Mayıs 2022, <https://www.bloomberg.com/news/features/2018-12-09/how-turkey-created-a-debt-crisis>
- Labonte, R. (2009). The Global Financial Crisis and Health: Scaling Up Our Effort. *Canadian Journal of Public Health*, 100(3), 173-75.
- Lammintausta, A., Immonen-Raiha, P., Airaksinen, J. K. E., Harald, K., Ketonen, M., Lehto, S., Koukkunen, H., Kesaniemi, A. Y., Karja-Koskenkari, A. ve Salomaa, V. (2012). Socioeconomic Inequalities in the Morbidity and Mortality of Acute Coronary Events in Finland: 1988 to 2002. *AEP*, 22(2), 87–93.
- Marshall, K. (1998, July). The Asian Crisis: Social Implications and The Agenda Ahead. In Regional Conference on Social Implications of Asian Financial Crisi,. July (Vol. 29, p. 31).
- Mattei, G., Ferrari, S., Pingani, L. ve Rigatelli, M. (2014). Short-term Effects of the 2008 Great Recession on the Health of the Italian Population: An Ecological Study. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 49, 851–858.
- Memişoğlu, D. ve Durgun A. (2008). Ekonomik krizi ve Türkiye’de sağlık sektörü üzerine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (13): 81-100.
- Mendoza, E. G. (2010). Suddenstops, financial crises, and leverage. *American Economic Review*. 100 (5): 1941-1966.
- Mutlu, A. ve Işık, A.K. (2005), *Sağlık Ekonomisine Giriş* (2.Baskı). Ekin Kitabevi Yayınları.
- Neumayer, E. (2004). Recessions Lower (some) Mortality Rates: Evidence from Germany. *Social Science & Medicine*, 58, 1037-1047.
- NewstekNet (2019). Yıllara Göre Kişi Başı Milli Gelir GSYH <https://www.newstic.net/kaynak/gorsel/yillara-gore-kisi-basi-milli-gelir-grafik-gorsel/> . Erişim Tarihi: 17 Nisan 2020.
- OECD (2019). Pharmaceutical Spending <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm#indicator-chart>. Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022.
- Oktar, S.,& Dalyancı, L. (2010). Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2), 1-22.
- Önder İ. (2001). Ekonomik Kriz, Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı I, Yıl 7, Sayı 41, Ankara, Eylül-Ekim 2001.
- Özgüven, A. (2001). İktisadi Krizler. *Yeni Türkiye Dergisi*, 1(41), 56-63.

- Paxson, C. ve Schady, N. (2004). Child Health and the 1988-1992 Economic Crisis in Peru. World Bank Policy Research Working Paper 3260.
- Portela, C. ve Thomas, S. (2013). Impact of the Economic Crisis on Healthcare Resources: An European Approach. *International Journal of Healthcare Management*, DOI: 10.1179/2047971913Y.0000000038
- Portela, C., & Thomas, S. (2013). Impact of the economic crisis on healthcare resources: An European approach. *International Journal of Healthcare Management*, 6(2), 104-113.
- Reeves, A., McKee, M., Basu, S. ve Stuckler, D. (2014). The Political Economy of Austerity and Healthcare: Cross-national Analysis of Expenditure Changes in 27 European Nations 1995–2011. *Health Policy*, 115, 1–8.
- Ruhm, C. J. (2003). Good Times Make You Dick. *Journal of Health Economics*, 22, 637– 658.
- Schady, N. ve Smitz, M. (2010). Aggregate Economic Shocks and Infant Mortality: New Evidence for Middle-income Countries. *Economic Letters*, 108, 145-148.
- Simou, E., & Koutsogeorgou, E. (2014). Effects of the economic crisis on health and healthcare in Greece in the literature from 2009 to 2013: a systematic review. *Health Policy*, 115(2-3), 111-119.
- Stuckler, D., Basu, S., Suhrcke, M., Coutts, A., & McKee, M. (2009). The public health effect of economic crises and alternative policy responses in Europe: an empirical analysis. *The Lancet*, 374(9686), 315-323.
- Tangcharoensathien, V., Harnvoravongchai, P., Pitayarangsarit, S. ve Kasemsup, V. (2000). Health Impacts of Rapid Economic Changes in Thailand. *Social Science & Medicine*, 51789-907.
- Thomas, S., Keegan, C., Barry, S., Layte, R., Jowett, M., Portela, C. ve Normand, C. (2012). Resilience of the Irish Health System: Surviving and Utilising the Economic Contraction. Year 1 Report of the Resilience Project, Health Research Board.
- Tıraş, H. H., & Hüseyin, A. Ğ. I. R. (2017). D-8 ülkelerinin sağlık harcamaları bakımından karşılaştırılması: betimsel bir analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 195-220.
- Ticaret Bakanlığı (2020). Yıllara Göre Dış Ticaret <http://risk.gtb.gov.tr/data/572b3a8a1a79f50cd8a22b1a/1Yillara%20Gore%20Dis%20Ticaret.pdf>, Erişim Tarihi: 16.04.2022.
- Topbaş, F. (2007). İşsizlik ve intihar ilişkisi: 1975-2005 VAR analizi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(2), 161-172.
- TUİK (2020a). Sağlık Harcamaları İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1084 . Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022.
- TUİK (2020b). Temel istatistikler <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> . Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022.
- TUİK (2020c). Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> . Erişim Tarihi: 03 Haziran 2022.
- Tüylüoğlu, ř. & Tekin, M. (2009). Gelir Düzeyi ve Sağlık Harcamalarının Beklenen Yaşam Süresi ve Bebek Ölüm Oranı Üzerindeki Etkileri. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (1) , 1-31
- UNICEF (1991); Türkiye’de Anne ve Çocuklarının Durum Analizi, Ülke Programı, Seri 2, Yeniçağ Matbaası, Nisan, Ankara.
- Vandoros, S., Hessel, P., Leone, T., ve Avendano, M. (2013). Have Health Trends Worsened in Greece as a Result of the Financial Crisis? A Quasi-Experimental Approach. *European Journal of Public Health*, 23(5), 727–731.

- Vandoros, S., ve Stargardt, T. (2013). Reforms in the Greek pharmaceutical market during the financial crisis. *Health policy*, 109(1), 1-6.
- Vural, Y. (2009). Finansal krizler ve hedge fonların finansal krizlerdeki rolü. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Walker A. (2018). Türkiye ekonomik bir krize mi gidiyor? <https://www.bbc.com/news/business-45113472> . Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022.
- WORLDBANK (2020). World Bank Open Data <https://data.worldbank.org> . Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022.
- Yang, B.D.ve Lester, D. (1990). Time-series analyses of the American suicide rate, *The Lancet*. 25: 274-275.
- Yılmaz, F. Ö., Erişen, M. A., ve Aydamak, M. Y. (2021). Sağlık yöneticilerinin finansal okuryazarlık hakkındaki görüşlerinin incelenmesi: nitel bir çalışma. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 49-68.
- Yıldırım, Z., Kekeç, H., ve Polat, A. (2018). Türkiye’de sağlık harcamaları ve finansmanın yıllar itibariyle analizi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(14): 550-563.

	SOSYAL ARAŞTIRMALAR VE YÖNETİM DERGİSİ (SAYOD) *** JOURNAL OF SOCIAL RESEARCH AND MANAGEMENT	
	E-ISSN: 2667-5897 https://dergipark.org.tr/pub/sayod	Paper Type: Research Paper, Makale Türü: Araştırma Makalesi
Sayı: 1, Nisan 2023	Issue: 1, April 2023	Received Date / Geliş Tarihi: 27/09/2022 Accepted Date / Kabul Tarihi: 06/10/2022
IMPLEMENTING MARKETING STRATEGIES FOR A NICHE BUSINESS: CASE OF TALYA HERBAL PRODUCTS		
Atıf/ to Cite (APA): Başer, G. ve Kurtuluş, K. (2023). Implementing Marketing Strategies for A Niche Business: Case of Talya Herbal Products, Journal of Social Research and Management, (1), 20-26.		Gözdegül BAŞER¹ Kemal KURTULUŞ²
DOI: https://doi.org/10.35375/sayod.1180779		

ABSTRACT

Medicinal and aromatic plants (MAPs) products became more popular during and after the Covid-19 pandemic. MAPs production and marketing could be accepted as a niche business. The purpose of this study is to examine the marketing strategies of a MAPs producing company from Türkiye. Using case study, data is gathered via interviews, observations and secondary sources. Findings showed that the company succeeded a prudent progress in various market segments basing on its market orientation culture and use of different market distribution channels. Every distribution channel had a different market segment as well as a different structure. The company learned from its market experiences and orientation. They had been organizing to enter the USA market as well as exporting to several other countries. The findings point out that in our today's world of high competition, companies focus on various market segments, follow different pricing and branding strategies simultaneously so that they can survive in a complex environment with a persistent competitive advantage.

Keywords: Marketing Strategy, Case, Herbal Products, Niche Business

1.INTRODUCTION

Marketing strategies reveal the internal and external actions to be taken to strengthen the product or the service in the market. They focus explicitly on the quest for long run competitive advantages. Organizations with market orientation are expected to follow effective marketing strategies. Marketing strategy is a tool to enable the enterprise to achieve its specific goals, this tool is a pattern of decisions concerning all the marketing activities (Varadarajan, 2010: 119).

Market orientation is quite important as a basis of marketing strategies. It refers to the responsiveness to market intelligence (Tadepalli, R., and Avila, 1999: 69). Market orientation is valuable and important as it concentrates the organization on (1) continuously collecting information about target-customers' needs and competitors' capabilities and (2) to create continuously superior customer value (Slater et al.,1995: 63). Market orientation requires a market oriented culture to follow the market dynamics concerning customers and competitors. Talya Herbal Products, producing natural and organic products from medicinal and aromatic plants, is one of the good examples for implementing marketing strategies through a market oriented culture.

The consumer awareness about health increased in 1980's- 1990's, which caused an increase in the demand for organic and naturally grown medicinal and aromatic plants (Esetlili et al, 2014: 240). Today, people are highly concerned about natural and organic products for their health. Medicinal and aromatic plants (MAPs) are among the healthy alternatives to be used for several purposes. MAPs are mostly

¹ Asst.Prof., Antalya Bilim University, Tourism Faculty, Antalya, Türkiye, e-mail: gozdegul.baser@antalya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1450-191X

² Prof.Dr., Antalya Bilim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, e-mail: kemal.kurtulus@antalya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0518-5572

used to produce pharmaceuticals, dietary supplements, natural health products, cosmetics, personal care products, flavorings etc.

Medicinal and aromatic plants (MAPs) play a significant role in meeting the demands of the traditional medicine markets. As an example, the global export market for MAPs was estimated to be US\$2.59 billion in 2016. China dominated the global supply, and it was followed by India. United States, Germany, Japan, Hong Kong(China), Chinese Taipei, and Singapore, all of which imported over US\$100 million in total value in 2016 were the other main importers (The World Bank, 2018).

Turkey is among the significant producers of MAPs with its high variety of plants (Batem, 2012). The flora of Turkey is close to the number of plants in the whole of Europe (approximately 12.000) with over 10.000 plant varieties and shows a great diversity and richness. Medicinal-aromatic plants occupies 1/3 of the flora, and about 3,000 plants are endemic. 1/3 of this flora belong to aromatic plants and 3.000 of the total varieties are endemic. The majority of medicinal plants at the selling points are wildly harvested (Esetlili et al, 2014: 239). Therefore, control lacks during their growth and development. As a result, Turkey has a vast variety of MAPs that could be exported either raw or processed.

This research is a case study related to one of the MAPs producers in Turkey: Talya Herbal Products Inc. Talya Herbal Products Inc. offered a high range of around 200 products like natural oils (single oils, solid oils, fixed oils, essential oils), Aromatherapy Blends (Care Oils, Care Serums), Dietary Supplements, Vitamins and Hydrolates, Bee Products and Honey Mixtures. They had a fast development in the turkish market as well as foreign markets like USA. The study outlines their market oriented culture and marketing strategies.

2.LITERATURE REVIEW

Companies try to survive in the market by gaining a competitive advantage. The long-term challenge for any firm is to perceive and address the imperatives of competitive advantage (Porter, 1990: 8). Competitive advantage could be the use of a new technology, specific knowledge, highly skilled employees, or any other opportunity that could lead an advantage over other competitors. Companies try to achieve any competitive advantage in order to survive in the long term.

Competitive advantages could be achieved via competitive strategies. Porter described strategies for competition as "taking offensive or defensive actions to create a defendable position in an industry, to cope successfully with the five competitive forces and thereby yield a superior return on investment for the firm". He concluded that "there are three potentially successful generic strategic approaches to outperforming other firms in an industry: (1) overall cost leadership (2) differentiation (3) focus." (Sharp, 1991: 4). According to Porter, a company could be the cost leader, or its products or services could be different or it could focus in its market.

Market orientation and market strategies are closely related to each other in many terms. According to Dobni and Luffman (2000:895), "market orientation provides a context for the implementation of specific marketing strategies by serving as a moderator of operational marketing strategy, as an example, organizations who possess a strong market-oriented culture (high-spirited cultures) engage in value creation strategies such as market segmentation, developing new products/ services for new markets, and product or service customisation. Those organizations possessing low market orientations (ineffectual cultures) generally practice less aggressive and internally focused strategies such as charging lower prices, providing limited customer service, product/ service standardization, and undertake limited market research".

One of the core tasks of marketing is to understand consumers and their consumption experiences, both in retail and online environments (Schmitt and Zarantonello, 2013: 26). Marketing strategies cover

internal and external stakeholders in order to gain a competitive advantage. Market orientation culture may foster market strategies. The companies who follow the market dynamics and customer demands intensively are expected to be more sustainable with a higher market share.

3.RESEARCH METHOD

Case study is used as the research method. Case study methodology provides a framework for evaluation of complex issues (Heale and Twycross, 2018: 8). It is a research approach to generate an in-depth, multi-faceted understanding in real-life contexts (Crowe et al.,2011: 1). Case study provides data about real-life experiences. Therefore, case study is chosen as a research methodology to enlighten the market strategies of a fastly developing sector and company in terms of its market oriented culture.

Data triangulation (the use of different data sources) was used as a way of increasing the internal validity of the research. Data is collected through interviews with the company owner, marketing manager and sales manager. Interviews were made in the company which allowed the researchers to make observations. Finally, company documents, web site, and advertisements were studied as another source of data.

The research aimed to find answers to the following questions in terms of the case study:

1. How could the company history be summarized?
2. How was their marketing organization?
3. How did the company develop in terms of market channels and segmentation?
4. What were their branding and pricing policies?
5. What kind of promotional activities were done?

4. CASE: TALYA HERBAL PRODUCTS INC.

4.1.Company History

Talya Herbal Products is a turkish company specialized in producing natural and organic products from medicinal and aromatic plants (MAPs) like essential oils and fixed oils, dietary supplements, bee products and honey mixtures aromatherapy blends, vitamins and hydrolates. Established in 2003, the company introduced its products under “Talya” brand. Company founder, Mr. Halis Ertaş, studied phytotherapy³ as his master degree. He established the company as he was twenty three years old. Currently, the company had around seventy employees in its manufacturing plant in Antalya - Türkiye and three employees in its branch office in USA. They developed departments like purchasing, production, marketing, sales, R&D and quality control. The company focused on developing new products. Recently, they introduced “Herbafiber” as prebiotics, a product different than their original product portfolio which was a signal that they planned to enter to different market segments other than MAPs.

4.2.Company Marketing Organization

Talya Herbal was always market-oriented since its foundation. However, they did not have a marketing department at the beginning. Mr.Ertaş started the business by himself with direct sales to several herbalists in Antalya. Later on, he had a personal direct sales team contacting the herbalists one by one. After focusing on different market channels, they established a sales and marketing department. After many years, they found out that sales and marketing should be diverted and they should concentrate on marketing and started to establish a marketing team. Their marketing team had three marketing experts

---

³ Phytotherapy, or herbalism, means “the usage of plants or herbs as medication to treat or prevent diseases in human and animals” (Sciencedirect).

whereas sales team had eight salesmen. They also got outsource service for organizing their products in supermarkets from special salespeople called as “Merchandiser”. These people helped to organize their shelves in supermarkets in main big cities. They developed a different sales channel in their web site, offering housewives or free-lance sales people to work on their own to sell Talya products, which they named as “exclusive sales network project” or which they called as “housewife sales network model”. They also provided online sales from their website.

4.3. Marketing Channels and Market Segmentation

Talya Herbal started to sell its products by direct sales to special natural product shops (herbalists). Soon, Mr. Ertaş found out that it was difficult to collect money from this segment, so they decided to switch to pharmacies. Another reason of the switch was the change in consumer’s life style. Mr. Ertaş noticed that consumers who used to buy from the special natural products, preferred to buy from the pharmacies⁴. Pharmacies were found to be more trustable and had a higher reputation and consumers trusted them more. Pharmacy channel was a different and large channel compared to the special natural product shops. After supplying to pharmacies, they decided to deliver to supermarkets. Supermarket channel was developing very fastly. They were the first company in Türkiye to enter the pharmacy market and the supermarkets in terms of MAP products simultaneously.

In the last nineteen years, the company succeeded to sell its products in more than 25.000 pharmacies in Turkey, in special natural product shops, supermarkets (Migros, Macro Center, Özdilek) and as online from their website and private salespeople. They exported to twenty five different countries. They established Talya Herbal LLC in Chicago, USA. The company was registered to American Academy of Nutrition and Dietetics with FDA certificate.

Market segmentation policy was not clear at the beginning. The company learned by experience. As they introduced to herbalists, a vast majority of the market was their customers. However, as they started introducing to pharmacies, their customers were more specific people who cared about their health and beauty. “Talya” was their general brand. Three years ago, company managers visited eight cities in Turkey in order to know their target market and do market research. They interviewed end-users and salespeople. They defined their target group as mostly women of 24 – 44 ages. Men could be also among this target group with some special needs.

4.4. Brands and Pricing

They tried to develop a branding strategy according to different market segments. Talya was their first brand which they had been introducing to the market since their foundation. Recently, they developed two other brands: “Alvin” and “Infinity”. Alvin would be their brand for discount groceries or low segments. “Infinity” would be their premium brand for A+ market segment. For “Infinity”, they aimed to reach very rich people or celebrities.

Talya Herbal Products was the first company in Turkey to supply high quality herbal products. They determined the market and prices. They had a market share of 20 % in Turkey. They thought that they did not have any real competitors in terms of quality and price, stating that many of their competitors were quite far away in terms of quality.

They had the advantage of being the price maker in the market as being the “*first mover*”. However, they believed that they had “enough margin” and therefore, their products should have affordable prices for almost everybody. They did not have a specific target group and a pricing policy at the beginning. The price of the products were cheap compared to their quality, although they were the market leader,

---

4 There were 26.558 freelance pharmacies in 2020 in Turkey (Bağcı and Atasever, 2020: 63).

they offered “**humble**” prices basing on a cost plus pricing policy. Prices would cover their costs and provide an “enough” profit. They did not go for higher prices although they were the main supplier. They wanted to keep “affordable prices”, although they offered specialty products. They believed that they could only offer higher prices for another new brand (Infinity) for rich customers.

Migros, as one of the well-known supermarkets in Turkey, was one of the sales channels of Talya as well as the pharmacies. Naturally, there were different prices for the same products in Migros and in various pharmacies. Price differences among pharmacies were caused by their location and region. In addition, they offered upto 30 % discount on their website, for big volume direct sales as an exclusive sales network Project.

4.5.Promotion

They concentrated on digital marketing channels like facebook, instagram, twitter, tic toc etc. in terms of promotion.⁵ They gave sponsored advertisements however it was not allowed to give direct product advertisements due to the health restrictions of regulations. They focused on their web site and started to increase their web-site traffic. Also, they planned to use their FDA certificate in their promotion campaigns in Turkey as American certificates had a high reputation in general. They wanted to increase their brand awareness and brand image. They wanted to focus on “trust” and “quality”. They worked with social media influencers specialized in similiar products. They sponsored many sports and social projects. They used “I love myself” as their company motto.

5.CONCLUSION

The company and its products could be considered in their development stage after 19 years of experience. The company had a huge advantage in a niche and profitable market with a wide range of products. They produced around 200 finished products and worked on 1000 herbal raw materials. They had a strategic investment in a big market like USA. They offered “specialty products” with a high variety. They offered their products to various marketing channels with different pricing policies and brands. They invested in research and development and developed via exports and investing in USA. They had a high market orientation and a market oriented culture. Their marketing strategies were based on their market orientation. However, they did not differentiate among different market segments in terms of prices and brands in the turkish market and they learned from their marketing strategies as a result of being “market oriented” and they let the market to lead them.

During the Covid-19 pandemic, they had a high demand as customers were more sensitive with their health and wanted to use natural products to strengthen their immunity systems. As a final conclusion, it is possible to observe that they had an intensive distribution strategy covering different market segments. They based on market orientation, experienced in the market and developed marketing strategies accordingly. They tried to develop in different market segments simultaneously. They followed a market oriented culture in the American Market. The real-life case of Talya Herbal Life Inc. provides important hints. Companies learn from the market segments and market orientations which lead their market strategies. Market strategies help companies in the long run concerning different stakeholders and products. However, market orientation seems to lead the strategies. Today’s world of high competition causes companies to focus on various market segments, different pricing and branding simultaneously and companies try to survive in a more complex environment. According to Mitchell et al. (2010: 167), “increasing societal, market, government, and corporate awareness of the importance of

---

⁵ The rate of home internet access was 83.8% in 2018 in Turkey. It made a great leap in 2019 and reached 88.3 %. The rate of online shoppers as of 2019 compared to the previous year. It increased from 29.2 % to 34 % exceeding the 30 % limit for the first time. (KPMG, 2020)

sustainable development and accompanying sustainability management are reinforcing the need for the addition of social and environmental dimensions to the market orientation concept in managing contemporary corporations". It is possible to conclude that implying market strategies with a high market orientation resulted with success for a niche business.

ACKNOWLEDGEMENTS

We thank Mr.Halis Ertaş, the founder of Talya Herbal Inc., for encouraging us to prepare the case study and giving us the permission to publish it so that other professionals and students could learn from their experiences. We also thank Mr. Yusuf Ertürk, the Marketing Manager, and his team for his coordination and information sharing.

REFERENCES

- Bağcı H. and Atasever M. (2020). Türkiye Serbest Eczane Sektör Analizi, Türk Eczacılar Birliği Yayınları, Ankara.
- Batem (2012). Tıbbi ve Aromatik Bitki İşletmelerinin Yapısal Analizi <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/batem/Belgeler/Kitaplar/t%C4%B1bbi2012%20katalog.pdf> (Access Date: 24.08.2021).
- Crowe, S., Cresswell, K., Robertson, A., Huby, G., Avery, A., and Sheikh, A. (2011). The Case Study Approach. *BMC Medical Research Methodology*, 11(1), 1-9.
- Dobni, C. B., and Luffman, G. (2000). Implementing Marketing Strategy through a Market Orientation. *Journal of Marketing Management*, 16(8), 895-916.
- Esetlili, B.Ç., Pekcan T., Çobanoğlu Ö., Aydoğdu E., Turan S., and Dilek A. N.A. (2014). Essential plant nutrients and heavy metals concentrations of some medicinal and aromatic plants. *Journal of Agricultural Sciences* 20 (3), 239-247.
- Heale, R., and Twycross, A. (2018). What is a Case Study?. *Evidence-based Nursing*, 21(1), 7-8.
- KPMG (2020). Perakende Sektörel Bakış, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2020/01/sectorel-bakis-2020-perakende.pdf> (Access Date: 14.09.2021).
- Mitchell, R. W., Wooliscroft, B., and Higham, J. (2010). Sustainable Market Orientation: A New Approach to Managing Marketing Strategy. *Journal of Macromarketing*, 30(2), 160-170.
- Porter, M. E. (1990). New Global Strategies for Competitive Advantage. *Planning Review*. 18(3), 4-14.
- Sciedirect (2013). <https://www.sciencedirect.com/topics/agricultural-and-biological-sciences/phytotherapy> (Access Date: 25.08.2021)
- Schmitt, B., and Zarantonello, L. (2013). Consumer Experience and Experiential Marketing: A Critical Review. *Review of Marketing Research*. [https://doi.org/10.1108/S1548-6435\(2013\)0000010006](https://doi.org/10.1108/S1548-6435(2013)0000010006), March, 25-61.
- Sharp, B. (1991). Competitive Marketing Strategy: Porter revisited. *Marketing Intelligence & Planning*, 9(1), 4-10.
- Slater, S. F., Mohr, J. J., and Sengupta, S. (1995). Market Orientation. *Journal of Marketing*, 59, 63-74.
- Tadepalli, R., and Avila, R. A. (1999). Market Orientation and the Marketing Strategy Process. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 7(2), 69-82.

The World Bank (2018), <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31613/Medicinal-and-Aromatic-Plants.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Access Date: 24.08.2022)

Varadarajan, R. (2010). Strategic Marketing and Marketing Strategy: Domain, Definition, Fundamental Issues and Foundational Premises. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 38(2), 119-140.

	SOSYAL ARAŞTIRMALAR VE YÖNETİM DERGİSİ (SAYOD)	
JOURNAL OF SOCIAL RESEARCH AND MANAGEMENT		
E-ISSN: 2667-5897	https://dergipark.org.tr/tr/pub/sayod	Paper Type: Research Paper, Makale Türü: Araştırma Makalesi
Sayı:1, Nisan 2023	Issue:1, April 2023	Received Date / Geliş Tarihi: 12/10/2022 Accepted Date / Kabul Tarihi: 08/11/2022
KÜLTÜREL ZEKÂ İLE VİRAL PAZARLAMA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ *** EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURAL INTELLIGENCE AND VIRAL MARKETING		
Atıf/ to Cite (APA): Öztirak, M ve Karaşın, Y.(2023). Kültürel Zekâ İle Viral Pazarlama Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi (SAYOD), (1), 27-40. DOI: https://doi.org/10.35375/sayod .		Mesut ÖZTIRAK¹ Yusuf KARASIN²

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin ve aday öğrencilerin kültürel zekâ düzeyleri ile viral pazarlama arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda İstanbul ilinde eğitim hizmetini sunan bir vakıf üniversitesi örneklem olarak seçilmiştir. Araştırma kapsamına 485 katılımcı dâhil edilmiştir. Katılımcılara yüz yüze anket yöntemiyle ulaşılmıştır. Katılımcılara ulaşmak için kolayda örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Verilerin analizinde IBM SPSS ve AMOS paket programlarından yararlanılmıştır. Üniversite öğrencileri ve aday öğrencilerin kültürel zekâ düzeyleri ile viral pazarlama arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişki kültürel zekânın dört boyutu için de geçerlidir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Zekâ, Viral Pazarlama, Üniversite Öğrencileri, Üniversite Tercih.

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the relationship between the cultural intelligence levels of university students and prospective students and viral marketing. For this purpose, a foundation university providing education services in Istanbul was chosen as a sample. 485 participants were included in the scope of the research. Participants were reached by face-to-face survey method. In order to reach the participants, the convenience sampling method was preferred. IBM SPSS and AMOS package programs were used in the analysis of the data. A statistically significant relationship was found between the cultural intelligence levels of university students and prospective students and viral marketing. This relationship is valid for all four dimensions of cultural intelligence.

Keywords: Cultural Intelligence, Viral Marketing, University Students, University Preference

1. GİRİŞ

Birden çok kültürde etkileşim kurma yeteneği olarak tanımlanan (Crowne,2008; Nguyen vd.,2018) kültürel zekâ kavramının dört boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlar; üst bilişsel, bilişsel, motivasyonel ve davranışsal olarak isimlendirilmektedir (Caputo vd., 2018; Segev,2020). Alanyazın incelendiğinde kültürel zekâ kavramının pek çok alanda yer aldığı görülmektedir. Bu alanlar eğitim sektöründen enerji sektörüne varıncaya kadar çeşitlenmektedir (Chen vd.,2010; Vedadi vd.,2010).

Yeni bir pazarlama stratejisi olarak ortaya çıkan viral pazarlama kavramı, birçok kaynakta ağızdan ağıza pazarlama olarak bilinen Word-of-mouth (WoM) kavramının sosyal ağ üzerinden daha hızlı bir şekilde yapılması olarak tanımlanmaktadır (Biçer ve Erciş, 2020;Onurlubaş ve Dinçer,2016). Viral pazarlama tekniği gizlilik esaslıdır (Kaikati ve Kaikati,2004). Viral pazarlamanın klasik pazarlama

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu Dış Ticaret Bölümü, mesutoztirak@esenyurt.edu.tr, ORCID ID:0000-0003-4282-7293

² Öğr. Gör., İstanbul Gedik Üniversitesi Gedik Meslek Yüksekokulu Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, yusuf.karasin@gedik.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4594-9290>

stratejilerine göre birçok avantajı bulunmaktadır. Bu avantajlardan en önemlileri, maliyet-etkililik ve iletilmek istenen mesajın karşı tarafa hızlı bir şekilde iletilmesidir (Putri ve Ernawaty,2020; Bhattacharya vd., 2019). Viral pazarlama stratejisinin kullanımı günden güne artış göstermektedir. Bu araştırmadaki amaç da bu artışı üniversite öğrencilerinin tercihleri üzerinden ortaya koymaktır. Bu durum da kültürel zekâ ile ilişkilendirilerek açığa çıkarılma amacındadır.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Kültürel Zekâ

Kültürel zekâ kavramının tarihçesi çok eskiye dayanmamaktadır. Kavram görece yeni bir kavramdır. Kültürel zekâ kavramı ilk kez 2003 yılında Earley ve Ang tarafından geliştirilmiştir (Dyne vd., 2016:1; Earley ve Ang,2003).

Kültürel zekâ kavramını, birden çok kültürde etkileşim kurma yeteneği olarak tanımlamak mümkündür. Bu yetenek, kültürel bilgi, farkındalık pratiği ve davranışsal becerilerin bir arada bulunmasıyla ortaya çıkan çok yönlü bir süreçtir (Crowne, 2008:392; Nguyen vd., 2018: 120). Kültürel zekânın ayrıca kültürlerarası yeterlilik için önemli payı bulunmaktadır (Charoensukmongkol ve Phungsoonthorn, 2022: 761). Kültürel zekâ, insanların farklı kültürden birileriyle iletişim kurmasındaki temel faktörlerin başında gelmektedir (Bal ve Kökalan, 2022:2).

Kültürel zekâ genel olarak dört boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; biliş ötesi, bilişsel, motivasyonel ve davranışsal olarak adlandırılmaktadır (Crowne, 2008:392; Segev vd., 2020:2; Dyne vd., 2015).

Biliş ötesi kültürel zekâ; bireyin kültürlerarası etkileşimler sonucunda sahip olduğu bilinçli farkındalık olarak tanımlanırken, bilişsel kültürel zekâ kavramı; bir grubun inançları, değerleri ve normları hakkındaki bilgi, kültür anlayışı, iş yapma tarzı ve farklı kültürden başkalarıyla etkileşim kurmadaki rol olarak tanımlanmaktadır (Caputo vd., 2018:5). Kültürel zekânın üçüncü boyutu olarak motivasyonel kültürel zekâ ise, kültürler arasındaki adaptasyondaki ilgi, dürtü ve enerjiyi ele almakta iken, kültürel zekânın davranışsal boyutu, uygun sözlü ve fiziksel eylemleri seçme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Caputo vd., 2018:5). Bu araştırmada kültürel zekânın 4 farklı boyutunun viral pazarlama üzerindeki etkisi incelenmektedir.

Alanyazın incelendiğinde kültürel zekânın birçok alanda yer aldığı görülmektedir. Alanyazında yer alan çalışmalara değinmekte yarar görülmektedir.

Chen vd.(2010) tarafından alanyazına kazandırılan çalışmada kültürel zekâ ve performans arasındaki ilişki kültür şokunun aracılık etkisiyle ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Taiwanda çalışan Filipinli işçiler örneklem olarak alınmıştır. Toplamda 382 kişiden oluşan bu örneklem grubuna anket yoluyla ulaşılmıştır. Çalışmada ortaya çıkan sonuç kültürel zekâ ile performans arasında istatistiki olarak olumlu bir ilişki olduğu, kültürel zekâ ile kültür şoku arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu ve kültür şokunun kültürel zekâ ile performans arasında aracı rol oynadığı şeklindedir.

Vedadi vd.(2010) tarafından alana kazandırılan çalışmada İran'da hizmet veren enerji şirketlerinde çalışan 78 yönetici örneklem olarak ele alınmıştır. Çalışmada, kültürel zekâ ile başarı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada ortaya çıkan sonuç, kültürel zekâ düzeyi ile başarı arasında yüksek bir korelasyon olduğudur.

Keung ve Rockinson-Szapkiw (2012) tarafından alana kazandırılan çalışma kültürel zekânın dönüşümcü liderlik üzerindeki etkisini belirlemeye yöneliktir. Bu çalışmanın örneklemi uluslararası okullarda yönetici konumunda çalışan kişiler oluşturmaktadır. Dönüşümcü liderlik ile kültürel zekâ arasında istatistiki olarak pozitif bir ilişki ortaya konuşmuştur. Kültürel zekâ dönüşümcü liderliği etkilemektedir.

Kültürel zekânın eğitim sektöründe uygulamasının yapıldığı bir diğer çalışmayı ise alanyazına Collins vd.(2016) tarafından kazandırılmıştır. Çalışmada öğretmen ve müdürlerin kültürel zekâ durumlarının Latin öğrencilerinin başarısı üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda

rastgele olarak 86 müdür ve 311 öğretmen örneklem olarak belirlenmiştir. Çalışmada öğretmenlerin kültürel zekâ düzeyinin yüksek olmasının öğrenci başarısı üzerinde etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Bu çalışma diğer çalışmalardan farklıdır

Hu vd.(2018) tarafından alana kazandırılan çalışmada kültürel zekâ kavramı sosyal medya kullanımı ile ele alınmıştır. Çalışmada ortaya çıkan sonuç, sosyal medyanın bilinçli bir şekilde kullanılmasının bireylerin kültürel zekâları üzerinde olumlu etkisi olduğu şeklindedir.

Gökten ve Emil (2019) tarafından alana kazandırılan çalışmada Erasmus öğrenim hareketine katılan ve katılmayan öğrenciler arasındaki kültürel zekâ farklılıkların ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 450 öğrenciye ulaşılmıştır. Çalışmada ortaya çıkan sonuç, erasmus öğrenim hareketine katılan öğrencilerin kültürel zekâ düzeyinin istatistiki olarak daha anlamlı olduğu şeklindedir.

Segev vd. (2020) tarafından alana kazandırılan çalışmada İsrail’de yaşayan Yahudi ve Arap azınlık grup örneklem olarak ele alınmıştır. Çalışmada, bu iki grubun kültürel zekâ düzeyleri arasındaki farklılığın belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada ortaya çıkan sonuç, azınlık grubun kültürel zekâ düzeyinin daha yüksek olduğu şeklindedir.

Karataş ve Arpacı (2021) tarafından alana kazandırılan çalışma 543 öğretmen adayı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kültürel zekâ ile yabancı düşmanlığı arasındaki ilişki hoşgörünün aracı rolüyle ortaya konması amaçlanmıştır. Çalışmada ortaya çıkan sonuç, kültürel zekâ ile yabancı düşmanlığı arasında istatistiki bir ilişkinin olduğuudur. Bu ilişkiye hoşgörü de aracılık rolü üstlenmiştir.

Gu vd.(2022) tarafından alana kazandırılan çalışmada, Şangay’daki 5 farklı hastanede görevin sürdüren 550 klinik hemşiresi örneklem alınarak iş çatışması ve ekip çalışması arasındaki ilişki kültürel zekânın aracı etkisi kullanılarak ortaya konulmuştur. Çalışmada ortaya çıkan sonuç, hemşirelerin kültürel zekâ düzeyleri arttıkça ekip çalışmasının arttığı, iş çatışmasının ise azaldığı şeklindedir.

Bu araştırmada ise kültürel zekâ ve dört boyutunun viral pazarlama ile olan ilişkisi bir vakıf üniversitesinde öğrenim görmekte olan ve/veya aday durumda bulunan öğrenciler üzerinden incelenmiştir.

2.2.Viral Pazarlama

Çeşitli kaynaklarda viral pazarlama kavramı; ağızdan ağıza pazarlama olarak bilinen (Word-of-mouth (WoM)) kavramının internet ağı üzerinden yapılmasıdır şeklinde tanımlanmaktadır (Biçer ve Erciş, 2020;Onurlubaş ve Dinçer,2016). Bu tanımlamayı mutlak doğru kabul etmek çok doğru bir yorumlama olmayacaktır. Kaikati ve Kaikati(2004)’ye göre pazarlama gizli bir pazarlama tekniğidir. Bu gizlilik de kendini pazarlama içinde önerme ile göstermektedir Viral pazarlama yeni bir pazarlama stratejisidir. Bu stratejide hedef kitleye çok hızlı ulaşılmaktadır. Viral pazarlama ismi virüs gibi hızlıca bulaşmasından gelmektedir (Bhattacharya vd., 2019:478). Viral pazarlama geçmişi çok da eskiye dayanmayan bir pazarlama stratejisidir. Özellikle internet tabanlı uygulamaların gelişmesiyle birlikte viral pazarlama kavramı önem kazanmaya başlamış ve yaygınlığı artmıştır. Viral pazarlama bir dizi pazarlama alanını kapsamaktadır. Tarihçesine de bakıldığında viral pazarlamanın Hotmail ile başladığı kabul edilmektedir (Woerdl, 2008:33-35; Ferguson,2008:180). Dijital ağların sosyal yapısı viral mesajın iletilmesinde önemli bir yer edinmektedir (Bampo vd.,2008).

Viral pazarlamanın geleneksel pazarlama türlerine birçok avantajı bulunmaktadır. Bu avantajlar; mali yönden etkin kullanım, mesajın çok hızlı bir şekilde iletiminin sağlanmasıdır (Putri ve Ernawaty,2020: 23; Bhattacharya vd., 2019:478). Viral pazarlamada pozitif yönler olduğu gibi negatif yönler de mevcuttur. Viral pazarlamadaki riskler; kontrol eksikliği, potansiyel negatif etki, müşteri bağlılığı, yasal standart eksikliği ve etik standart eksikliğidir. Viral pazarlamanın kritik faktörleri ise; mesaj içeriği, kampanyanın yapısı, karakteristik yayılım ve yüz-yüze iletişim kanalıdır (Woerdl, 2008)

Viral pazarlama çeşitleri, e-mail, e-kitap, bloglar, sosyal ağ siteleri ve videolardır (Onurlubaş ve Dinçer,2016:190-191; Situmorang,2010:59).

Viral pazarlama stratejisinin etkili olması için bazı stratejilerin bulunması elzemdir. Bunlar; ücretsiz ürün göndermek veya hizmet sunmak, başkalarına çabasız transfer etmeyi sağlamak, yayılmayı küçükten büyüğe yapmak, genel güdü ve davranışlarda bulunmak, mevcut iletişim ağı ve diğer kaynakların avantajlarından yararlanmaktır (Argan ve Tokan Argan, 2006:231).

Viral pazarlamanın alanyazında çeşitli araştırmalara konu olduğunu görmek mümkündür. Bunlardan birisi olan ve Putri ve Ernawaty (2020) tarafından alana kazandırılan çalışma, Endonezya yürürlükte olan evrensel sağlık kampanyasının viral pazarlama içeriğini alana kazandırılmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada ortaya çıkan sonuç, medyada olumsuz haberlerin olmasının sosyal sağlık sigortasına katılımı ve bundan doğacak faydayı etkilemektedir. Bunun tam tersi de geçerlidir. Bu çalışmadan yola çıkarak, viral pazarlamanın etkisini anlamak mümkündür.

Atıfah vd. (2022) tarafından alana kazandırılan çalışma Endonezya'da gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada amaç, sosyal medyadaki izleyici davranışının viral pazarlama etkisi ile incelenmesidir. Bu doğrultuda, 1 ile 3 dakika arasında değişen film fragmanını izleyen 200 kişiye anket uygulanmıştır. Çalışmada, izleyicinin duygusal, bilişsel ve çevresel tepkileri viral pazarlamayı etkilemektedir sonucuna ulaşılmıştır.

Taino ve Las Casas (2021), viral pazarlamada marka bilinci oluşturma'nın mümkün olup olmadığını üniversite öğrencileri üzerinden yapmış oldukları çalışma ile alana kazandırmayı amaçlamaktadırlar. Bu amaç doğrultusunda sosyal medya platformları aracılığıyla viral olan videolar bir grup öğrenciye izletilmiştir. Çalışmada ortaya çıkan sonuç, videoda görüntülenen marka, izleyici tarafından daha önce tanınıyorsa izleyici açısından marka bilinci oluşturmada etkilidir. Ancak bu etki sınırlı düzeydedir.

Biçer ve Erciş (2020) tarafından alana kazandırılan çalışmada, tüketicilerin viral pazarlama iletişimine katılımı ile satın alma niyetleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, tüketicilerin markaya yönelik bağlılık düzeyinde firmanın sosyal medya hesaplarında yer alan sayfalarındaki algıladıkları özellikler etkilidir. Bu durum da viral pazarlamanın tüketici satın alma niyetinin bir göstergesidir.

3.YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, yükseköğretim kurumu olarak değerlendirilen bir vakıf üniversitesinde öğrenim gören ve/veya aday durumda bulunan öğrencilerin üniversite tercihlerinde kültürel zekâ düzeyleri ile viral pazarlama arasındaki ilişkiyi tespit etmektir.

3.2.Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Bu araştırmanın hipotezi; üniversite öğrencilerinin ve/veya aday öğrencilerin kültürel zekâ düzeyleri (bilgi ötesi, bilişsel, motivasyonel, davranışsal boyut) ile viral pazarlama arasında istatistiksel olarak bir ilişki bulunmaktadır şeklinde kurulmuştur. Bu doğrultuda aşağıdaki hipotezler ise alt hipotezler olarak belirlenmiştir:

H1: Kültürel zekâ ile viral pazarlama arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H1_a: Bilgi ötesi boyutu ile viral pazarlama arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H1_b: Bilişsel boyut ile viral pazarlama arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H1_c: Motivasyonel boyut ile viral pazarlama arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H1_d: Davranışsal boyut ile viral pazarlama arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H2: Viral pazarlama ile kültürel zekâ arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmaktadır.

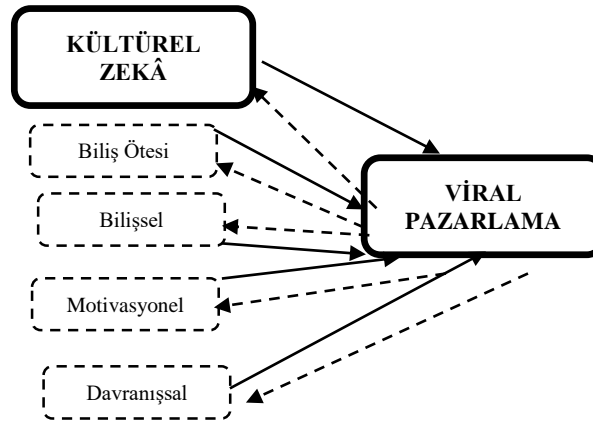
H2_a: Viral pazarlama ile bilgi ötesi boyut arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H2_b: Viral pazarlama Bilişsel boyut arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H2_c: Viral pazarlama ile motivasyonel boyut arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H2_d: Viral pazarlama ile davranışsal boyut arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Araştırmanın modeli ise Şekil 1’deki gibidir.

Şekil 1: Araştırma Modeli

3.3.Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, bir vakıf üniversitesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Bu sayı 5000’ dir. Örnekleme olarak ise bu araştırmada kolayda örnekleme yöntemi ile 485 öğrenciye ulaşılmıştır. İlgili üniversitenin her biriminde öğrenim gören veya görmek isteyen öğrenci, öğrenci adayına ulaşılmıştır.

3.4.Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak anket tercih edilmiştir. Öğrenci ve/veya aday öğrenci durumunda bulunan katılımcılara 3 bölümden oluşan anket yoluyla ulaşılmıştır. Bu anketin ilk bölümü, katılımcıların demografik bilgilerini içerirken, ikinci bölümde kültürel zekâ düzeyini ölçmeye yönelik 5’li likert şeklinde sorular, üçüncü bölümde ise viral pazarlama durumunu ölçmeye yönelik 5’li likert şeklinde sorular yer almaktadır. Kültürel zekâ düzeyini ölçmek için Ang ve Ng(2007) tarafından geliştirilen, Türkçe geçerlilik-güvenilirliği ise Arastaman (2017) tarafından alan kazandırılan ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek 20 sorudan oluşmakta olup, ilk 4 sorusu biliş ötesi kültürel zekâ, 5-10. sorular bilişsel kültürel zekâ,11-15.sorular motivasyonel, 16-20.sorular ise davranışsal kültürel zekâyı ölçmeye yöneliktir. Viral pazarlamayı ölçmek için ise Onurlubaş ve Dinçer (2016) tarafından geliştirilen, 5’li likert şeklinde olup 7 sorudan oluşan ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek tek alt boyuta sahiptir.

3.5.Verilerin Analizi

Tüm istatistikî analizler IBM SPSS ve AMOS paket programları kullanılarak yapılmıştır. Araştırma kapsamında ilk olarak ölçek puanları hesaplanmış ve puanların normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesi adına basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiştir. Ölçeklerin güvenilirlik katsayıları belirlendikten sonra, katılımcıların demografik bulguları ele alınmıştır. Kültürel zekâ ve viral pazarlama durumuna ilişkin Doğrulayıcı Faktör Analizleri (DFA) ve Yol Haritası belirlendikten sonra iki değişken arasındaki ilişkiyi ölçmek için korelasyon analizi yapılmıştır.

3.6. Araştırmanın Etik Yönü

Bu araştırmanın etik kurulu İstanbul Esenyurt Üniversitesi Etik Kurulundan alınmıştır. Etik kurul tarihi 01.10.2021, sayısı ise 2021/09-08 dir.

4.BULGULAR

Tablo 1’de araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerlilik, güvenilirlik, basıklık ve çarpıklık değerlerini içeren betimsel istatistikler yer almaktadır.

Tablo 1: Ölçeklere Ait Betimsel İstatistikler

	n	Minimu m	Maximum	Ortalama	ss	Çarpıklık	Basıklık	Güvenirlik
Bilişötesi	485	1,00	5,00	4,21	0,79	-1,438	2,407	,834
Bilişsel	485	1,00	5,00	3,44	0,91	-,202	-,416	,889
Motivasyonel	485	1,40	5,00	4,05	0,84	-,881	,479	,856
Davranışsal	485	1,60	5,00	3,91	0,81	-,596	,082	,829
Kültürel Zekâ	485	1,90	5,00	3,87	0,64	-,503	,406	,906
Viral Pazarlama	485	1,00	5,00	4,17	0,74	-1,481	2,969	,858

Ölçeklerden elde edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin -3 ile +3 arasında olması ölçeklerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir (Groeneveld ve Meeden, 1984; Moors, 1986; Hopkins ve Weeks, 1990; DeCarlo, 1997). Bu araştırma kapsamında da ele alınan kültürel zekâ ve viral pazarlama durumuna ilişkin ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerinin -3 ile +3 arasında olduğu görölmektedir.

Güvenilirlik (Cronbach alpha) değerinin 0.8-1 aralığında olması araştırmada kullanılan ölçeklerin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir (Nunnally, 1967). Bu araştırma kapsamında ele alınan kültürel zekâ ölçeğinin genel güvenilirliği 0,906, viral pazarlama ölçeğinin ise 0,858 dir. Her iki ölçek de 0.8 ile 1 aralığında değere sahip olduğu için yüksek derecede güvenilirlerdir.

Tablo 2’de araştırma kapsamına dâhil edilen katılımcılara ait demografik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Bulguları

	n	%
Cinsiyet	Kadın	343 70,7
	Erkek	142 29,3
Yaş	17-20	209 43,1
	21-24	188 38,8
	25-28	57 11,8
	29 ve üzeri	31 6,4
Medeni Durum	Evli	24 4,9
	Bekâr	461 95,1
Öğrencilik Durumunuz	Aday Öğrenci	128 26,4
	Öğrenci	186 38,4
	Mezun	171 35,3
Okuduğunuz/Okumak İstediğiniz Fakülte- Meslek Yüksekokulu	Sağlık Bilimleri Fakültesi	102 21,0
	Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi	49 10,1
	İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi	22 4,5
	Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi	37 7,6
	Beden Eğitim ve Spor Yüksekokulu	6 1,2
	Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	9 1,9
	Meslek Yüksekokulu	53 10,9
	Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu	207 42,7
Okuduğunuz / Okumak İstediniz Bölüm- Program:	Ameliyathane Hizmetleri	40 8,2
	Anestezi	58 12,0
	Antrenörlük Eğitimi	4 ,8
	Beslenme ve Diyetetik	15 3,1
	Bilgisayar Mühendisliği	3 ,6
	Bilgisayar Programcılığı	21 4,3
	Çocuk Gelişimi	27 5,6
	Elektrik-Elektronik Mühendisliği	27 5,6
	Endüstri Mühendisliği	12 2,5
	Fizyoterapi ve Rehabilitasyon	33 6,8

	Halkla İlişkiler ve Reklamcılık	8	1,6
	Halkla İlişkiler Ve Tanıtımı	2	,4
	İlk ve Acil Yardım	56	11,5
	İnşaat Mühendisliği	5	1,0
	İş Sağlığı ve Güvenliği	10	2,1
	İşletme	6	1,2
	İşletme Yönetimi	3	,6
	Lojistik Yönetimi	9	1,9
	Psikoloji	23	4,7
	Radyo, Televizyon ve Sinema	9	1,9
	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği	13	2,7
	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler(İngilizce)	3	,6
	Sosyal Hizmet	7	1,4
	Sosyoloji	3	,6
	Spor Yöneticiliği	3	,6
	Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik	22	4,5
	Tıbbi Görüntüleme Teknikleri	32	6,6
	Tıbbi Laboratuvar Teknikleri	14	2,9
	Uluslararası Lojistik	3	,6
	Uluslararası Ticaret	6	1,2
	Yeni Medya ve İletişim	3	,6
	Yönetim Bilişim Sistemleri	5	1,0
Sınıfınız	1.Sınıf	53	10,9
	2.Sınıf	102	21,0
	3.Sınıf	17	3,5
	4.Sınıf	14	2,9
	Aday öğrenci	128	26,4
	Mezun	171	35,3
Burs Durumu	%50 Burs	206	42,5
	%75Burs	83	17,1
	Diğer	51	10,5
	Tam Burs	97	20,0
	Tam Ücretli	48	9,9
Programı Sevme Durumu	Seviyorum	458	94,4
	Sevmiyorum	27	5,6
Çalışma Durumunuz	Çalışıyor	146	30,1
	Çalışmıyor	339	69,9
Ailenizle Birlikte Mi Yaşıyorsunuz?	Evet	433	89,3
	Hayır	52	10,7
Anne Mesleği	Emekli	15	3,1
	Ev Hanımı	332	68,5
	Kamu Sektörü	35	7,2
	Özel Sektör	67	13,8
	Serbest Meslek	25	5,2
	Vefat	11	2,3
Baba Mesleği	Emekli	93	19,2
	İşsiz	17	3,5
	Kamu Sektörü	60	12,4
	Özel Sektör	150	30,9
	Serbest Meslek	152	31,3
	Vefat	13	2,7
Ailenizin Toplam Gelir Düzeyi	5500 TL altı	14	2,9
	5501-6000 TL	22	4,5
	6001-6500 TL	30	6,2
	6501-7000 TL	56	11,5
	7001-7500 TL	40	8,2
	7501-8000 TL	67	13,8
	8001-8500 TL	119	24,5
	8501-9000 TL	53	10,9
	9001 TL ve üstü	84	17,3
Doğduğunuz İlin Bağlı Olduğu Coğrafi Bölge	Akdeniz	27	5,6
	Doğu Anadolu	60	12,4
	Ege	16	3,3
	Güneydoğu Anadolu	38	7,8

	İç Anadolu	33	6,8
	Karadeniz	39	8,0
	Marmara	272	56,1
Nüfusa Kayıtlı Olduğunuz Coğrafi Bölge	Akdeniz	35	7,2
	Doğu Anadolu	59	12,2
	Ege	16	3,3
	Güneydoğu Anadolu	44	9,1
	İç Anadolu	45	9,3
	Karadeniz	55	11,3
	Marmara	231	47,6

Katılımcılardan kadınların oranı %70,7; 17-20 yaş arası olanların oranı %43,1; bekâr olanların oranı %95,1; öğrenci olanların oranı %38,4; Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda okuyan ya da okumak isteyenlerin oranı %42,7; mezun olanların oranı %35,3; %50 burslu olanların oranı %42,5; programını sevenlerin oranı %94,4; çalışanların oranı %30,1; ailesi ile birlikte yaşayanların oranı %89,3; annesi ev hanımı olanların oranı %68,5; babası serbest meslek sahibi olanların oranı %31,3; ailesinin geliri 8001-8500 TL arası olanların oranı %24,5; doğduğu ile Marmara bölgesinde yer alanların oranı %56,1; nüfusa kayıtlı olduğu il Marmara bölgesinde yer alanların oranı %47,6'dır.

Kültürel zekâ ölçeğine ilişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ve Yol Haritası aşağıdaki gibidir.

Tablo 3:Kültürel Zekâ Ölçeğine İlişkin DFA Sonuçları

Kabul Edilebilir Uyum İndeksleri	Hesaplanan Uyum İndeksleri
$\chi^2/sd <5$	4,18
GFI >0.90	0,88
AGFI >0.90	0,84
CFI >0.90	0,91
RMSEA <0.08	0,08
RMR <0.08	0,06

Uyum indekslerinin kabul edilebilir değerleri; $\chi^2/sd <5$, GFI >0.90, AGFI >0.90, CFI >0.90, RMSEA <0.08 ve RMR <0.08 şeklindedir (Munro, 2005; Hooper ve Mullen,2008; Schumacker ve Lomax,2010).

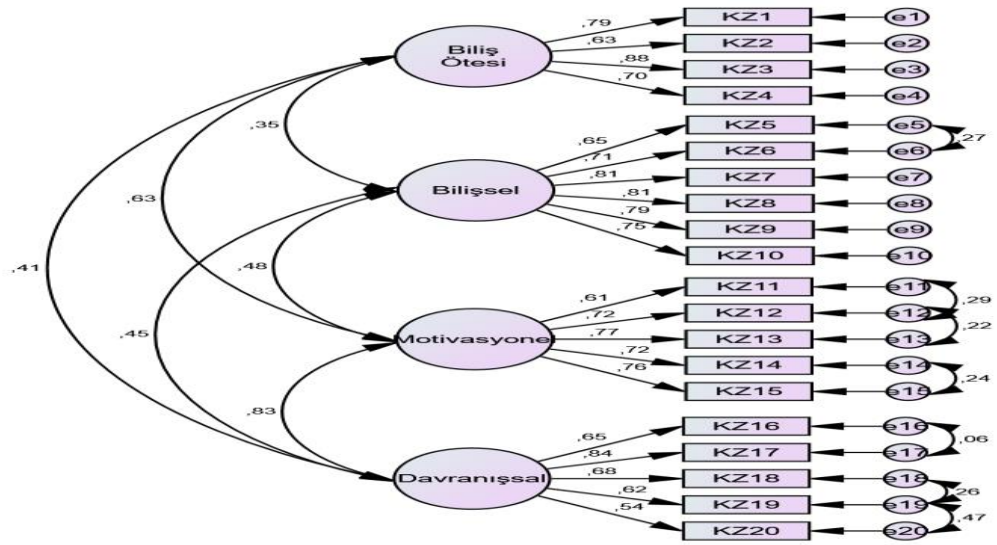
Tablo 3 incelendiğinde kültürel zekâ ölçeğinin uyum indekslerinin olumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Viral Pazarlama Ölçeğine İlişkin DFA Sonuçları

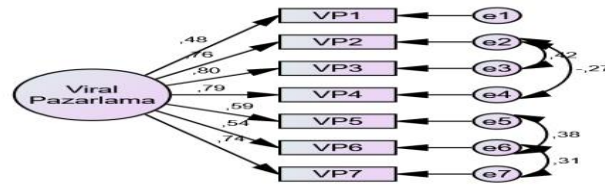
Kabul Edilebilir Uyum İndeksleri	Hesaplanan Uyum İndeksleri
$\chi^2/sd <5$	3,93
GFI >0.90	0,98
AGFI >0.90	0,94
CFI >0.90	0,98
RMSEA <0.08	0,07
RMR <0.08	0,03

Tablo 4 incelendiğinde viral pazarlama ölçeğinin uyum indekslerinin olumlu olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında kullanılan kültürel zekâ ve viral pazarlama ölçeklerine ilişkin yol haritası aşağıdaki (Şekil 2 ve Şekil 3) gibidir.

Şekil 2: Kültürel Zekâ Ölçeğine İlişkin Yol Haritası

Şekil 3: Viral Pazarlama Ölçeğine İlişkin Yol Haritası

Araştırma kapsamında incelenen kültürel zekâ ve viral pazarlama arasındaki ilişkinin belirlenmesi için korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz Tablo 5'teki gibidir.

Tablo 5: Kültürel Zekâ ile Viral Pazarlama Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Viral Pazarlama
Biliş ötesi	r	,349**
	p	,000
Bilişsel	r	,241**
	p	,000
Motivasyonel	r	,417**
	p	,000
Davranışsal	r	,376**
	p	,000
Kültürel Zekâ	r	,447**
	p	,000

**p<0,01

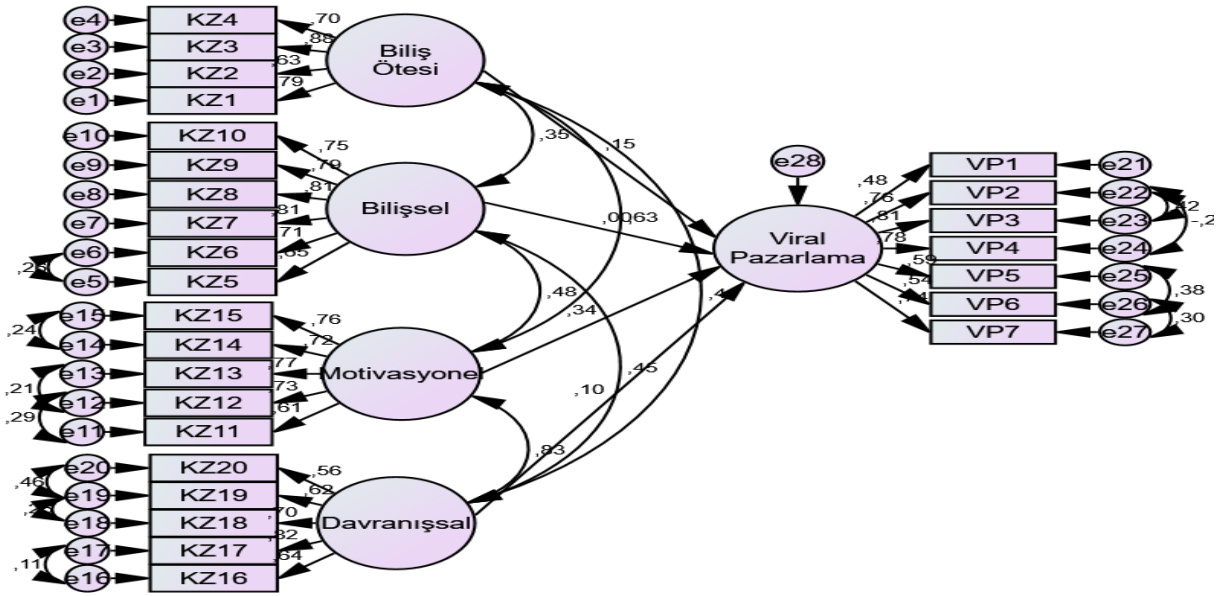
Viral Pazarlama ile Biliş ötesi arasında pozitif yönlü orta bir ilişki ($r=0,349$); Bilişsel arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki ($r=0,241$); Motivasyonel arasında pozitif yönlü orta bir ilişki ($r=0,417$); Davranışsal arasında pozitif yönlü orta bir ilişki ($r=0,376$); Kültürel Zekâ arasında pozitif yönlü orta bir ilişki ($r=0,447$) bulunmaktadır. Özetle, kültürel zekânın 4 alt boyutu ile de viral pazarlama arasında istatistiki olarak bir ilişki bulunmaktadır.

Değişkenler arasındaki etkiye ait Doğrulayıcı Faktör Analizi(DFA) sonuçları ve yol haritası aşağıdaki gibidir.

Tablo 6: Değişkenler Arasındaki Etkiye Ait DFA Sonuçları

Kabul Edilebilir Uyum İndeksleri	Hesaplanan Uyum İndeksleri
$\chi^2/sd <5$	3,67
GFI >0.90	0,86
AGFI >0.90	0,82
CFI >0.90	0,90
RMSEA <0.08	0,07
RMR <0.08	0,06

Tablo 6 incelendiğinde değişkenler arasındaki uyum indeksleri olumludur.

Şekil 4: Değişkenler Arasındaki İlişkinin Yol Haritası

Araştırma kapsamında ele alınan değişkenler arasındaki ilişkinin yol haritası Şekil 4'deki gibidir. Bu iki değişken arasındaki etki sonuçları ise Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7: Değişkenler Arasındaki Etki Sonuçları

Etkilenen		Etkileyen	Beta	S.E.	C.R.	P
Viral Pazarlama	<---	Biliş Ötesi	,151	,050	1,979	,048*
Viral Pazarlama	<---	Bilişsel	,002	,043	,032	,974
Viral Pazarlama	<---	Motivasyonel	,339	,138	2,117	,034*
Viral Pazarlama	<---	Davranışsal	,099	,098	,766	,444

* $p<0,05$

Biliş ötesi kültürel zekâ; Viral Pazarlamayı pozitif etkilemektedir ($p<0,05$ Beta=0,151). Buna göre Biliş ötesi puanındaki bir puanlık değişim, Viral Pazarlamadaki 0,151 puanlık değişime etki etmektedir.

Motivasyonel kültürel zekâ; viral Pazarlamayı pozitif etkilemektedir ($p<0,05$ Beta=0,339). Buna göre Motivasyonel puanındaki bir puanlık değişim, Viral Pazarlamadaki 0,339 puanlık değişime etki etmektedir.

5.SONUÇ

Bu araştırmada kültürel zekâ ile viral pazarlama arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 485 öğrenci ve aday öğrenciye ulaşılmıştır. Yapılan analiz sonucunda hipotez kabul edilmiştir. Yani, kültürel zekâ ile viral pazarlama arasında istatistiki olarak bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki dört boyut için de geçerlidir. Örgütsel davranış konuları açısından da bu kavramlar dikkat çekmektedir (Öztrak & Vildan, 2022).

Kültürel zekâ ile ilgili yapılan çalışmaların bir alanını da eğitim sektörü oluşturmaktadır. Bu çalışmalardan birisi olan ve Collins vd.(2016) tarafından alana kazandırılan çalışmada öğretmen ve müdürler üzerinden yürütülmüştür. Sonuç olarak kültürel zekâ düzeyi yüksek durumda bulunan katılımcıların öğrenci başarısı üzerinde etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Collins vd.(2016)'nin çalışmasının bu çalışmayla benzer yönü katılımcıların kültürel zekâ düzeylerinin yüksek olmasının diğer değişkeni olumlu etkilemesidir. Bu çalışmada da kültürel zekâ düzeyinin yüksek olması viral pazarlama üzerinde etkilidir.

Kültürel zekânın eğitim sektöründeki bir diğer çalışma ise Gökten ve Emil (2019) tarafından alana kazandırılmıştır. Gökten ve Emil(2019)'nin çalışmasında erasmus hareketine katılan ve katılmayan öğrencilerin kültürel zekâ düzeylerinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda yapılan analiz sonucunda kültürel zekâ düzeyi erasmus eğitimine katılanlarda daha yüksek olarak ortaya konulmuştur. Bu da erasmus hareketi ile kültürlerarası çağrışımda bulunmanın kültürel zekâ düzeyini arttırdığı olarak yorumlanabilmektedir. Bu durum aynı zamanda kişilerin örgütsel bağlılık ve motivasyonlarına da etki etmektedir (Öztrak & Orak, 2022).Bu çalışma ile Gökten ve Emil(2019)'in çalışması arasındaki ortak yön, öğrenciler üzerinden çalışmanın yürütülmesi ve kültürel zekâ düzeyi ile diğer değişken arasında anlamlı bir farkın oluşmasıdır.

Alanyazında doğrudan kültürel zekâ ile viral pazarlamayı inceleyen çalışmaya rastlanmaması bu çalışmanın önemini arttırmaktadır. Bu çalışmanın sonraki çalışmalara öncü olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Afifah, N., Daud, I., & Mulyadina, M. (2022). Viewer Behavior On Social Media: Viral Marketing of A Movie Trailer In Indonesia. *Gadjah Mada International Journal of Business*, 24(2), 178-197.
- Ang, S., and Ng, K. Y. (2007). Cultural and network intelligences: The twin pillars in leadership development for the 21st century era of global business and institutional networks. In K. Y. Chan, S. Singh, R. Ramaya, & K. H. Lim (Eds.), *Spirit and system: Leadership development for a third generation SAF* [Monograph] (pp. 46–52). Singapore: Singapore Armed Forces Military Institute.
- Arastaman, G. (2018). Kültürel zekâ ölçeğinin (KZÖ) Türk akademisyenler üzerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 8(1), 1-8.
- Argan, M., & Tokay Argan, M. (2006). Viral pazarlama veya internet üzerinde ağızdan ağıza reklam: kuramsal bir çerçeve.
- Bal, Y., & Kökalan, Ö. (2022). The Moderating Effect of Cultural Intelligence on the Relationship Between Emotional Intelligence and Job Satisfaction. *Frontiers in Psychology*, 13, 900546.
- Bampo, M., Ewing, M. T., Mather, D. R., Stewart, D., & Wallace, M. (2008). The effects of the social structure of digital networks on viral marketing performance. *Information systems research*, 19(3), 273-290.
- Bhattacharya, S., Gaurav, K., & Ghosh, S. (2019). Viral marketing on social networks: An epidemiological perspective. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 525, 478-490.

- Biçer, D. F., & Erciş, A. (2020). Sosyal medyada viral pazarlama (elektronik ağızdan ağıza) faaliyetlerinin tüketici satın alım niyetine etkileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), 1555-1575.
- Caputo, A., Ayoko, O. B., & Amoo, N. (2018). The moderating role of cultural intelligence in the relationship between cultural orientations and conflict management styles. *Journal of Business Research*, 89, 10-20.
- Charoensukmongkol, P., & Phungsoonthorn, T. (2022). The effect of cultural intelligence of top management on pro-diversity work climate and work attitudes of Myanmar migrant workers in Thailand. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*.
- Chen, A. S. Y., Lin, Y. C., & Sawangpattanakul, A. (2011). The relationship between cultural intelligence and performance with the mediating effect of culture shock: A case from Philippine laborers in Taiwan. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(2), 246-258.
- Collins, K. S., Duyar, I., & Pearson, C. L. (2016). Does cultural intelligence matter? Effects of principal and teacher cultural intelligence on Latino student achievement. *Journal for Multicultural Education*.
- Crowne, K. A. (2008). What leads to cultural intelligence?. *Business horizons*, 51(5), 391-399.
- DeCarlo, L. T. (1997). On the meaning and use of kurtosis. *Psychological methods*, 2(3), 292.
- Earley, P. C., & Ang, S. (2003). Cultural intelligence: Individual interactions across cultures.
- Ferguson, R. (2008). Word of mouth and viral marketing: taking the temperature of the hottest trends in marketing. *Journal of consumer marketing*.
- Gökten, Ö. & Emil, S. (2019). Exploring the Effect of Erasmus Program on Cultural Intelligence of University Students. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(3), 769-785.
- Groeneveld, R. A., & Meeden, G. (1984). Measuring skewness and kurtosis. *Journal of the Royal Statistical Society: Series D (The Statistician)*, 33(4), 391-399.
- Gu, Y., Yu, H., Wang, Y., & Zhou, S. (2022). The moderating effect of cultural intelligence between nurses' relationship conflict and teamwork. *Journal of Nursing Management*.
- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic journal of business research methods*, 6(1), pp53-60
- Hopkins, K. D., & Weeks, D. L. (1990). Tests for normality and measures of skewness and kurtosis: Their place in research reporting. *Educational and psychological measurement*, 50(4), 717-729.
- Hu, S., Liu, H., & Gu, J. (2018). What role does self-efficacy play in developing cultural intelligence from social media usage?. *Electronic Commerce Research and Applications*, 28, 172-180.
- Kaikati, A. M., & Kaikati, J. G. (2004). Stealth marketing: How to reach consumers surreptitiously. *California management review*, 46(4), 6-22.
- Karataş, K., & Arpacı, I. (2021). The mediating role of tolerance in the relationship between cultural intelligence and xenophobia. *Asia Pacific Education Review*, 22(1), 119-127.
- Keung, E. K., & Rockinson-Szapkiw, A. J. (2013). The relationship between transformational leadership and cultural intelligence: A study of international school leaders. *Journal of Educational Administration*.
- Moors, J. J. A. (1986). The meaning of kurtosis: Darlington reexamined. *The American Statistician*, 40(4), 283-284.
- Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research* (Vol. 1). lippincott williams & wilkins.
- Nguyen, A. M. D., Jefferies, J., & Rojas, B. (2018). Short term, big impact? Changes in self-efficacy and cultural intelligence, and the adjustment of multicultural and monocultural students abroad. *International Journal of Intercultural Relations*, 66, 119-129.
- Nunnally, J. C. (1967). Psychometric theory

- Onurlubaş, E., & Dinçer, D. (2016). Tüketicilerin Ağızdan Ağıza ve Viral Pazarlama Algılarına Etki Eden Faktörlerin Analizi. *Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Science/Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 7(17).
- Öztrak, M., & Bayram, V. (2022). Sağlık çalışanlarının kayırmacılık algıları ile örgütsel sessizlik davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Kamu ve özel hastaneler üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma. *Business & Management Studies: An International Journal*, 10(3), 956-976.
- Öztrak, M., & Orak, B. (2022). Uzaktan çalışma süreçlerinde dijital zorbalığın örgütsel dışlanmaya etkisi üzerine bir çalışma. *Business & Management Studies: An International Journal*, 10(2), 605-630.
- Putri, N. K., & Ernawaty, E. (2020). Viral marketing content for Universal Health Coverage campaign in Indonesia. *International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing*.
- Schumacher, R. E., & Lomax, R. G. (2010). A beginners guide to structural equation modeling: SEM. *New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates*
- Segev, R., Mor, S., Even-Zahav, R., & Neter, E. (2022). Cultural intelligence and social distance among undergraduate students in clinical professions. *Group Processes & Intergroup Relations*, 25(2), 399-414.
- Situmorang, J. R. (2010). Pemasaran Viral–Viral Marketing. *Jurnal Administrasi Bisnis*, 6(1).
- Taino, R., Cardoso, R. R., & Las Casas, A. L. (2021). Does Viral Marketing Create Brand Awareness? An Exploratory Study With University Students. *Journal on Innovation and Sustainability RISUS*, 12(03), 109-117.
- Van Dyne, L., Ang, S., & Koh, C. (2015). Development and validation of the CQS: The cultural intelligence scale. In *Handbook of cultural intelligence* (pp. 34-56). Routledge.
- Van Dyne, L., Ang, S., & Tan, M. L. (2016). Cultural intelligence.
- Vedadi, A., Kheiri, B., & Abbasalizadeh, M. (2010). The relationship between cultural intelligence and achievement: a case study in an Iranian company. *Iranian journal of management studies*, 3(3), 25-38.
- Woerdl, M., Papagiannidis, S., Bourlakis, M. A., & Li, F. (2008). Internet-induced marketing techniques: Critical factors in viral marketing campaigns. *Journal of Business Science and Applied Management*, 3(1), 35-45.

T.C.
İSTANBUL ESENYURT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurul Başkanlığı

Sayı : E-12483425-299-8704
Konu : Etik Kurul Onayı Hk.

Sayın Öğr. Gör. Yusuf KARAŞIN

'Öğrencilerin Üniversite Tercihlerinde Kültürel Zeka ile Viral Pazarlama Arasındaki İlişkinin İncelenmesi' başlıklı araştırmanız, İstanbul Esenyurt Üniversitesi Etik Kurulu'nun 01.10.2021 tarihli ve 2021/09-08 No'lu toplantısında görüşülmüş olup, etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.
Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Hayrettin AKKAYA
Başkan

Adres: Zafar Mahallesi, Adile Naşit Biv. No:1, 34510 Esenyurt / İSTANBUL
Telefon No : 444 9 123 Fax No : 0212 699 09 90
e-Posta : bilgi@esenyurt.edu.tr İnternet Adresi : www.esenyurt.edu.tr
Kap Adresi : esenyurtuniversitesi@hs02.kap.tr

Bilgi için /Tuğçe ADIGÜZEL
Yükseköğül Sekreteri
Dahili No:

	SOSYAL ARAŞTIRMALAR VE YÖNETİM DERGİSİ (SAYOD) **** JOURNAL OF SOCIAL RESEARCH AND MANAGEMENT	
	E-ISSN: 2667-5897	https://dergipark.org.tr/tr/pub/sayod
Sayı: 1, Nisan 2023	Issue: 1, April 2023	Received Date / Geliş Tarihi: 20/10/2022 Accepted Date / Kabul Tarihi: 28/11/2022
AKADEMİSYEN DENEYİMLERİ VE ÖRGÜTSEL KÜLTÜRÜN ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ ¹ ◆◆◆ ACADEMIC EXPERIENCES AND ORGANIZATIONAL CULTURE'S EFFECT ON ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR		
Atf/ to Cite (APA): Yıldız, M. ve Düşükcan, M. (2023). Akademisyen Deneyimleri ve Örgütsel Kültürün Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi, Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, 41-57		Meryem YILDIZ² Muhammet DÜŞÜKCAN³
DOI: https://doi.org/10.35375/sayod.1192057		

ÖZ

Örgütsel yapıların birbirinden farklı olması altında yatan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden biri de örgütsel yapıların belli bir kültüre sahip olmalarıdır. Bu kültür örgütün tüm yapısının şekillenmesini sağlamak ve çalışan bireylerin davranışlarını etkilemektedir. Örgütsel vatandaşlık davranışı ile örgüt kültürü, verimliliği ve performansı gibi örgütsel faktörler, çalışanların duygusal bağlılığı, işe katılımı gibi kişisel faktörler arasında ilişkiler görülmektedir. Çalışan bireylerin bağlı oldukları örgüt tarafından anlaşılması, benimsenmesi ve işine saygı duyulması kişinin ruhsal refah düzeyini yükseltmektedir. Ayrıca örgütte çalışan bireyler tarafından algılanan kültür onların davranış ve tutumlarını etkilemekte ve bağlı oldukları örgütsel yapılara aidiyetle birlikte örgütsel vatandaşlık davranışını ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmada, örgüt kültürünün örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde etkisi olabileceği varsayılmış ve bunun tespiti amaçlanmıştır. Çalışma, Fırat Üniversitesinde görev yapmakta olan 300 akademisyen üzerinde kesitsel alan tarama yöntemiyle yapılmıştır. Veri seti normal dağılım göstermiş ve etki (regresyon) analizi ile sonuçlara ulaşılmıştır. Örgütsel kültürün örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde etkisi tespit edilmiştir. Buna göre, Örgütsel Kültür akademisyenlerin Örgütsel Vatandaşlık davranışını pozitif yönde, yüksek kuvvette ($\beta=0.808$) ve istatistiki açıdan anlamlı ($p=0.001$) bir biçimde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca Örgütsel Kültürdeki her bir değişim akademisyenlerin Örgütsel Vatandaşlık algısındaki her bir değişimin % 50,4'ünü açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Kültür, Örgütsel Vatandaşlık, Akademisyenler.

ABSTRACT

There are many factors underlying the differences in organizational structures. One of these factors is that organizational structures have a certain culture. This culture shapes the entire structure of the organization and affects the behavior of working individuals. There are relationships between organizational citizenship behavior and organizational factors such as organizational culture, productivity and performance, and personal factors such as employees' emotional commitment and work participation. The understanding, acceptance and respect of the work of the working individuals by the organization are affiliated with increases the level of mental well-being of the person. In addition, the culture perceived by the individuals working in the organization affects their behavior and attitudes and reveals the organizational citizenship behavior together with the belonging to the organizational structures they are affiliated with. In the study, it was assumed that organizational culture may have an effect on organizational citizenship behavior and it was aimed to determine this effect. The study, was carried out by cross-sectional field scanning method on 300 academicians working at Fırat University. The data set showed a normal distribution and the results were obtained with the effect (regression) analysis. The effect of organizational culture on organizational citizenship behavior has been determined. Accordingly, it has been determined that Organizational Culture academics affect Organizational Citizenship behavior positively, with high strength

¹Bu çalışma, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'nda kabul edilen, birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

²Bilim Uzmanı, Fırat Üniversitesi, meryemyildiz23231@gmail.com, Elazığ/Türkiye, ORCID No: 0000-0003-0971-3595

³Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, mdusukcan23@gmail.com, Elazığ/Türkiye, ORCID No: 0000-0001-5742-1787

($\beta=0.808$) and statistically significant ($p=0.001$). In addition, each change in Organizational Culture explains 50.4% of each change in academics' perception of Organizational Citizenship.

Keywords: Organizational Culture, Organizational Citizenship, Academics.

1. GİRİŞ

Her örgütün kendine has sahip olduğu bir kültürü vardır. Örgütün kültürünün çalışan bireylerin davranışları üzerinde etkin bir role sahip olduğu görülmektedir. Örgüt yapısı içinde hâkim olan bu kültürler, tüm örgüt çalışanlarının davranışlarını etkileyen ve yönlendiren inançları, normları, değerleri, hikâyeleri, efsaneleri, mitleri vs. barındırmaktadır. Şöyle ki, örgüt yapısı içinde hâkim olan ve çalışan bireyler tarafından benimsenen kültür, bireylerin ait olduğu örgütlere bağlılık düzeylerini ve hatta örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde pozitif yönde bir etki oluşturmaktadır. Bir nevi örgütsel vatandaşlık davranışını olumlu yönde biçimlendirmektedir diyebiliriz. Yapılan literatür çalışmalarına bakıldığında örgüt kültürünün örgütsel vatandaşlık davranışını etkileyebileceği ve birbirini tamamlayan iki kavram olduğu öngörülmüştür. Örgüt kültürü ve örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde iki kavram arasındaki ilişki düzeyinin pozitif ve anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca iki kavramın birbirleri üzerinde etkilerinin olduğu sonucunda da bir karara varılmıştır. Örgütsel vatandaşlık davranışı gönüllük esasına dayalı bir davranış şekli olduğu için, bu davranış biçimini sergileyen bireylerin hem fiziki hem de ruhsal yönden iyi oluş hali içerisinde olmaları ve bu doğrultuda bir tutum sergilemeleri gerekmektedir. Çünkü örgüt içerisinde çalışan bireylerin kendilerini hem ruhsal hem de fiziki olarak iyi hissetmeleri bağlı oldukları örgütün performansını, verimliliğini ve üretkenliğini de artırmaktadır. Nitekim aidiyet duygusuna sahip olan bireylerde örgütün amaçları ve hedefleri doğrultusunda hareket etme ve bu yönde davranış şekli belirleme oranı daha yüksektir. Çünkü bağlı olduğu örgüte karşı aidiyet duygusuna sahip olan bireyler, kendilerine değer verildiğini hisseder ve yapmış oldukları işlerin örgütleri için avantaj sağladığının farkına varmaktadırlar. Tüm bunların yanı sıra kendini faaliyet gösterdiği örgütsel yapı içinde mutlu ve ruhsal açıdan iyi hisseden bireylerin, diğer örgüt çalışanlarına oranla örgütsel vatandaşlık davranışı göstermeleri ve örgüte bağlılık düzeyleri daha fazla görülmektedir.

Literatür taraması ve değerlendirmesi yapıldığında örgüt kültürü ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında ilişkiler gözlenmiştir. Bu çalışmada temel amaç, örgüt kültürü ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki boyutunun incelenmesidir.

2. ÖRGÜT KÜLTÜRÜ KAVRAMI VE TANIMI

Örgüt kültürü kavramı her ne kadar 1970 yıllarında keşfedilmeye başlamış olsa da, örgüt içerisinde çalışan kişilerin davranışlarının örgüt denkleminde değerlendirilmeye başlaması 1930 yıllarından sonra başlamıştır. Ancak; örgütte oluşan grup davranışları bu yıllardan sonra yaygınlık kazandığı bilinse de; aslında 20. Yüz yılın son çeyreğinde kullanımı yaygınlaşmaya başlayan ve önem arz eden bir kavram olmuştur. Bu kavrama, ilk olarak Elliott Jagues adlı düşünürün bir fabrikanın kültürünü değiştirmek adlı eserinde yer verilmiştir. Örgüt kültürü kavramının oluşması ve geliştirilmeye başlanması, farklı alanlarda yapılan çalışmaların etkisi de olmuştur (Koksal, 2007: 16-17).

Örgüt kültürü kavramına ilişkin birçok tanım bulunmaktadır. Bunlar bazıları;

Örgüt kültürü, en sade biçimiyle, “bir örgütteki yaşam biçimi”dir ve organizasyonlarda geliştirilmiş toplumsal değerler ve uygulamaları ifade edebilmek amacıyla sıklıkla kullanılan bir kavramdır (Lewis vd., 2003: 548).

Örgüt kültürü, örgütte bulunan grup üyelerinin hareket girişiminde bulunması ve bu hareket girişiminin neden yapıldığı hususunda bilgilendiren dogmatik bir faaliyet olarak ifade edilmektedir (Dill, 1982: 307).

Örgüt kültürü, bir örgüt içerisinde bulunan bireylerin sergilemiş oldukları ortak bir değer ve kurallar bütünü olarak tanımlanmıştır (Özalp, 2001: 566).

3. ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI KAVRAMI VE TANIMI

Örgütsel vatandaşlık kavramının teorik boyutunun şekillenmesinde Organ adlı araştırmanın kişisel olarak yürütmüş olduğu çalışmalar etkili olmuştur. Organ yapılan çalışmalarda değerlendirme hususunda gönüllülük ve ekstra harcanan çabanın öncelikli olduğunu belirtmiştir. Örgüt içerisinde faaliyette bulunan örgüt üyeleri söz konusu süreçte mutlak gönüllü olarak yer almakta ve tahmini olarak ortaya konulandan daha fazla çaba sarf etmek suretiyle kendilerini bu sürecin bir parçası olarak kabul ettirmektedirler. Ayrıca organ ele aldığı çalışmada, örgüt üyelerinin kendilerine verilen sorumlulukları dışarıdan herhangi bir müdahale olmadan ve buna ihtiyaç hissedilmeden zaten bu tür tutumlar içerisinde olduklarının gözlenmesi, tespit ettiği diğer dikkat çeken sonuç olmuştur. Organ adlı araştırmanın tespit ettiği diğer bir husus ise, söz konusu örgüt üyelerinden bazılarının herhangi bir motivasyon veya moral yardımına gereksinim duymadan, diğer örgüt üyelerine oranla daha fazla arzulu ve hevesli olduklarını görmüştür (Avcı 2015: 13-14).

Örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili birçok tanımlama yapmak mümkündür. Bu tanımlamalardan diğeri ise; ÖVD, kişilerinin kendileri dışındaki bireylere yardımcı olmaları, çalışma saatleri dışında örgütün menfaatleri doğrultusunda geç saatlere kadar veya hafta sonraları da dâhil olmak üzere çalışma eğilimi göstermeleri, örgüt içerisinde zaman zaman oluşabilecek usandırma ve taciz yahut zorluk veya güçlükler karşısında hoşgörölü bir tavır sergilemek ve örgüt faaliyetlerine gönüllü katılım göstermek gibi “çalışan iş davranışları” şeklinde tanımlamak mümkündür (Ertan, 2020: 30).

ÖVD’ı temelinde gönüllü olmak esastır. Bu nedenle “isteğe bağıllık” tanımlamasında esas anlatılmak istenen örgüt içerisinde faaliyette bulunan bireylerin örgüt ile yapmış oldukları sözleşmelerde açık bir şekilde belirtilmemiş olan ve iş tanımının ya da görevin gerektirmediği, tamamen bireyin seçimine kalmış ve yerine getirilmediğinde herhangi bir yaptırım, yerine getirildiği zaman ise bir ödüle tabi tutulmayan tutumlar anlaşılmaktadır. Bu kavramı ele alan diğer bir araştırmacı ise Podsakoff vd. olmaktadır. Araştırmacı örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili 2000’li yıllarda yapmış olduğu çalışmasında, bu konuya özellikle vurguda bulunarak bu tür davranışları “görev ve iş tanımlarında yer almayan, ihmali halinde ceza gerektirmeyen ve daha çok kişisel tercih sonucu sergilenen davranışlar” şeklinde tanımlamıştır. Bu tür davranışların kişisel ve örgütsel performans düzeylerinde artış sağladığı son 20 yıl içerisinde yapılmış olan çalışmalarda gözlenmiştir. Ayrıca yapılan araştırmalar göz önünde bulundurulduğunda özellikle de adalet, motivasyon yada performans gibi kavramlarla ağırlıklı olarak ele alındığı gözlenmektedir.

Örgütsel vatandaşlık davranışı örgüt içerisinde belli dönemlerde örgüt ile ilgili herhangi bir problem veya görevlendirmede ekip arkadaşlarına yardımcı olabilmeyi gerektirmektedir. Bu davranış biçimini özgecilik olarak nitilemekte mümkündür. Kısaca örgütsel vatandaşlık davranışını örgüt içerisinde çalışma arkadaşlarının eksik kaldığı veya kendilerine verilen görevleri yetiştiremedikleri durumlarda gönüllü bir şekilde yardım edilmesi biçiminde ifade edilmektedir (Ertan, 2020: 31-32).

4. ÖRGÜT KÜLTÜRÜ İLE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Örgüt kültürü kavramı örgütsel vatandaşlık davranışını oluşturduğu ortamdır. Şöyle ki örgüt içerisinde faaliyet gösteren birey, örgüt ile uyumlu olup olamadığını bu ortam içerisinde göstermektedir. Örgüt kültürü kavramına bakıldığında örgüt kuralları ve değer yargıları bireyler tarafından benimsendiği için bireyin tutumlarını da doğrudan etkilemektedir. Örgütün belirlediği kültürel değerler ve normaler, çalışan bireyin örgüt ile uyum sağlayabilmesi için oldukça etkili bir araçtır. Örgüt kültürü ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında toplumsal kültürü meydana getiren temel unsurlarla, örgüt kültürünün

oluşmasında etkili olan unsurlar arasında bir benzerlik varmış gibi görünse de, örgüt içerisinde farklı insan yapılarının yer almasından dolayı, kültürün oluşmasında etkili olan öğelerin (değerler, normlar, hikayeler, dil, örfler) örgüt yapısı içinde farklı anlamlar taşımasına ve nihayetinde farklı reaksiyon düzeylerinin oluşmasına neden olmaktadır (Nohut, 2016: 45).

Bir örgütün kültürü, örgüt yapısı içindeki çalışan bireylerin birbirleri ile olan iletişim biçimini, hâkim olan liderlik tarzını ve çalışan bireylerin verilen kararlara katılım göstermesi şeklinde örgütün işleyiş biçimini önemli bir ölçüde etkilemektedir. Kültür kavramı, örgüt değerleri, inançları ve iletişim kurma şekli konusunda önemli bir rehber niteliği taşıyan aynı doğrultuda örgüt yapısına yeni katılan bireylere örgüt üyeleri tarafından aktarılması gerekli olan bir olgudur. Çünkü örgüt içinde hâkim olan kültürel niteliklerin neler olması gerektiğini bilen bir birey, örgüt değerleri ve normları doğrultusunda hareket ederek huzurlu bir iş ortamı sağlamış olacaktır. Yeni gelen bireyler de bu düzene uyum sağlayarak örgütün veya diğer bireylerin boş zaman harcamasını önleyerek, faaliyet gösterdikleri alanlara daha fazla zaman ayırmalarına sebep olacaktır. Bu durumda da örgüt gereksiz zaman harcamadığı için başarı oranı da yükselmiş olacaktır. Örgüt kültürü, örgüt içinde faaliyete bulunan bireylerin ait olma duygularını pekiştirmektedir. Bu nedenle de bireyin aidiyet duygusunun gelişmesine katkı sağladığı için kendilerini bağlı hissettikleri örgütsel yapılar için tereddütsüz biçimlenmiş rollerin ötesinde tutumlar sergilerler. Özellikle örgütsel vatandaşlık davranışları, örgüt kültürü ile biçimlenen çerçevede kendisini göstermeye başlayacaktır. Her iki kavram örgüt yapısı içinde birbirlerini tamamlar niteliktedir. Bir kavramın var olması diğer bir kavramın oluşmasına neden olmaktadır. Bir yandan bir toplumda hâkim olan genel kültürel fonksiyonlarda çalışma ortamında bulunan bireylerin davranış ve tutumları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Bu sebeple, her iki kavramın birbirinden bağımsız ele almak ve yorumlamak mümkün olmamaktadır. Hem örgüt kültürü hem de örgütsel vatandaşlık davranışı örgüt içinde zorunlu olması gereken olgulardır (Nohut, 2016: 46).

Özellikle de son yıllarda örgüt kültürü kavramı, örgüt yapısı açısından sağlamış olduğu katkılardan dolayı birçok araştırmacı tarafından çalışma konusu olmuş ve yoğun bir ilgi odağı oluşturmuştur. Yapılan çalışmalara bakıldığında örgütsel başarının oluşmasında ve devamlılık göstermesinde temel faktörlerden biri örgüt kültürü kavramı ile gerçekleştiği gözlenmektedir. Her ne kadar örgütsel başarının oluşmasında çeşitli unsurlar etkili olmuş olsa da en etkili yollardan birisi örgüt bireylerinin, örgüt kültürü çerçevesinde hareket etmeleri ve bu davranış biçimini yaşam tarzı haline getirmeleridir. Örgütleri konu edinen çalışmalarda, Deal ve Keneddy (1982) ve Cameron ve Freeman (1991) gibi birçok akademisyen ve araştırmacı, baskın ve uyum yeteneğine sahip kültürü benimseyen örgüt yapılarının, birbirlerinden kopuk, etki gücü zayıf ve uyumsuz örgüt kültürüne sahip olan örgüt yapılarına oranla daha etkin rol oynadığı öne sürülmektedir. Gerçekten de örgüt kültürü kavramının hâkim olduğu örgütsel yapılara bakıldığında örgüt içinde faaliyet gösteren bireylerin birbirleri ile uyum içinde çalıştıkları ve zaman tasarrufu sağlayarak grup çalışması formatında birbirlerinin eksik olan yönlerini tamamladıkları ve bu nedenle de bağlı oldukları örgütleri en iyi şekilde temsil ettikleri gözlenmektedir (Mete, 2018: 85).

Tüm bunların yanı sıra örgütsel vatandaşlık davranışı ise örgüt içindeki bireyin kendisi için belirlenmiş olan görevlerinin üstünde tamamen kişiye ait olan davranış biçimlerini ifade etmektedir. Yani, bu davranış biçimlerini görevin üstünde sergilenen davranışlar olarak ta tanımlamak mümkündür. Örgütsel vatandaşlık davranışları, örgüt içinde faaliyet gösteren bireylerin olumlu yönde davranış ve tutumlar, örgüt ile bütünleşmek istemesi yahut başarı hissiyatı doğrultusunda gelişen içsel bir motivasyon sonucunda kendini göstermektedir. Kısacası; örgüt kültürü ile örgütsel vatandaşlık davranışı paralel yönden birbirlerini olumlu yönde etkileyen, örgüt yapılarının vazgeçilmesi güç olan iki önemli kavramı olmaktadır. En önemli görev örgüt yöneticilerinin bu iki kavramı faaliyet gösteren çalışanlara aşılamaları ve bu kavramları yaşam tarzına haline getirmelerini sağlamaktır (Mete, 2018: 86).

Yukarıda verilen tanımlar neticesinde örgüt kültürünü en kısa şekilde özetleyecek olursak; örgütü meydana getiren bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları gruplar tarafından keşfedilen ve zamanla birlikte geliştirilmiş olası olumsuzluklar karşısında iyi bir yol gösteren varsayımlardır. Örgüt kültürü bir örgütte paylaşılan ortak bir davranış sistemi olduğu kadar örgüt içerisinde bireylerin faaliyete buldukları işlerin ne şekilde yürütülmesi gerektiğini gösteren normlar bütünü olarak da ifade edilmektedir.

5. METODOLOJİ

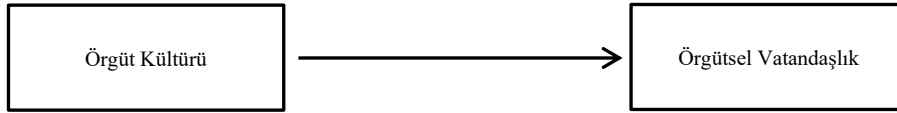
5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bir eğitim kurumu olan üniversitelerin örgüt kültürünün örgütsel vatandaşlık davranışı üzerine etkilerini tespit etmek amacıyla Fırat Üniversitesi'nde çalışan akademisyenlere yönelik bir alan araştırması yapılmıştır. Bu bağlamda çalışmada, örgüt kültürünün örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde etkisi olabileceği varsayılmış ve bunun tespiti amaçlanmıştır. Ayrıca örgüt kültürü boyutlarının örgütsel vatandaşlık boyutları üzerine olan etkisi de incelenmiştir. Örgüt kültürünün örgütsel vatandaşlık davranışı açısından önemi; kültürün bu davranışların sergilenmesi için elverişli koşulları sağlaması ve bu davranışları teşvik edici değerleri barındırması gerekmektedir. Özellikle faaliyet alanı insanın yetiştirilmesi ve geliştirilmesi olan üniversitelerin etkili işleyişi için, bu kurumlarda görev alan akademisyenlerin görev tanımlarından daha fazlasını yapmaya istekli olmaları gerekmektedir. Bu nedenle, akademisyenlerin örgütlerine olan bağlılık derecelerinin yüksekliği, toplumun hemen hemen her alanına gerek mesleki açıdan, gerekse topluma en yüksek düzeyde nitelikli birey yetiştiren kurumlar bakımından da önem taşımaktadır.

5.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmada ölçülmek istenen temel hipotezi ve modeli aşağıda verilmiştir.

H₁: Akademisyenlerin Örgütsel Kültür algıları Örgütsel Vatandaşlığı etkilemektedir.

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

5.3. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

Bu çalışma Fırat Üniversitesi görev yapan akademisyenlere yöneltilen sorulara içtenlikli cevap verdikleri, örneklemin evreni kapsadığı varsayılmıştır. Çalışma, akademisyenlerin anket sorularına verdiği cevaplarla sınırlandırılmıştır.

5.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2020-2021 eğitim döneminde Fırat Üniversitesi'nde çalışmakta olan akademisyenler oluşturmaktadır. Araştırmanın yürütüldüğü tarihlerde söz konusu üniversitede 2005 fiili olarak görev yapan akademisyen bulunmaktadır. Anket uygulaması gerçekleştirilirken evrenin tamamına ulaşmada Covid-19 salgının yarattığı zorluklar nedeniyle kolayda örneklem yöntemi tercih edilmiştir (Taşkaya ve Sezgin, 2021: 155). Çalışma, gönüllü olarak katılan 300 akademisyen ile gerçekleştirilmiştir.

5.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada “veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılara anket uygulanması öncesinde araştırmanın amacı ile ilgili bilgi verilerek, anketlere verilecek cevapların sadece araştırmanın

amacı doğrultusunda kullanılacağı, toplanacak verilerin başka kişilerce kullanılmayacağı belirtilerek, katılımcıların kaygıları giderilmeye çalışılmıştır. Böylelikle, katılımcıların anket sorularını daha rahat ve gerçekçi şekilde yanıtlayacakları” varsayılmaktadır. Anket sorularının hazırlanma aşamasında, daha önce benzer tezlerde ve bilimsel çalışmalarda kullanılan anketlerden faydalanılmıştır. Anket sorularının cevap veren açısından kolaylık sağlaması amacıyla açık ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan ankette demografik özellikler, Örgütsel Kültür ölçeği ve Örgütsel Vatandaşlık ölçeği olmak üzere üç bölümden oluşmuştur.

Aşağıda Tablo 1’de Örgütsel Kültür ve Örgütsel Vatandaşlık ölçeği puan aralığı verilmiştir (Çelik Baykoca ve Sezgin, 2021: 513):

Tablo 1. Örgütsel Kültür ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği Puan Aralığı

Puan aralığı	Ölçekteki karşılığı	Düzyey
$1,00 \leq \bar{x} \leq 1,80$	Hiç uygun değil	Çok zayıf
$1,80 < \bar{x} \leq 2,60$	Uygun değil	Zayıf
$2,60 < \bar{x} \leq 3,40$	Biraz uygun	Vasat
$3,40 < \bar{x} < 4,20$	Çoğunlukla uygun	Güçlü
$4,20 < \bar{x} \leq 5,00$	Bütünüyle uygun	Çok güçlü

Örgütsel Kültür ve Örgütsel Vatandaşlık ve bunlara ait alt boyutların normallik analizi Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Normallik Analizi

	Basıklık	Çarpıklık
Etkinlik	-,745	,952
İletişim	-,531	-,254
Güç Mesafesi	-,410	,003
Aidiyet	-,419	-,211
Semboller	-,667	,580
Örgütsel Kültür	-,575	,315
Yardımseverlik	-1,010	1,222
Vicdan	-1,229	1,259
Nezaket	-1,727	1,577
Centilmenlik	-,867	1,987
Sivil Erdem	-1,693	1,423
Örgütsel Vatandaşlık	-1,957	1,456

Tablo 2’de göre Örgütsel Kültür ve Örgütsel Vatandaşlık ölçeği ve boyutları -2 ile +2 arasında kaldığı ve normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Bu sonuca göre, Örgütsel Kültür ve Örgütsel Vatandaşlık ölçeği değişkenlerinin ve bunlara ait alt boyutların normal dağılıma yakın bir dağılım gösterdiği varsayılmıştır (George ve Mallery, 2010; Demir ve Kaya, 2021: 119). Bu sebeple parametrik testler kullanılmıştır.

Anketlerden elde edilen veriler SPSS 25.0 programı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde betimleyici istatistikler, geçerlilik ve güvenilirlik analizi, basit doğrusal ve çoklu regresyon analizi yöntemleri kullanılmıştır.

5.6. Geçerlilik ve Güvenirlik Analizi

Araştırmada kullanılan Örgütsel Kültür ölçeği Keşfedici Faktör Analizi ve güvenilirlik analizi bulguları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3’de Örgütsel Kültür ölçeği keşfedici faktör analizi sonuçlarında 0.30 sayısı en düşük ölçüt olarak alınmıştır. Ayrıca çalışmada en düşük madde faktör yükünün .636, en yüksek faktör yükü 0,786 arasında

olduğu görülmüş olması maddelerin istenilen ölçüde faktör yüküne sahip olduklarını göstermektedir. Böylece, 1. boyut “Örgütsel Yapı Etkinlik”, 2. boyut “İletişim” ve 3. boyut “Güç Mesafesi, 4. boyut “Aidiyet” ve “Semboller” olarak Erdem ve Özen İşbaşı (2001) tarafından kullanılmıştır. Örgütsel Yapı Etkinlik boyutu faktör yükleri .696 ile .762 arası değişen 10 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %43.18’ini açıklamakta; İletişim boyutu, faktör yükleri .634 ile .684 arası değişen 6 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %11.90’ünü açıklamakta; Güç Mesafesi boyutu faktör yükleri .643ve .786 arası değişen 6 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %8.59’ını açıklamakta:

Tablo 3. Örgütsel Kültür Ölçeği Keşfedici Faktör ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

Faktör	Madde no	Faktör Yükleri					Açıklanan Varyans %	Cronbach Alpha
		1	2	3	4	5		
Örgütsel Yapı Etkinlik	1	,696					43.18	0,876
	2	,731						
	3	,713						
	4	,709						
	5	,762						
	13	,722						
	19.	,754						
	22.	,722						
	23.	,745						
	24.	,730						
İletişim	6.		,675				11,90	0,776
	7.		,636					
	8.		,649					
	9.		,674					
	10.		,647					
	11.		,684					
Güç Mesafesi	12.			,786			8.59	0.738
	14.			,746				
	15.			,727				
	16.			,693				
	17.			,643				
	18.			,674				
Aidiyet	20.				,703		7.15	0.757
	21.				,728			
	25.				,718			
	26.				,695			
	27.				,685			
	31.				,727			
Semboller	28.					,783	5.27	0.749
	29.					,785		
	30.					,746		
Ölçek						76,09	0.952	
KMO = 0,886 Df = 351 App. Chi Square = 4678,086 p = 0,000								

Aidiyet boyutu faktör yükleri .685 ve .728 arası değişen 6 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %7.15’ini açıklamakta; Semboller boyutu faktör yükleri .746 ve .783 arası değişen 3 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %5.27’ini açıklamakta; Toplamda 5 faktör, toplam varyansın %76.’siniü

açıklamaktadır.

Ayrıca keşfedici faktör analizinin uygun olup olmadığını ortaya koymak için KMO ve Bartlett testleri de yapılmıştır. AFA'ya uyum göstermesi için KMO değerinin .60 ve Bartlett Küresellik Test sonucunun ($p < .01$) istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermesi gerekmektedir. Örgütsel Kültür ölçeği için yapılan analiz sonucunda bulunan değerlerin (KMO: 0.886, Bartlett's Test of Sphericity: 4678,086, $p = 0.000$) Keşfedici Faktör Analizine uygun olduğu görülmektedir (Karagöz, 2019: 953).

Araştırmada kullanılan Örgütsel Vatandaşlık ölçeği keşfedici faktör analizi ve güvenilirlik analizi bulguları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Örgütsel Vatandaşlık Ölçeği Keşfedici Faktör Analizi ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

Faktör	Madde no	Faktör Yükleri					Açıklanan Varyans %	Cronbach Alpha
		1	2	3	4	5		
Yardıms severlik	19.	,798					43.90	0.791
	18.	,465						
	1.	,623						
	21.	,742						
	29.	,700						
Vıcdan	5.		,745				10.55	0,736
	9.		,709					
	3.		,792					
Nezak et	6.			,795			7.15	0.772
	4.			,701				
	2.			,876				
Centılmenlık	10.				,795		5.25	0.706
	22.				,701			
	20.				,876			
	11				,795			
Sıvıl Erdem	14					,777	4.86	0,808
	15					,762		
	16					,728		
	17					,777		
Ölçek						71,72	0,923	
KMO = 0,898 Df = 171 App. Chi Square = 3481,120 p = 0,000								

Tablo 4'te Örgütsel Vatandaşlık ölçeği keşfedici faktör analizi sonuçlarında 0.30 en düşük ölçüt olarak alınmıştır. Ayrıca çalışmada en düşük madde faktör yükünün .465 en yüksek faktör yükü 0,876 arasında olduğu görülmüş olması maddelerin istenilen ölçüde faktör yüküne sahip olduklarını göstermektedir. Böylece, 1. boyut "Yardıms severlik " ve 2. boyut "Vıcdan", "3. boyut "Nezak et", "4. Boyut ""Centılmenlık" ; 5. Boyut "Sıvıl Erdem" olarak Basım, ve Şeşen, (2006). tarafından adlandırılmıştır. Yardıms severlik boyutu faktör yükleri .465 ile .795 arası değişen 5 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %43.90'ını açıklamakta; Vıcdan boyutu, faktör yükleri .709 ile.792 arası değişen 3 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %10.55'ünü açıklamakta; Nezak et boyutu, faktör yükleri .701 ile .876 arası değişen 3 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %7.15'ünü açıklamakta; Centılmenlık boyutu, faktör yükleri .701 ile .795 arası değişen 4 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %5.25'ünü açıklamakta; Sıvıl Erdem boyutu, faktör yükleri .728 ile .777 arası değişen 4 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %5.25'ünü açıklamakta; Toplamda beş faktör, toplam varyansın %71.72'sini açıklamaktadır.

Ayrıca keşfedici faktör analizinin uygun olup olmadığını ortaya koymak için KMO ve Bartlett testleri de yapılmıştır. KFA'ya uyum göstermesi için KMO değerinin .60 ve Bartlett Küresellik Test sonucunun ($p<.01$) istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermesi gerekmektedir. Örgütsel Vatandaşlık ölçeği için yapılan analiz sonucunda bulunan değerlerin (KMO: 0.898, Bartlett's Test of Sphericity: 3481,12, $p=0.000$) Keşfedici Faktör Analizine uygun olduğu görülmektedir (Karagöz, 2019: 953).

Cronbach's Alfa değeri sonucuna göre ise; Örgütsel Vatandaşlık ölçeğinin yüksek güvenilirlikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kılıç, 2016: 48; Düşükcan, vd., 2019: 437; Demir ve Narlıkaya, 2021: 115).

5.7. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan katılımcılara ait tanımlayıcı özellikler Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Değişken	Seçenek	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyetiniz	Kadın	84	28,0
	Erkek	216	72,0
	Total	300	100,0
Yaşınız	20-25 yaş	8	2,7
	25-30 yaş	38	12,7
	31-35 yaş	64	21,3
	36-40 yaş	46	15,3
	41-45 yaş	42	14,0
	46 ve Üzeri	102	34,0
	Total	300	100,0
Medeni Durumunuz	Evli	216	72,0
	Bekar	84	28,0
	Total	300	100,0
Fırat Üniversitesi'ndeki Hizmet Yılıınız	4-5 Yıl	80	26,7
	6-10 Yıl	68	22,7
	11-15 Yıl	66	22,0
	16-20 Yıl	30	10,0
	21 Yıl ve Üzeri	56	18,7
	Total	300	100,0
Unvanınız	Prof. Dr.	28	9,3
	Doç. Dr.	80	26,7
	Dr. Öğr. Üyesi	60	20,0
	Öğr. Gör.	62	20,7
	Arş. Gör.	70	23,3
	Total	300	100,0

Tablo 5'te araştırmaya katılan öğretim görevlilerinin bazı demografik özellikleri verilmiştir. Bu tabloya göre katılımcıların 84(%28,0)'i kadın, 216(%72,0)'si erkektir. Yaş gruplarına göre 8(%2,7)'si 20-25 yaş, 38(%12,7)'si 25-30 yaş, 64(%21,3)'ü 31-35 yaş, 46(%15,3)'ü 36-40 yaş, 42(%14,0)'ü 41-45 yaş, 102(%34,0)'ü 46 ve üstü yaş grubuna ait öğretim görevlilerinden oluşmuştur. Katılımcıların 216(%72,0)'si evli, 84(%28,0)'si baktır. Katılımcıların hizmet yılına göre dağılımında 80(%26,7)'si 4-5 yıl, 68(%22,7)'si 6-10 yıl, 66(%22,0)'si 11-15 yıl, 30(%10,0)'ü 16-20 yıl, 56(%18,7)'si 21 yıl ve üzeri hizmet yılına sahip katılımcılardan oluşmuştur. Yine öğretimin görevlilerinin unvan dağılımları incelendiğinde 28(%9,3)'ü Profesör, 80(%26,7)'si doçent doktor, 60(%20,0)'si, Öğr. Üyesi,

62(%20,7)'si Öğr. görevlisi, 70(%23,3)'ü Araştırma görevlisi kadrosuna sahip katılımcılardan oluşmaktadır.

5.8. Ölçek Puanları

Tablo 6'da Örgütsel Kültür ölçeğinin ve boyutlarının ortalama puanları verilmiştir.

Tablo 6. Örgütsel Kültür Ölçeğinin Ortalama Puanları

Faktör	Madde No	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Örgütsel Yapı Etkinlik	1.	3,82	,93
	2.	3,61	1,01
	3.	3,38	,90
	4.	3,42	1,01
	5.	3,56	,97
	13	3,62	,79
	19.	3,37	1,08
	22.	3,62	,79
	23.	3,65	,88
24.	3,21	,90	
Toplam		3,52	,64
İletişim	6.	3,43	1,05
	7.	3,33	,96
	8.	3,32	1,26
	9.	3,32	1,23
	10.	3,38	1,08
	11.	3,37	1,03
Toplam		3,38	,76
Güç Mesafesi	12.	3,29	1,05
	14.	3,64	,88
	15.	3,21	,91
	16.	3,33	,96
	17.	3,31	1,26
	18.	3,31	1,24
Toplam		3,34	,67
Aidiyet	20.	3,58	1,03
	21.	3,29	1,05
	25.	3,57	,97
	26.	3,33	,96
	27.	3,31	1,24
	31.	3,20	,90
Toplam		3,37	,69
Semboller	28.	3,57	1,03
	29.	3,29	1,05
	30.	3,64	,88
Toplam		3,50	,81
Örgütsel Kültür Genel Toplam		3,42	,67

Yine Tablo 6'da İletişim yapı boyutunda en yüksek ortalamaya sahip olan maddeler incelendiğinde "6. Öğretim üyeleri iletişime her zaman açıktır ($\bar{x} = 3,43$)"; 10. Derslerin verilmiş şekli bilgi aktarmaktan çok

düşünce ve beceri geliştirici niteliktedir açıktır ($\bar{x} = 3,38$); maddeleri ölçekteki “kararsızım” seçeneğine denk gelmektedir.

Güç Mesafesi boyutunda en yüksek ortalamaya sahip olan maddeler incelendiğinde “14. Öğretim üyeleri hatalara karşı toleranslı davranırlar ($\bar{x} = 3,64$)” maddesi ölçekteki “katılıyorum” seçeneğine denk gelmektedir.

Aidiyet boyutunda en yüksek ortalamaya sahip olan maddeler incelendiğinde “20. Üniversiteye yeni gelen öğrencilerle eski öğrenciler çabuk kaynaşırlar. ($\bar{x} = 3,58$)”; 25. Üniversite çağına gelen yakınlarıma bu Üniversiteyi tercih etmelerini öneririm ($\bar{x} = 3,57$)” maddesi ölçekteki “katılıyorum” seçeneğine denk gelmektedir.

Semboller boyutunda en yüksek ortalamaya sahip olan maddeler incelendiğinde “28. Üniversitenin fiziki mekanları diğer Üniversitelere göre farklı ve özgündür. ($\bar{x} = 3,57$)”; 30. Üniversitenin geçmişine ilişkin anılar, öyküler, olaylar eski öğrenciler tarafından yenilere aktarılır. ($\bar{x} = 3,64$)” maddesi ölçekteki “katılıyorum” seçeneğine denk gelmektedir.

Tablo 7’de Örgütsel Vatandaşlık ölçeği ve boyutlarının sahip olduğu ortalama puanları verilmiştir.

Tablo 7’e göre Örgütsel Vatandaşlık ölçeğinin Yardımseverlik boyutunda en yüksek ortalamaya sahip olan maddeler incelendiğinde “18. Aşırı iş yükü olan kurum çalışanına yardımcı olmaya çalışırım. “ 1. İşe yeni başlayan meslektaşlarıma zorunlu olmasa da mesleğe uyum süreçlerinde yardımcı olurum. (4,20)”; maddeleri ölçekteki “katılıyorum” seçeneğine denk gelmektedir.

Tablo 7. Örgütsel Vatandaşlık Ölçeğinin Ortalama Puanları

Faktör	Madde No	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Yardımseverlik	19.	3,76	1,00
	18.	4,11	,78
	1.	4,20	,78
	21.	3,89	,96
	29.	3,65	1,06
Toplam		3,92	,68
Vicdan	5.	4,11	,78
	9.	4,08	,93
	3.	4,47	,76
Toplam		4,22	,67
Nezaket	6.	4,44	,73
	4.	4,23	,82
	2.	4,44	,74
Toplam		4,37	,63
Centilmenlik	10.	4,09	,92
	22.	4,30	,79
	20.	3,74	1,02
	11.	3,76	,95
Toplam		3,97	,66
Sivil Erdem	14.	4,00	,80
	15.	4,07	,86
	16.	4,34	,76
	17.	4,42	,82
Toplam		4,21	,65
Örgütsel Vatandaşlık Genel Toplam		4,02	,53

Yine Tablo 7’de Vicdan boyutunda en yüksek ortalamaya sahip olan maddeler incelendiğinde “3. Meslektaş arkadaşlarımın haklarına zarar verecek eylemlerden uzak dururum. ($\bar{x} = 4,47$)”; maddesi ölçekteki “kesinlikle katılıyorum” seçeneğine denk gelmektedir.

Nezaket boyutunda en yüksek ortalamaya sahip olan maddeler incelendiğinde “6. Diğer meslektaş arkadaşlarımın haklarına saygı gösteririm. ($\bar{x} = 4,44$)”; “2. Mesleğimde yaptığım işlere büyük ölçüde özen gösteririm ($\bar{x} = 4,44$)”; maddesi ölçekteki “kesinlikle katılıyorum” seçeneğine denk gelmektedir.

Centilmenlik boyutunda en yüksek ortalamaya sahip olan maddeler incelendiğinde 10. Önemsiz gördüğüm sorunlar karşısında sitem ederek vaktimi boşa harcamam ($\bar{x} = 4,09$)”; maddesi ölçekteki “katılıyorum” seçeneğine denk gelmektedir. “22. Mesai saatleri içinde verimli olmaya çalışırım. ($\bar{x} = 4,30$)”; maddesi ölçekteki “kesinlikle katılıyorum” seçeneğine denk gelmektedir.

Sivil Erdem boyutunda en yüksek ortalamaya sahip olan maddeler incelendiğinde “16. Mesleğimde görev bilinci yüksek olan kişilerden biriyim. ($\bar{x} = 4,34$)”; “17. Mesleğimde belirlediğim standartlardan birisi de işe devamlılığımıdır. ($\bar{x} = 4,42$)”; maddesi ölçekteki “kesinlikle katılıyorum” seçeneğine denk gelmektedir.

5.9. Regresyon Analizi

Tablo 8 ile akademisyenlerin Örgüsetsel Kültür algılarının Örgütsel Vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisini inceleyen basit doğrusal regresyon analizi verilerine yer verilmiştir.

Tablo 8. Basit Doğrusal Regresyon Analizi

	Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p
Model	Sabit	4,180	,207		2,687	,000
	(Örgütsel Kültür)	0,808	,051	,710	0,325	,000
$R = 0,710$ $R^2 = 0,504$ $F_{(1, 299)} = 302,261$ $p = 0,000$						

Çalışmada akademisyenlerin Örgüsetsel Kültür algılarının Örgütsel Vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisini incelemek için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre bağımsız değişken Örgütsel Kültür, bağımlı değişken ise Örgütsel Vatandaşlıktır. Bulgulara göre Örgütsel Kültür akademisyenlerin Örgütsel Vatandaşlık davranışını pozitif yönde, yüksek kuvvette ($\beta=0.808$) ve istatistiki açıdan anlamlı ($p=0.001$) bir biçimde etkilediği görülmektedir. Düzeltilmiş R2 değeri incelendiğinde, Örgütsel Kültürdeki her bir değişim akademisyenlerin Örgütsel Vatandaşlık algısındaki her bir değişimin % 50,4’ünü açıklamaktadır. Kısacası Örgütsel Kültür arttıkça akademisyenlerin Örgütsel Vatandaşlık davranışı da pozitif yönde ve yüksek kuvvette artmaktadır. Sonuç olarak H₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 9’da Örgütsel Kültür alt boyutlarının akademisyenlerin Örgütsel vatandaşlık davranışları üzerine etkisini tespit etmeye yönelik çoklu regresyon analizi verilerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 9. Çoklu Regresyon Analizi

	Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p
Model	Sabit	5,636	,240		2,650	,020
	Örgütsel Yapı Etkinlik	,145	,069	,284	2,105	,036
	İletişim	,284	,084	,187	3,400	,001
	Güç Mesafesi	,082	,089	,078	1,042	,358
	Aidiyet	,185	,081	,182	2,298	,022
	Semboller	,153	,076	,148	2,013	,045
	$R = 0,593$ $R^2 = 0,352$ $F_{(5, 295)} = 31,903$ $p = 0,000$					

Örgütsel Kültür alt boyutlarının akademisyenlerin Örgütsel Vatandaşlık davranışları üzerindeki etkiyi belirleme amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi bulgularına göre, Örgütsel Kültürün; örgütsel yapı etkinlik, iletişim, aidiyet ve semboller alt boyutları akademisyenlerin Örgütsel Vatandaşlık davranışını anlamlı bir şekilde etki etmektedir ($p<0.05$). Ancak Örgütsel Kültürün, güç mesafesi boyutu ise, akademisyenlerin Örgütsel Vatandaşlık davranışını anlamlı bir şekilde etki etmediği görülmektedir ($p>0.05$). Akademisyenlerin Örgütsel Vatandaşlık davranışını en çok etkileyen alt boyut iletişimdir. Daha sonra aidiyet, semboller ve son olarak örgütsel yapı etkinlik gelmektedir. Örgütsel Kültür beş alt boyutu birlikte akademisyenlerin Örgütsel Vatandaşlık davranışındaki değişimi % 35,2'sini açıklamaktadır. Örgütsel yapı etkinlik, Örgütsel Vatandaşlık davranışını pozitif yönde ve düşük kuvvette; iletişim, Örgütsel Vatandaşlık davranışını pozitif yönde ve düşük kuvvette; aidiyet, Örgütsel Vatandaşlık davranışını pozitif yönde ve düşük kuvvette ve semboller, Örgütsel Vatandaşlık davranışını pozitif yönde, düşük kuvvette ve istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde etki etmektedir. Yani bu sonuca göre, Örgütsel Kültür dört alt boyutu olan örgütsel yapı etkinlik, iletişim, aidiyet ve semboller akademisyenlerin Örgütsel Vatandaşlık davranışında düşük seviyede de olsa arttırmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir eğitim kurumu olan üniversitelerin örgüt kültürünün örgütsel vatandaşlık davranışı üzerine etkilerini tespit etmek amacıyla Fırat Üniversitesi'nde çalışan akademisyenlere yönelik bir alan araştırması yapılmıştır. Araştırmaya ilişkin sonuçlar aşağıda verilmektedir.

Araştırmaya katılan öğretim görevlilerinin bazı demografik özelliklerine göre katılımcıların %28,0'i kadın, %72,0'si erkektir. %2,7'si 20-25 yaş, %12,7'si 25-30 yaş, %21,3'ü 31-35 yaş, %15,3'ü 36-40 yaş, %14,0'ü 41-45 yaş, %34,0'ü 46 ve üstü yaş grubuna ait öğretim görevlilerinden oluşmuştur. Katılımcıların %72,0'si evli, %28,0'si bakardır. Katılımcıların hizmet yılına göre dağılımında %26,7'si 4-5 yıl, %22,7'si 6-10 yıl, %22,0'si 11-15 yıl, %10,0'ü 16-20 yıl, %18,7'si 21 yıl ve üzeri hizmet yılına sahip katılımcılardan oluşmuştur. Yine öğretimin görevlilerinin unvan dağılımları incelendiğinde %9,3'ü Profesör, %26,7'si doçent doktor, %20,0'si, Öğr. Üyesi, %20,7'si Öğr. Görevlisi, %23,3'ü Araştırma görevlisi kadrosuna sahip katılımcılardan oluşmaktadır.

Çalışmada, akademisyenlerin örgütsel kültüre ait ortalama puanın (3,42) olduğu görülmüştür. Benzer Bir çalışma yapan Nakış (2018) Doğu Anadolu Bölgesinde çalışan akademisyenlerin örgütsel kültürün örgütsel vatandaşlık davranışına etkisi adlı çalışma sonucunda Örgütsel kültüre ait ortalama puanı (2,98) olarak belirtmiştir. Bu sonuca göre Fırat Üniversitesi akademisyenlerin Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan üniversite akademisyenlere göre daha yüksek bir örgütsel kültürü sahip olduğunun bir göstergesidir.

Çalışmada, akademisyenlerin örgütsel vatandaşlığa ait ortalama puanın (4,02) olduğu görülmüştür. Benzer Bir çalışma yapan Nakış (2018) Doğu Anadolu Bölgesinde çalışan akademisyenlerin örgütsel kültürün örgütsel vatandaşlık davranışına etkisi adlı çalışma sonucunda Örgütsel kültüre ait ortalama puanı (3,98) olarak belirtmiştir. Bu sonuca göre Fırat Üniversitesi akademisyenlerin Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan üniversitelere göre daha yüksek bir örgütsel vatandaşlığa sahip olduğunun bir göstergesidir. Bu sonucu destekler nitelikteki bir başka çalışmada Çelik (2007), işletmeler ve sektörlerde öne çıkan örgütsel vatandaşlık davranışlarını tespit etmeye yönelik olarak yaptığı araştırmada örgütsel vatandaşlık davranışının yüksek seviyelerde olduğunu tespit etmiştir.

Çalışmada basit doğrusal regresyon analizi sonucuna göre, Örgütsel kültür ile Örgütsel vatandaşlık arasında yaklaşık %81 oranında pozitif yönlü bir etki söz konusudur. Ayrıca Örgütsel kültür, Örgütsel vatandaşlığı %50 oranında açıkladığı görülmektedir. Örgütsel kültür tek boyut olarak ele alındığında yapılabilen bu tespitlere karşın, Çoklu regresyon analizi sonucuna göre Örgütsel kültür boyutları ayrı ayrı ele alındığında, Örgütsel kültür boyutlarının Örgütsel vatandaşlığını artırıcı etkisinin %35'e

ulaştığı görülmektedir. Bağımsız değişken olan Örgütsel kültür boyutlarının, bağımlı değişken olan Örgütsel vatandaşlık üzerindeki etki sıralaması fazladan aza doğru sırasıyla iletişim, aidiyet, semboller ve örgütsel yapı etkinlik boyutlarının Örgütsel vatandaşlık üzerindeki etkisi anlamlıdır.

Yazında regresyon analizi ile bu iki ölçümü inceleyen başka araştırmalar da bulunmaktadır. Çelik (2007) araştırma sonuçlarına göre, çalışanların göstermekte oldukları ÖVD seviyesinin % 98'inin yedi örgüt kültürü boyutu tarafından açıklandığı, örgüt kültürünün bireysel özerklik ile adalet boyutlarının ÖVD'yi en fazla etkilediği, örgütsel destek ve çatışmada hoşgörü boyutlarının ise en az etkilediğini bildirmektedir. Araştırmada örgüt kültürünün örgütsel vatandaşlık davranışındaki değişimlerin % 12'sini açıkladığı söylenebilir. Kurt'un (2011) örgütsel vatandaşlık davranışı düzeyinin yedi örgüt kültürü boyutu tarafından % 15 düzeyinde açıkladığı tespit etmiştir. İpek (2012) çalışmasında, öğretmenlerin görev yaptıkları okullara ilişkin örgütsel vatandaşlık davranışı algılarının, hem kurumsal sorumluluk hem de bireysel sorumluluk boyutlarında örgüt kültürü ile yordanabildiği sonucuna ulaşmıştır. Aynı şekilde Demirel, Seçkin ve Özçınar da (2012) örgüt kültürünün ÖVD'nin % 50'sini yordadığı sonucuna varmıştır.

Öneriler: Bu alanda çalışma yapacak araştırmacıların daha fazla parametreyi göz önüne çalışma yapması, yararlı olacağını önerilmektedir. Örgütsel kültürü ve örgütsel vatandaşlığı ilişkilendirilebilecek örgütler çalışanlarının sportif ve sanatsal aktivitelere katılımın örgütler arasında iletişimi, empati kurulması olumlu etkileyeceği düşünülebilir. Bu sayede diğer örgütsel ortam değişkenlerinin de bir bütün olarak ele alınması bu davranışların daha geniş çerçevede açıklanması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Avcı, A. (2015). Örgütsel Vatandaşlık Davranışları: Kavramsal Gelişimi ve Eğitim Örgütleri Açısından Etkileri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24): 11-26.
- Basım, H. ve Şeşen, H. (2015). Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği Uyarlama ve Karşılaştırma Çalışması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(4): 83-101.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çelik Baykoca, R. Z. ve Sezgin, E. E. (2021). Hastane Çalışanlarının İşyerinde Dışlanma Algıları İle Çalışan Sessizliği Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 7(3): 505-519.
- Çelik, M. (2007). *Örgüt Kültürü ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı-Bir Uygulama*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.
- Demir, Ö. & Kaya, E. (2021). Muhasebe Meslek Mensuplarının Adli Muhasebeye İlişkin Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. *Uluslararası Turizm, Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi (IJTEBS)*, 5(2): 113-128.
- Demir, Ö. ve Narlıkaya, Z. (2021). Muhasebe Meslek Mensuplarının Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardına Yönelik Algılarının İncelenmesi: Elazığ İli Örneği. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 8(16): 105-125.
- Demirel, Y. Seçkin, Z. ve Özçınar, M. F. (2012). İşletme Kültürü İle Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki. *Akademik Bakış Dergisi*, (29):, 1-17.
- Dill, D. D. (1982). The Management of Academic Culture: Notes on the Management of Meaning and Social Integration. *Higher Education*, (11): 303-320.

- Düşükcan, M., Sezgin E. E. ve Kaya, E. (2019). Elazığ 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonlarında Görev Yapan Sağlık Çalışanlarında İş Streslerinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisi. *Journal of Academic Value Studies*, 5(3): 433-442.
- Erdem, F. ve İşbaşı, J. Ö. (2001). Eğitim Kurumlarında Örgüt Kültürü Ve Öğrenci Alt Kültürünün Algılamaları. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 1(1): 33-57.
- Ertan, E. (2020). *Konaklama İşletmeleri Çalışanlarının Pozitif Psikolojik Sermayeleri İle Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars.
- George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*. 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.
- İpek, C. (2012). Öğretmen Algılarına Göre Ortaöğretim Kurumlarında Örgütsel Kültür ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18(3): 399-434.
- Karagöz, Y. (2019). *SPSS-AMOS-META Uygulamalı İstatistiksel Analizler (2. Baskı)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılıç, S. (2016). Cronbachs Alpha Reliability Coefficient. *Journal of Mood Disorders*, 6(1): 47-48.
- Koksal, K. (2007). *Yükseköğretimde Örgüt Kültürü ve Alan Araştırması*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Kurt, E. (2011). *Örgüt Kültürünün Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisi: Bir Kamu Kurumu Çalışanlarına Yönelik Araştırma*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Lewis, D.J, Bebbington, A.J., Batterbury, S.P.J., Shah, A., Olson, E., Siddiqi, M..S. ve Duvall, S. (2003). Practice, power and meaning: frameworks for studying organizational culture in multi-agency rural development projects. *Journal of International Development*, 15 (5): 541–557.
- Mete, E.S. (2018). *Örgüt Kültürü, Örgütsel vatandaşlık Davranışı, Örgütsel Özdeşleşme, İş Tatmini İle İnovatif Çalışma Davranışı İlişkisi ve İnovatif Örgüt kültürüne Yönelik Meta-Kuramsal Bir Model Geliştirme*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Nakış, O. (2018). *Doğu Anadolu Bölgesinde Çalışan Akademisyenlerin Örgüt Kültürünün Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeli İle Analizi*. Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tunceli.
- Nohut, F. (2016). *Algılanan Örgüt Kültürü ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Mısır ve Türkiye Örneği*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Özalp, İ. (2001). *İşletme Yönetimi*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Taşkaya, Y. ve Sezgin, E. E. (2021). Çalışanların Değerlendirmesiyle Otel İşletmelerinde Örgütsel Güven Düzeyi. *Uluslararası Turizm, Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi (IJTEBS)*, 5(2): 151–167.

MAKALENİN ETİK KURUL ONAY BELGESİ

Evrak Tarih ve Sayısı: 27/11/2020-426147

T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı :97132852/302.14.01/
Konu :Etik Kurul Değerlendirmesi

İŞLETME ANABİLİM DALINA

Anabilim Dalımız Öğretim Üyesi Doç. Dr. Muhammet DÜŞÜKCAN'ın danışmanı olduğu yüksek lisans öğrencisi Meryem YILDIZ'a ait "Örgütsel Kültürün, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi" konulu çalışma ile ilgili Etik Kurul Kararı ekte sunulmuştur.

Gereğini ve bilgilerinizi rica ederim.

e-imzalıdır.
Prof. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ
Kurul Başkanı

ETİK KURUL KARARI

TOPLANTI TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR NO	ÇALIşMACILARIN ADI SOYADI
20.11.2020	24	21	Sorumlu Araştırmacı : Doç.Dr. Muhammet DÜşÜKCAN Yardımcı Araştırmacı: Meryem YILDIZ

KARAR

“Örgütsel Kültürün, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi” konulu çalışma etik kurulumuzda görüşülmüş olup; çalışmanın etik kurallara uygun olduğuna oybirliğiyle karar verilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ (Başkan)			
Prof. Dr. Sebahattin DEVECİOĞLU (Üye)	İmza	Doç. Dr. Rıfat BİLGİN (Üye)	İmza
Prof. Dr. Süleyman İLHAN (Üye)	İmza	Doç.Dr. Haki PEŞMAN (Üye)	İmza
Doç. Dr. İrfan EMRE (Üye)	İmza	Doç.Dr. Yunus Emre KARAKAYA (Üye)	İmza
Doç. Dr. Taner YILDIRIM (Üye)	İmza	Dr. Öğr. Üyesi Serkan BİÇER (Üye)	İmza
Doç.Dr. Erkan Turan DEMİREL (Üye)	İmza	Dr.Öğr. Üyesi Ayşe Ülkü KAN (Üye)	İmza
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Sekreteri: Pınar ARSLAN			İmza

	SOSYAL ARAŞTIRMALAR VE YÖNETİM DERGİSİ (SAYOD) *** JOURNAL OF SOCIAL RESEARCH AND MANAGEMENT	
	E-ISSN: https://dergipark.org.tr/tr/pub/sayod	Paper Type: Research Paper, Makale Türü: Araştırma Makalesi
Sayı: 1, Nisan 2023	Issue: 1, April 2023	Received Date / Geliş Tarihi: 20/03/2023 Accepted Date / Kabul Tarihi: 11/04/2023
ASSESSING DISASTER PREPAREDNESS OF ADULT INDIVIDUALS: A PHENOMENOLOGICAL STUDY FROM THE PERSPECTIVE OF DISASTER WORKERS WITH A SPECIFIC FOCUS ON ANDRAGOGY* ◆◆◆ ANDRAGOJİ KAVRAMI ODAĞINDA AFET ÇALIŞANLARI PERSPEKTİFİNDEN BİREYLERİN AFETE HAZIR OLMA DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: FENOMENOLOJİ ÇALIŞMASI		
Atf/ to Cite (APA): Uzunali, S, Zülkar, Y. ve Yıldızlar, H.Y. (2023). Assessing Disaster Preparedness of Adult Individuals: A Phenomenological Study From The Perspective of Disaster Workers With A Specific Focus on Andragogy, Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, 58-68.		Seda UZUNALİ** Yeşim ZÜLKAR*** Hüseyin Yamaç YILDIZLAR****
DOI: https://doi.org/10.35375/sayod.1268274		

ABSTRACT

The study aims to assess the disaster preparedness level of individuals through the perspective of disaster workers with a focus on andragogy. Qualitative research was conducted using the phenomenology design with a study group of 10 experts from the Trabzon Provincial Disaster and Emergency Management Authority, selected through purposive sampling. Thematic analysis by van Manen was used to analyze the data. The study found that disaster education was the most critical issue in disaster events, emphasizing the need to create awareness through education. The content of disaster education should be interesting to address the resistance of adult individuals, and disaster preparedness should begin at various stages, including simulation training. Education should be sustainable, mandatory, and tailored to regional conditions, supported by visual aids, videos, and public service announcements. It is recommended to foster a disaster awareness culture and to design education to eliminate prejudice among adult individuals. We further emphasize ensuring individual safety before communal safety within the initial 72 hours following a disaster and having a readily available disaster kit is essential. ¹

Keywords: Andragogy, Disaster Preparedness, Phenomenology

ÖZ

Bu araştırmanın amacı andragoji kavramı odağında bireylerin afete hazır olmalarının afet çalışanları perspektifinden değerlendirilmesidir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseninde yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu Trabzon İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğünde çalışan alanında uzman 10 kişi oluşturmaktadır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden *tipik durum örnekleme yöntemiyle* belirlenmiştir. Veriler Van Manen'in tematik analizi ile analiz edilmiştir. Katılımcılar; afet olaylarında en önemli konunun afet eğitimi olduğunu, farkındalığın eğitimlerle oluşturulması gerektiğini, eğitim içeriklerinin ilgi çekici hale getirilmesini, yetişkin bireylerin afet eğitimine katılım gösterme konusunda daha fazla direnç gösterir durumda oldukları, afete hazırlığın birçok evreden başlaması gerektiğini, özellikle simülasyon eğitimlerinin

¹*Çalışma için 04.11.2021 tarih, 05 sayılı, Avrasya Üniversitesinden etik kurul onay belgesi alınmıştır.

**Dr. Seda UZUNALİ, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afet Yönetimi Bölümü, seda.bagbanci@windowslive.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3666-9163>

***Öğr.Gör. Yeşim ZÜLKAR, Avrasya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, yesimzulkar@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-22268799>

**** Öğr. Gör. Hüseyin Yamaç Yıldızlar, Avrasya Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı, yamac_yldzlr@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6268-1310>

önemli olduğunu, eğitimlerin sürdürülebilir, zorunlu ve bölge şartlarına göre olması gerektiğini, eğitimlerin görseller, videolar ve kamu spotları kanalları aracılığıyla desteklenmesi gerektiği, afet bilinci kültürünün oluşturulması ve eğitimlerin yetişkin bireylerde ön yargıyı uzaklaştırılacak şekilde yapılması gerektiğini, ilk 72 saatin altın saatler olarak nitelendirildiğini önce bireysel sonra toplumsal güvenliğin sağlanması gerektiği ve son olarak afet çantasının hazır bulundurulmasının önemli olduğu ifade edilmektedir.

Anahtar Kavramlar: Andragoji, Afete hazırlık, Fenomenoloji

1. INTRODUCTION

The World Health Organization (WHO) defines a disaster as "an unexpected sudden ecological occurrence that exceeds the resources and capacity of the institution, disrupts normal functioning, and requires external assistance" (WHO, 2015). It represents a significant public health issue due to their detrimental impact on life and property and sudden development and their associated adverse economic, psychosocial, and future health problems (Tel, 2016; Ersoy, 2017; Erdoğan, 2018). Disaster management should focus on minimizing the negative effects caused by disasters. Disaster management, however, does not only consist of the intervention phase after disasters occur and encompasses activities implemented before, during, and after disasters (Gültekin et al., 2019). In this context, disaster education constitutes the first and most important part of disaster prevention (Ivanov and Cvetković, 2014; Vaughter, 2016; Aghaei et al., 2018). As disasters cause heavy loss of life and property and inflict material and moral damage on society, disaster education is essential for all strata of society to raise public awareness and minimize the damage caused by disasters. (Yorulmaz and Karadeniz, 2021; Tekin and Dikmenli, 2021; Değirmenci et al, 2019). It is crucial to raise awareness of adults through disaster education in order to reduce the harmful effects of disasters as much as possible. Andragogy is crucial in the education of adults in order to reduce the effects of disasters. The term Andragogy is derived from the Greek words 'andr' (man) and 'agogos' (leader, guide leader) (Çiçek, 2022). Andragogy is a framework that guides adult education practices by promoting needs-based education and the learner-centered facilitation process where the learning process is initiated more on the learner side (Desta and Gugssa, 2022). Andragogy was first introduced by Alexander Kapp in 1833 and later popularized by Malcolm Knowles in the 1960s (Çiçek, 2022). According to Robinson and Gilmartin (2002), andragogy emphasizes the mutual interaction between facilitator and learner and determines the parameters of learning experiences. Similarly, Carlson McCall et al. (2018) argue that andragogy emphasizes the learning and internalizing learners' needs more than the teaching process and the teachers' presentation. The concept of andragogy, which is also used in adult education, makes the learning process of adults easier with its six principles (Desta and Gugssa, 2022).

Below are the assertions presented in recent literature (Purwati et al., 2022; Desta & Gugssa, 2022; Tezcan, 2022):

1. Need to know: Adults feel obliged to understand the reasons why they need to learn the subject matter.
2. Self-concept: Adults are autonomous learners with greater responsibility for their learning.
3. Role of experience: Adults possess more experiential knowledge and rely on it as a learning resource.
4. Orientation to learning: Approaches such as student-centered, problem-based, and performance-based learning can educate adult learners.
5. Readiness to learn: Adult students' learning motivation depends on their social and professional environment.

6. Motivation to learn: Adult learners are motivated by intrinsic and extrinsic factors like salary and job satisfaction.

There is no published research on integrating "andragogy" and "disaster" in education in Turkey. Given the frequency of disasters in Turkey, it is essential to equip adults with the knowledge and skills to respond effectively. To this end, there is a need to establish effective educational practices for adults to receive disaster education rapidly and efficiently. Experts in the field have been consulted to identify the critical components of adult disaster education. It is imperative to determine adult disaster education's appropriate format and content to enhance their preparedness for potential disasters. This study aims to evaluate the level of disaster preparedness among individuals as assessed by disaster workers using an andragogical approach. The research questions addressed by this study are as follows:

1. What are the factors affecting the readiness for a disaster of adult individuals?
2. What is the relationship between being prepared for disasters and disaster education?
3. What are the factors that make disaster education interesting?

2. METHODS

2.3.2.1. Research Sample

The research sample consisted of Trabzon Provincial Disaster and Emergency Management Authority staff members who met the inclusion criteria of holding a bachelor's degree, having at least two years of experience in the field, and providing informed consent to participate in the study. Detailed data were collected from the participants to gather their thoughts and experiences. While there is no established principle regarding sample size in qualitative research, data collection is typically considered complete when adequate data have been collected, no further information is available, and the same data continue to emerge (Polit and Beck, 2006). The data were collected between November and December 2021 using a Semi-Structured Interview Form with ten field experts. The interviews were conducted face-to-face at the Trabzon Provincial Disaster and Emergency Management Authority. Data saturation is considered to have been reached when no new findings are encountered in the research, and there are no logical gaps in the created categorization system (Corbin and Strauss, 2015). In this context, the current study concluded that the saturation point was reached when no new findings or categories emerged from the statements of the relevant individuals, and data collection was terminated at the 10th person. The data were then transcribed and analyzed thematically, resulting in two themes and five categories, which were subsequently described in detail.

2.4. 2.2. Data Collection

Qualitative research methods have been deemed appropriate for our study due to their ability to make sense of individuals' knowledge, experience, perception, and emotions within their social context, and to reflect different perspectives related to the same context. As a result, we have chosen to use the face-to-face interview technique, one of the qualitative research methods, as it allows us to capture individuals' diverse views on disaster preparedness. Researchers have developed the interview questions in a way that is relevant and suitable to the purpose and significance of the study and will assist us in evaluating our findings (Bozkurt, 2020).

The researchers have developed a Semi-Structured Interview Form consisting of six questions, drawing on relevant literature. The interview questions were designed to enable experienced professionals to provide in-depth descriptions of their thoughts, experiences, and perspectives. The interview questions are provided below:

1. What does disaster preparedness mean? Could you provide further elaboration?
2. What is your opinion on the disaster preparedness of adult individuals?
3. Do you believe there is a correlation between disaster preparedness and disaster education? Could you provide further elaboration?
4. What should adult education for disaster preparedness entail? Could you provide further elaboration?
5. What measures should be taken to generate interest in disaster preparedness education? Do you have any recommendations? Could you provide further elaboration?
6. Is there anything else you would like to add? Could you provide further elaboration?

The research subjects were informed of the study's objectives at the outset of the interview, and both written and verbal responses were obtained. Following the interview, the participants were given the opportunity to provide additional comments. The subjects' responses were recorded using a voice recorder.

2.5.Data Analysis

Phenomenology seeks to comprehensively grasp and elucidate the significance, structure, and essence of individuals' or groups' experiences related to a particular phenomenon (Patton, 2014). In the current study, it is crucial to identify the root cause of the problem and describe it by conducting interviews with the institution's personnel. Qualitative data analysis involves several steps, such as data preparation and organization, coding, consolidation of codes into themes, and presentation of data through discussion (Creswell and Creswell 2018). For the present study, thematic analysis developed by van Manen (Van Manen, 2014) was used to analyze the data. Microsoft Office was utilized to transcribe the recorded conversations. The transcripts were analyzed in three phases: (1) holistic examination (identifying sentences that reflect the main idea of each input), (2) selective reading (highlighting the sentences that relate to the topic of the question), and (3) line-by-line reading (scrutinizing each sentence separately to discern its intended meaning). The data were categorized into similar units or categories by coding the identified meaningful units. This process allowed data organization into smaller dimensions and depicting meaningful patterns (Boyatzis, 1998).

2.6.Validity and Reliability of Research

The researchers conducted independent evaluations of the data to guarantee its reliability. Furthermore, the participating employees were requested to review and affirm the data for reliability, and employees with relevant expertise were questioned to ensure confirmability. Additionally, an expert with specialized knowledge in the relevant field but not involved in the research conducted a thorough review of the data to ensure its accuracy. Finally, to ensure the transferability of the data, the samples and data were reported in detail, thereby safeguarding the validity of the research.

2.7.Ethical Aspect of the Research

This study received ethical approval from the Ethics Committee of Avrasya University (Approval Number 7349, Approval Date 04.11.2021). The participating employees were informed that their involvement in the study was voluntary, and they were entitled to withdraw from the research without any explanation at any time. To maintain the privacy of the participants and ensure the confidentiality of personal data, a nickname was employed in place of a real name throughout the study.

3. RESULTS

The objective of this study was to explore how adult individuals can be prepared for disasters based on the insights of experts at the Trabzon Provincial Directorate of Disaster and Emergency Authority, with a particular focus on andragogy. The study involved ten staff members (2 women and 8 men) aged between 30 and 50 years. Through data analysis, two themes and five categories were identified, outlined in detail in Table 1.

Table 1. Themes and categories derived from the experiences of field experts

Themes	Categories
1. Critical points and activities in disasters	Content of disaster education
	Activities
2. Disaster preparedness	Thoughts of adults on disaster and their view of disaster education
	Disaster readiness must start from many phases
	Points to be considered and developed in disaster preparedness education for adults

1.1.Theme 1. Critical Points and Activities in Disasters

Most study participants emphasized the critical nature of certain activities during disasters. They stressed that disaster education is paramount and that such training can increase awareness. As one participant noted:

In the event of a disaster in the Trabzon province, emergency responders such as AFAD officials, the fire brigade, the gendarmerie, and the police can assist. However, since the disaster may also impact them, they will be preoccupied with their challenges. Consequently, during major disasters, we often have to seek help from other provinces. Until this aid arrives, citizens are left to fend for themselves. This is where a disaster bag comes in handy for the first 72 hours. During our training sessions, we emphasize the importance of having an emergency bag that contains essential items such as a radio, whistle, clothing appropriate for seasonal conditions, and water. (K9)

1.1.1. Category 1. Content of disaster education

About half of the participants in the study stressed the significance of disaster education, with a focus on its content. Earthquake disasters were identified as a top priority, with the first 72 hours being deemed the "Golden Hours." The participants emphasized the need to prioritize personal safety and then community safety by having a disaster kit prepared. As one participant noted,

Individuals must be prepared for the initial 72-hour period of a disaster, referred to as the Golden Hours. To achieve this, people should receive disaster awareness education, develop plans based on this education, and equip themselves accordingly for the first 72 hours as per their plan. (K10)

1.1.2. Category 2. Activities

Around half of the participants highlighted the importance and necessity of disaster-related activities carried out by AFAD. The AFAD Volunteer System and the Year of Disaster Education in 2021 were mentioned as significant developments. As one participant stated:

The AFAD Volunteer System has been in place since 2019. With the AFAD Volunteer System, any individual over 18 can become a volunteer by completing the necessary training, which is available on our website. (K9)

1.2.Theme 2. Disaster Preparedness

In the theme of disaster preparedness, the participants expounded on raising disaster education and suggested it is difficult to make the education content more engaging. In particular, they underscored the importance of adults' attitudes toward disasters and disaster education, the multi-phase nature of disaster preparedness, and the need to improve and develop adult disaster preparedness education.

By providing comprehensive education, we can equip individuals with the necessary skills to prioritize their personal and community safety during a disaster, and identify their roles and responsibilities. We can achieve an outstanding outcome by conducting exercises that allow people to apply what they have learned. This way, the education and the existing knowledge of the public converge, resulting in a group of individuals who are aware and prepared for disasters. This not only averts the conversion of an event into a disaster, but also prevents chaos during the disaster. (K6)

1.2.1. Category 1. Thoughts of adults on disaster and their view of disaster education

The overwhelming majority of the participants highlighted that individuals tend to disregard disaster education until they experience a disaster first-hand, the right behaviors are not exhibited during a disaster, and adults are more hesitant to participate in disaster preparedness programs. Their views can be summarized as follows:

My experience responding to an incident showed that our citizens often fail to display the appropriate behaviors during disasters and instead act impulsively, which can put us in a precarious position. This hinders our ability to intervene effectively and may prevent us from saving those in need. This issue must be acknowledged because adult individuals, who do not prioritize disaster training, may inadvertently cause more harm than good in a disaster situation. For instance, four years ago in the Araklı district of Trabzon province, a taxi plunged into a stream and drifted for a while before stopping in the middle of the water. We could not reach the car because we had no safe installation spot. While waiting for a jack to arrive, citizens exclaimed, "Why are you waiting? Get into the water. Do something, or let us do it." This reaction undermined our motivation and caused citizens to endanger themselves by entering the creek, increasing our responsibility. In short, this lack of disaster awareness prolongs response times and exacerbates the impact of disasters. (K1)

In short, adult individuals are not very disaster ready because our people do not learn their lessons before they experience a disaster first-hand. (K3)

Since we are an especially resistant society to education, raising communities sensitive to disasters is difficult. There's a wall of resistance when it comes to adults. It's hard to knock it down, but it would be easier to raise people with disaster preparedness at younger ages would be easier by including disaster education in the curriculum, perhaps starting in daycare, kindergarten, or primary school. (K4)

1.2.2. Category 2. Disaster readiness must start from many phases

One of the participants emphasized that effective risk management is essential to prevent disasters from escalating into crises. To achieve this, disaster preparedness should be approached through multiple phases:

Readiness for disaster should start in many phases. Pre-disaster planning and identifying appropriate behaviors to be taken, informed by prior experiences and literature on past disasters in our country or

around the world, are critical to ensure effective preparation and response. This approach is more likely to result in successful outcomes. (K4)

1.2.3. Category 3. Points to be considered and developed in disaster preparedness education for adults

The participants emphasized that disaster education should follow a general-to-specific approach and include practical training, with a particular focus on simulation training. Furthermore, they stressed the need for education to be sustainable and adapted to regional conditions. The participants highlighted that disaster education should be mandatory and supported by various mediums such as visuals, videos, social media, and public service announcements. National and local television should also provide disaster education to the public. They proposed the creation of a culture of disaster awareness and the elimination of prejudice in adults through targeted education. Finally, they recommended increasing the number of disaster education centers. The participants' statements regarding these suggestions are as follows:

The promotion of disaster awareness must commence with disaster awareness education. To this end, a general-to-specific approach is recommended in disaster education. This entails the provision of foundational education before region-specific education. In the context of regional education, it is essential to have knowledge of the disaster risks present in the region and to undertake corresponding preparedness measures. (K2)

It is necessary to implement the existing shortcomings in tandem with the drills is necessary. Field drills are more important than desk drills. (K6)

I think disaster response's efficacy is better demonstrated through practical and visual application, as opposed to theoretical explanations alone. We have earthquakes and simulation trails. It would be more efficient to make applications using them. The Black Sea region is a flood and landslide zone. If possible, flood and landslide tracks can be established to carry out drills. In this way, I think awareness of these dangers would be enhanced. (K1)

People only remember the training for a few months; therefore, these training sessions must be done more often. It can be done not once a year, but quarterly. In addition, I believe that our citizens will be more aware through social media channels such as Twitter, Instagram, YouTube, and TV. (K9)

Any person with disaster-related training can prepare themselves for that disaster. A person who has experienced a disaster knows better how to protect themselves based on the type of disaster they have experienced. Subsequently, they can make more informed choices when selecting their homes and settlements. Education certainly is an indispensable component in this regard. (K3)

Each region experiences a different kind of disaster. That is why I think education should be provided by considering local characteristics. For example, it is certainly useful for people in the Black Sea region to know about earthquakes, but they need to know about floods first. They need to improve their attitude toward floods and then prioritize other disasters. (K4)

Familiarity with disaster preparedness can be established through various means, such as signs, advertisements, and banners. In this way, they can be ensured to participate in training. Training sessions can incorporate visuals, social media, videos, documentaries, and examples of major disasters to increase interest. (K5)

Adults often hold prejudices against disaster education. Adult education should be structured to challenge and overcome these preconceptions. They can also take responsibility on national channels to increase interest in disaster preparedness education. National television can create programming reserved for broadcasting disaster education. (K7)

When the participants in training sessions transfer their gains into their daily lives, they develop awareness and live with a culture of disaster awareness. The basis for creating this culture is education. In this direction, increasing the number of Disaster Education Centers will increase the gain in awareness training and the demand for awareness training. K10).

2. DISCUSSION

Ten participants shared their experiences to determine whether our data aligned with andragogy assumptions. A key finding of the research is that nearly all participants emphasized the critical nature of disaster education and the content of such education during a disaster. When analyzing areas that require attention and development in adult disaster preparedness education, participants highlighted several key aspects: a general-to-specific approach with practical training, emphasis on simulation training, sustainability and customization to regional conditions, mandatory education supported by visuals videos, social media, and public service announcements, disaster education programming on national and local television, cultivation of a culture of disaster awareness, elimination of prejudices against disaster education in adults, and increasing the number of disaster education centers. Sakurai and Sato (2016) highlight Japan's 20-year experience in disaster education and propose a long-term, sustainable education model to develop resilient communities. Loeng (2018) emphasizes the need to consider facts and values in shaping a comprehensive adult learning theory (Loeng, 2018). In their study, White et al. (2022) express the importance of education in supporting research and development, stating that instructional activities are highly complex and can make it difficult to measure meaningful learning outcomes (White et al., 2022). (Sakurai and Sato, 2016). Remenick and Goralnik (2019) suggest that participation in the program should be prioritized before preparing an educational program and that the approach and learning methods should be tailored to the target group. These studies support our findings, which indicate that adults view disaster education as insignificant until they experience a disaster and are resistant to participating in disaster education. The participants in our study emphasized the importance of disaster training content, especially for earthquake disasters, where the first 72 hours are crucial for ensuring personal and community safety. Our findings align with Remenick and Goralnik's (2019) observation that adults prefer learning sessions relevant to their work or personal interests (Remenick, and Goralnik, 2019). Torani et al. (2019) noted that disaster education is important for reducing the exposure of vulnerable people to disasters and that education programs should be designed to protect both individuals and the community better. The same study stated that disaster education programs should be tailored to individuals with higher education to enhance their ability to protect themselves and others, enabling them to respond effectively to disasters. This finding aligns with our research, as we also observed that disaster education reduces vulnerability.

Knowles (1980) asserts that andragogy posits that adults learn to satisfy personal interests or solve problems, highlighting the uniqueness of each adult learner's interests or problems (Knowles, 1980). Consequently, an individual's history and prior knowledge shape their approach and understanding of new learning experiences (Knowles, 1989). Therefore, it is imperative to comprehend the learners before designing an educational program. The recruitment of all participants from the relevant institution is deemed particularly significant, particularly regarding the optimal format of disaster education. Nesbit et al. (2007) posit that adults are autonomous and have busy lives, necessitating the need for non-formal learning opportunities that respect, validate, and encourage their cognitive abilities, promote

engagement, reduce attrition, and support diverse learning needs (Nesbit, Dunlop, and Gibson,2007). Field experts contend that adult individuals' knowledge level may be inadequate for disaster preparedness, and advocate for more engaging disaster education, such as through advertisements, posters, and social media, to increase motivation. One key finding of this study is that disaster preparedness is a multi-phase process with critical stages that require attention and development. Most participants reported that there are critical points and activities during disasters and that the most important issue at these points is that disaster education awareness will be enhanced through this education. According to Sonkaya et al.'s research, awareness education is essential while providing disaster education in the 21st century (Sonkaya et al, 2019). Therefore, disaster education should be based on awareness education. Another important finding is that disaster awareness should begin with education, which should progress from general to specific. It is important to identify the existing risks in the region, consider local characteristics when providing education, and conduct drills accordingly. Individuals will be better prepared for disasters through awareness education and practical training.

3. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

These results indicate that disaster preparedness is directly related to disaster education. It will be more effective if the training content is general to specific in a sustainable way, according to the current state of technology. Thus, it has been concluded that ensuring participation in disaster education is as crucial as providing education. A culture of disaster awareness is emphasized at the core of awareness. In conclusion, common problems and challenges include the need for monitoring and evaluation of models and the development of models for dissemination to measure the impact of education on attitude and behavior changes. There are three important limitations of this study. The first is the use of the phenomenological approach, which restricts the generalization of the results to the experiences of the experts regarding the impact of disaster education on the disaster preparedness of adult individuals. Secondly, the study was conducted only in the Provincial Directorate of Disaster and Emergency Management Authority, which limits the generalization of the results. Conducting this study in respective institutions in different provinces and reconducting it with larger samples may yield different findings. Finally, this study does not include focus group discussions, which could provide a more in-depth explanation of staff experiences. Nevertheless, the study's results are significant because professionals in the field have stated that the primary focus of disaster preparedness in adults is disaster education and practices.

This study highlights the importance of providing motivating and attractive disaster education for adult individuals, which includes practical applications and exercises. Education alone may not be enough to encourage participation, so campaigns through posters, brochures, and social media could be effective. Preparing for disasters involves knowing the first 72 hours, preparing a disaster kit, and being aware of the AFAD volunteer system. This study provides valuable insights for adult education program developers and emphasizes the importance of using andragogy as a framework to meet the needs of participants. More research is needed to identify changes that can be made in subsequent disaster education and practices for adult individuals.

REFERENCES

- Aghaei, N.; Seyedin, H.; Sanaeinasab, H. (2018). Strategies for disaster risk reduction education: A systematic review. *J Educ Health Promot.* 7: 98. doi: 10.4103/jehp.jehp_31_18
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development.* Sage.

- Bozkurt, E. (2020). Sağlık Yöneticilerinde Örgütsel Değişim Sinizmi: Nitel Bir Araştırma. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 9-22.
- Carlson McCall, R., Padron, K., & Andrews, C. (2018). Evidence-based instructional strategies for adult learners: A review of the literature.
- Corbin, J. M. ve Strauss, A. L. (2015). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (4. bs.). Los Angeles: SAGE
- Creswell, J. W. and Creswell, D., (2018). Fifth Edition Research Design. <https://www.docdroid.net/XAQ0IXz/creswell-research-design-qualitative-quantitative-and-mixed-methods-approaches-2018-5th-ed-pdf>.
- Çiçek, H. (2022). Eğitim sanatı: pedagojiden andragojiye. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 55, 10-23.
- Değirmenci, Y., Kuzey, M. ve Yetişensoy, O. (2019). Sosyal bilgiler ders kitaplarında afet bilinci ve eğitimi. *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 33-46.
- Desta, S. Z., & Gugssa, M. A. (2022). The Implementation of Andragogy in the Adult Education Program in Ethiopia. *Education Research International*, 2022.
- Erdoğan Ö., (2018), Afet Hemşireliği Eğitimi, Türkiye Klinikleri Afet Eğitimi, 115-120.
- Ersoy Ş., (2017), 2016 Yılı Doğa Kaynaklı Afetler Yıllığı “Dünya ve Türkiye”, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayınları No: 129, ERS Matbaacılık, Ankara, 436ss
- Gültekin, G. G., Sonkaya, E., & Ulutaş, B. (2019). Afet Farkındalık Eğitimlerinde Verimliliği Arttıran Modeller. *Resilience*, 3(1), 55-69.
- Ivanov, A.; Cvetković, V. (2014). The Role Of Education In Natural Disaster Risk Reduction. https://www.researchgate.net/publication/274954785_The_role_of_education_in_natural_disaster_risk_reduction_-_Uloga_obrazovanja_u_smanjenju_rizika_od_katastrofa.
- Knowles, M. (1980). The modern practice of adult education: From pedagogy to andragogy. Englewood Cliffs, NJ: Cambridge Adult Education.
- Knowles, M. (1989). The making of an adult educator: An autobiographical journey (1st ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass
- Nesbit, T., Dunlop, C., & Gibson, L. (2007). Lifelong learning in institutions of higher education. *Canadian Journal of University Continuing Education*, 33(1), 35–60
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Polit, D.F., Beck, C.T., 2006. Essentials of Nursing Research: Methods, Appraisal, and Utilization. Lippincott Williams and Wilkins, Philadelphia.
- Purwati, D., Mardhiah A., Nurhasanah, E., & Ramli, R. (2022). The Six Characteristics of Andragogy and Future Research Directions in EFL: A Literature Review. *Elsya: Journal of English Language Studies*, 4(1), 86-95.
- Remenick, L., & Goralnik, L. (2019). Applying andragogy to an outdoor science education event. *The Journal of Continuing Higher Education*, 67(1), 24-36.
- Robinson, M., & Gilmartin, J. (2002). Barriers to communication between health practitioners and service users who are not fluent in English. *Nurse Education Today*, 22(6), 457-465.

- Sakurai, A., & Sato, T. (2016). Promoting education for disaster resilience and the Sendai framework for disaster risk reduction. *Journal of Disaster Research*, 11(3), 402-412.
- Tekin, Ö. ve Dikmenli, Y. (2021). Sınıf öğretmenleri adaylarının afet bilinci algısı ve deprem bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 258-271.
- Tel H., (2016), Olağanüstü durumlarda hemşirelik, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 19(4), 278-282.
- Tezcan, F. (2022). Andragogy or Pedagogy: Views of Young Adults on the Learning Environment. *International Education Studies*, 15(1), 136-147.
- Torani, S., Majd, P. M., Maroufi, S. S., Dowlati, M., & Sheikhi, R. A. (2019). The importance of education on disasters and emergencies: A review article. *Journal of education and health promotion*, 8.
- Van Manen, M., 2014. *Phenomenology of Practice: Meaning-Giving Methods in Phenomenological Research and Writing*. Left Coast Press, Walnut Creek, CA.
- Vaughter, P. (2016). Unmaking Disasters: Education as a Tool for Disaster Response and Disaster Risk Reduction. POLICY BRIEF No. 6. 1-4. <https://collections.unu.edu/eserv/UNU:5705/PB6.pdf>
- WHO, (2015), Western Pacific Regional Framework for Action for Disaster Risk Management for Health, World Health Organization, URL: Date:10.08.2022
- Yorulmaz, D. S., & Karadeniz, H. (2021). Afetlerin Mental Sağlığa Etkileri. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 7(2), 392-398.

	SOSYAL ARAŞTIRMALAR VE YÖNETİM DERGİSİ (SAYOD) *** JOURNAL OF SOCIAL RESEARCH AND MANAGEMENT	
E-ISSN: 2667-5897	https://dergipark.org.tr/pub/sayod	Paper Type: Research Paper, Makale Türü: Araştırma Makalesi
Sayı:1, Nisan 2023	Issue:1, April 2023	Received Date / Geliş Tarihi: 29/03/2023 Accepted Date / Kabul Tarihi: 25/04/2023
İZMİR ADLİYESİ'NDE GÖRÜLEN ÇOCUK İSTİSMARI VAKALARININ İÇERİK ANALİZİ (CİNSEL İSTİSMAR) * ◆◆◆ CONTENT ANALYSIS OF CHILD ABUSE CASES IN IZMIR COURTHOUSE (SEXUAL ABUSE)		
Atıf/ to Cite (APA): Topuz,A., E. Sarp, N. (2023). İzmir Adliyesi'nde Görülen Çocuk İstismarı Vakalarının İçerik Analizi (Cinsel İstismar). Journal of Academic Perspective on Social Studies,(JAPPS), (1), 69-89		Aylin Emel TOPUZ** Nilgün SARP***
DOI: https://doi.org/10.35375/sayod.1273424		

ÖZ

Bu çalışmada, 2017-2018 yılları içerisinde İzmir Adliyesi'ne intikal eden, çocuklar arasında gerçekleşmiş cinsel istismar vakalarının dosya üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma evrenini 2017-2018 İzmir ili sınırları içerisinde çocuklar arasında gerçekleşen cinsel istismar vakaları oluşturmaktadır. Evren içerisindeki tüm vakalar incelenmek istenmiş, ancak izin alınabilen 118 cinsel istismar vakasını içeren dosyalar incelenebilmiştir. Araştırma verileri dosya inceleme kontrol listesi kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizi bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; 118 cinsel istismar vakasına ulaşılmıştır. Vakalardan 109'u nitelikli, 9'u ise basit cinsel istismar olarak belirlenmiştir. Kız çocukları erkek çocuklarına göre daha fazla istismar edilmiştir. İstismarı gerçekleştiren çocukların geneli erkek çocuklardır. En fazla istismara uğrayan ve istismarı gerçekleştiren çocuklar 13-18 yaş aralığındadır. Mağdur ve sanık çocuklar genellikle ortaokul mezunu ve ortaokula devam eden çocuklardır. Mağdur ve sanık çocuklar genellikle İzmir'in ilçelerinde ikamet etmekte ve aileleriyle birlikte yaşamaktadırlar. Mağdur ve sanık çocukların geneli çalışmamaktadır, ayrıca fiziksel, zihinsel, psikiyatrik herhangi bir rahatsızlıklarının olmadığı saptanmıştır. İstismar türü ile sanık ve mağdur çocukların sosyodemografik özellikleri arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk İstismarı, (Çocuktan çocuğa) Çocukların cinsel istismarı, Mağdur çocuklar, Sanık çocuklar

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the cases of sexual abuse among children who were transferred to Izmir Courthouse in 2017-2018. Research universe 2017-2018 sexual abuse cases among children within the borders of Izmir province constitute. All cases in the universe were examined, but files containing 118 cases of sexual abuse that were allowed were examined. Research data was obtained using the file review checklist. Analysis of the data was carried out in computer environment. According to the results of the study, 118 sexual abuse cases were reached. Of the cases, 109 were qualified and 9 were simple sexual abuse. Girls have been abused more often than boys. The most abused and abused children are between the ages of 13-18. Victims and accused children are usually secondary school graduates and secondary school children. Victims and accused children generally live in the districts of Izmir and live with their families. In general, the victims and accused children do not work and it is concluded that they do not have any physical, mental or psychiatric problems. There was also no significant relationship between the type of abuse and the sociodemographic characteristics of accused and victimized children.

Keywords: Child abuse, (From child to child) Sexual abuse of children, Victimized children, Accused children.

1. GİRİŞ

Çocuğun gelişimi, doğumundan ergenliğin sona ermesine kadar olan sürede oluşan biyolojik, psikolojik ve duygusal değişimlerdir. Bir çocuğun gelişimindeki hız ve ilerleme, her gelişim alanı için ayrı ayrı değerlendirilmelidir. "Normal" terimi çocuğu değil, niteliği belirtir ve o yaş grubundaki çocukların

** Emel Aylin Topuz, Çocuk Gelişimi Uzmanı, ayrntpz20@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7247-9490>

*** Prof. Dr., Uluslararası Final Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği, nilgun.sarp@final.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6714-4848>

çoğunluğu için neyin tipik olduğunu tanımlar. Son yıllarda, hükümetler, çocukların sosyal bakım sistemini dönüştürmeyi amaçlayan bir dizi politika bildirisi sunmuştur. Her ne kadar, kötü muamele ile ilişkili risk faktörlerine dayanan kanıtların çoğu, bireysel anne-baba düzeyindeki risklere odaklanmasına rağmen, literatür, birey, topluluk ve toplumsal faktörler arasındaki etkileşimi de ele aldığı görölmektedir. Uluslararası araştırmalar son yıllarda, ailelerin sosyo-ekonomik standartları arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Yoksulluğun kendi içinde, kötü muamelenin ortaya çıkmasının öngörülmesinde yeterli bir faktör olmadığını belirtmek de önemlidir. Aileleri yoksulluk içinde olmayan çocuklar da kötü muamele görürken, tıpkı yoksulluk içinde yaşayan aileler de yaşayan çocukların çoğu da kötü muamele görmeyebilmektedir. Bununla birlikte, kanıtlar, yoksulluğun doğrudan veya dolaylı etkilerinin, anne-babaları etkileyen ve çocuk istismarı ve ihmali riskini artırabilecek diğer faktörlerle karmaşık bir şekilde etkileşime girdiğini göstermektedir (Bywaters vd., 2016).

Çocuęun cinsel istismarı, uygunsuz bir şekilde çocuğun cinsel teması, etkinliği veya davranışına maruz kalma olarak tanımlanır. Cinsel istismar, oral, anal, genital, kałça ve meme temasını içerir. Çocuęu pornografik amaçlarla sömürmek, çocuğu başkasına kötü niyetle sunmak ve uygun olmayan talep, teşhircilik ve erotik materyali olan bir çocuğu teşvik etmek aynı zamanda cinsel istismar biçimleridir. Uygun olmayan röntgencilik gibi davranışlara maruz kalma ve çocuklara yönelik uygunsuz cinsel açıklamalar da cinsel istismara neden olur (PCAA, 1999).

Genel anlamda, çocuğun cinsel istismarı, çocukla cinsel temas olarak tanımlanabilir (Finkelhor, 1994: 101). Çocuğun cinsel istismarı, çocuğun tam olarak anlamadığı, onay veremediği veya gelişimsel olarak hazırlanamadığı, yasaları, sosyal hakları ihlal eden, cinsel aktiviteye katılımıdır (WHO, 1999).

WHO (1999)'a göre çocuk cinsel istismarının tanımı aşağıdaki gibidir;

- Bir çocuğun yasa dışı cinsel faaliyetlerde bulunmaya teşvik edilmesi veya zorlanması;
- Bir çocuğun fuhuş veya diğer yasa dışı cinsel uygulamalarda sömürücü kullanımı;
- Çocukların pornografik performansta sömürücü kullanımı ve malzemeler.

Çocuğun cinsel istismarı terimi, cinsel ilişkide bulunma, cinsel organla temas etme, doğrudan veya kıyafet üzerinden temas, teşhircilik veya çocukları yetişkin cinsel aktivitesine veya pornografisine maruz bırakma ve çocuğun fuhuş veya pornografi kullanımına maruz bırakılması anlamına gelir. Çocuğun yaşı ve cinsiyeti, failin yaşı ve cinsiyeti, çocuk ile fail arasındaki ilişkinin niteliği ve istismara uğramış deneyimlerin sayısı, sıklığı ve süresi, bazı sonuçları etkiliyor gibi görünmektedir. Bu nedenle, cinsel istismara uğrayan çocuklar, birkaç basit genellenmenin tutulduğu, çok fazla suistimal derecesine sahip, çok heterojen bir grup oluşturur (Putnam, 2003: 269).

Çocuk istismarı, çocuklara dikkat çekici hediyeler vererek, mağdurlarını manipüle ederek veya tehdit ederek, saldırganlık kullanarak veya bu taktiklerin bir kombinasyonunu kullanarak zorlamaktadır (Henderson, 2000: 311). Bireysel olarak çocuk ve gençlerin olumsuz deneyimlerle başa çıkabilmeleri ve bunlardan kurtulabilmeleri birtakım özellikler ve destekleyici faktörlerle ilgilidir. Bunlar, yaşları ve gelişim evreleri, yaşamlarında ilişkileri teşvik eden esnekliğin varlığı ve daha geniş aile desteğine erişim gibi faktörleri içerir (Clevar vd., 2011).

Bu faktörler çocukları istismar ve / veya ihmalin etkisinden uzaklaştırabilir ve risk faktörlerinde olduğu gibi birbirleriyle etkileşime girebilir. Çocuğun refahı çocukla ilgili çalışan uzmanlar ve diğer profesyoneller için temel bir endişe kaynağıdır. Bununla birlikte, çocuğun refahını ele alırken, kendileri savunmasız olabilecek anne-babaların ihtiyaç ve endişelerine de dikkat etmelidirler (Platt ve Turney, 2012).

Artan sayıda araştırma ve yeni uygulamalar, ailelerin, çocukların güvenliğini tehlikeye atmayan, anne-babalarını ve daha geniş aileyi çocuklarını korumaya yardımcı olabilecek, ailelerle çalışmaya yönelik bütüncül yaklaşımları savunur. Her ne kadar koruyucu faktörler risk faktörleri kadar kapsamlı veya titizlikle incelenmemiş olsa da aşağıdaki faktörlerin çocukları kötü muamelelerin etkilerinden korumalarına yardımcı olabileceğine dair kanıtlar vardır (White vd., 2015: 259-277):

- Destekleyici aile ortamı ve sosyal ağlar
- Anne-babaları destekleyen topluluklar Yeterli konut
- Sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere erişim
- Anne-babalık becerilerini beslemek
- Kararlı aile ilişkileri
- Makul ve tutarlı hane kuralları
- Anne-baba istihdamı
- Ailelerin dışında rol model veya mentor olarak hizmet edebilecek yetişkinler Kötü niyetli olmayan bir ortağın varlığı
- Anne-babaların problemleri tanınması
- Anne-babaların hizmetlere katılma istekliliği

Koruyucu faktörleri teşvik etmeye yönelik eylemler mümkün olduğunca erken yapılmalıdır. Ailelere kanıtlarla bilgilendirilmiş erken yardım sağlamak için açık bir önerme, risklerin artmasından önce sorunları ele alarak çocukların kötü muamele görme risklerini azaltmaktır. Etkili erken yardım konusundaki mesajlar, bunun kurumlar arasındaki karşılıklı çalışma ilişkilerine dayandığını göstermektedir (örneğin zihinsel sağlık, uyuşturucu, alkol ve çocukluk hizmetleri dahil olmak üzere çocuklar ve yetişkinler arasındaki hizmetler) ve devam eden, katmanlı destek paketlerini içermelidir. Bireysel olarak çocukların ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış yoğun, kısa süreli müdahaleler ve desteğin geri çekilmemesi gerekmektedir (Davies ve Ward, 2012).

Müdahale ve destek, çocukları önemli zararlardan korumak için yeterli değişikliği sağlamazsa, devlet koruması gerekli olabilir. Bazı durumlarda bu, hukuki işlemlere yol açabilir ve bazı çocuklar için, onları evden alarak alternatif bir güvenli yere yerleştirmek gerekli görülebilir.

Çocuk istismarı temelinde çocuk, toplum, aile ve insanlık duygularından sapmaları barındırır (Bayraktar, 2015). İnsanlık tarihinden başlayıp günümüze kadar gelen çocuk istismarının tüm dünyada ve Türkiye’de yaygın bir durum haline geldiği düşünülmektedir. Tarihte çocuk istismarının ilk ortaya çıkışı ve tanımlanmasını röntgen uzmanı olan Caffey, 1946 yılında; “Beyin kanaması (subdural hematoma), göz içi kanamaları ve uzun kemiklerde kırıkları olan çocuklar” olarak tanımlamıştır. Kempe ve ark. (1962) tarafından cinsel istismar ‘Dövülmüş (hırpalanmış) Çocuk Sendromu’ ile yeni bir tanım olarak güncellenmiştir ve bu tanım çocuk istismarı çalışmalarının dönüm noktasını oluşturmuştur. 1970’li yılların başlarına gelindiğinde Caffey (1962) ‘beyin kanaması (subdural hematoma), göz içi kanamaları ve uzun kemiklerde kırıkları olan çocuklar’ tanımını güncelleyerek ‘Sarsılmış Çocuk (bebek) Sendromu’ olarak açıklamıştır. Bu tanımlama ise ‘Bir bebeğin hoyratça baş ve boyun kısmının sarsılması sonucu ortaya çıkan beyin kanaması, retina kanamaları ve yaygın akson yıkımı ile sonuçlanan tablodur.’ şeklinde açıklamıştır. Yıllar içerisinde de genişleyen çalışmaların yapılması ile tanım güncel haline ulaşmış ‘Çocuk İstismarı’ konusu toplumda da konuşulmaya başlamıştır. Tıbbi literatürdeki yerini almadan önce çocuk istismarı tanımı 1860 yılında A. Tardieu, Hugo ve Dickens’in romanlarında istismar konusunun işlendiğini belirtmiş, yine bu yazar tarafından aile ortamından ayrılınca

davranışlarında ve yaralarında düzelme gösteren yaralanmış çocuklara ait makalede yayınlanmıştır (Akt. Bayraktar, 2015).

Çocuk istismarının gerçekteşmesinde ilk basamak ihmal olgusunun çocuğa yönlendirilmesi ile başlamaktaadır. Çocuk istismarı her ne kadar yoğunlukla ihmalinde barındırsa da yapılan her ihmal çocuk istismarına sebep olarak gösterilmez. Evrensel açıdan çocuk istismarı tanımına bakıldığında çocuk istismarının tam anlamı ile bir yorumlamaya ulaşamadığı görülebilir, bunun sebebi ise çocuğa karşı yapılan davranışların niteliğinin toplumdan topluma değişim göstermesidir.

Davranışların temelinde insanların çocuk gelişimine ait farklı bilgi sahibi olmaları, toplumsal değerleri, toplumsal normları, inançları, gelenek ve görenekleri, aile ilişkileri bulunmaktadır. Bu nedenle çocuk istismarı ve ihmal davranışının algılanması toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Çocuk istismarı denilince çocukların anne babaları, akrabaları, onların bakımı ile sorumlu kişiler veyahut yabancı birinden gelebilecek sağlıklarına zarar verebilecek, gelişimlerini fiziksel, duygusal, bilişsel, sosyal yönden etkileyecek davranışları, tutumları akla gelmektedir (Bayraktar, 2015).

Toplumun temel kuralları; anne, baba ya da çocuğun bakımından sorumlu kişinin çocuğa iyi niyet, ilgi ve şefkat ile yaklaşmasını gerektirir. Bu durumların olmadığı koşullarda, anne, baba ya da çocuğun bakımından sorumlu kişinin çocuğa zarar vermesi, çocuğun fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını gereğince yerine getirmemesi çocuk istismarı ve ihmalini ortaya çıkarmış olmaktadır (Fırat vd., 2017). İnsanın doğasında var olan şiddetin çocuklara karşı uygulanması, tam anlamı ile tanımını vermese de geniş anlamı ile çocuk istismarını göstermektedir (Polat, 2017).

Konuyla ilgili olarak BM ve diğer tüm kurumlar tarafından hazırlanan belgelerde de vurgulandığı gibi çocuklara karşı uygulanan ihmal ve istismar, yetişkinlere uygulanmasından daha kritik öneme ve etkiye sahiptir (Fırat vd., 2017). Çocukların korunması, gözetilmesi, haklarının ortaya konulması ve bunların korunması için Birleşmiş Milletler 1989'da benimsediğı ve yaygın olarak tüm ülkelerin onayladığı Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Türkiye ilk imza atan ülkelerden biridir (Polat, 2017).

Yapılan araştırmaların sonuçlarına bakıldığında istismara uğrayan çocukların zihinsel ve duygusal sorunlar yaşadıkları, aşırıya kaçan kaygı, davranış bozuklukları, uyumsuzluk, intihar eğilimi, travma sonrası stres bozuklukları gibi psikolojik bozuklukların sıklıkla görülmekte olduğu ve tedavi sürecinde geç kalındığında bu sorunların erişkinliğe kadar ulaştığı görülmektedir. Travmaya uğrayan çocuğun benlik algısında değişimler, duygulanım süreçlerinde bozulmalar oluşmaktadır. İstismara uğrayan çocuğun genel olarak bulunduğu çevre özellikleri ve yaşadığı ortama bakıldığında çoğunlukla, parçalanmış aile çocukları, erkek çocuklara oranla kız çocukları ve sosyo ekonomik düzeyi düşük olan coğrafyalarda gerçekleştirildiğı görülmektedir. Yaş aralığı yoğunluğu olarak ise 7-13 yaş aralığında ki çocukların daha çok istismar edildiğı ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmaları da çocuğun sessiz ve içe kapanık olması, ailenin istismarcıyı tanıyıp güvenli olduğunu düşünmesi istismarın daha kolay gerçekleştirilebilir olduğunu göstermiştir. Çocuk istismarı vakalarında, istismarcıların büyük çoğunluğu aile ve yakın çevrede bulunan kişilerden oluşmaktadır. Yabancılar tarafından gerçekleştirilen istismar olaylarının ise çocuk ile uygun zamanı oluşturup, mağdur çocuğu izole ederek durumdan faydalanmaktadır. İstismarcıların birçoğu genellikle suç kaydı olmayan, normal insanlar olarak nitelendirilmektedirler. Bunlar dışında aile içindeki istismar durumu en çok baba tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu babaların çocuğunu yetiştirirken, çocuğuyla baba-çocuk bağı kurmadığı, bakımında doğrudan etkili olmadığı görülmektedir. İstismarcıların özelliklerine bakıldığında ise birçoğunun çocukluk çağında istismara maruz kaldıkları gözlenmektedir (Kaytez vd., 2018). Cinsel istismar vakalarında istismarcıların %77 olasılıkla aile, %11 olasılıkla diğer akrabalar, %5 olasılıkla bakımla ilgisi olmayan kişiler, %2 olasılıkla ise çocuğun bakımı ile ilgili olan kişiler arasından olduğu saptanmış durumdadır (Örün, 2012). Çocuk istismar vakalarının ilginç yönü ise gerçekteşen istismarların üçte

birinin 18 yaşından küçük bireyler tarafından yapılmış olmasıdır. Bu bulgu çerçevesinde yapılan araştırmada çocuktan çocuğa cinsel istismar vakaları ele alınmaktadır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada; 2017 -2018 yılları içerisinde İzmir Adliyesi'ne intikal eden, çocuklar arasında gerçekleşmiş cinsel istismar vakalarının dosya üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır. Bu ana amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara ulaşmak istenmiştir:

- İstismar özelliklerinin ortaya çıkartılması.
- İzmir ili sınırlarında son iki yıldaki cinsel istismara uğrayan çocukların sayısının belirlenmesi.
- Cinsel istismara uğramış çocukların sosyodemografik özelliklerinin belirlenmesi.
- Cinsel istismarı gerçekleştirmiş çocukların sosyodemografik özelliklerinin belirlenmesi.
- Cinsel istismara uğramış mağdur çocuklar ve cinsel istismarı gerçekleştirmiş sanık çocukların sosyodemografik özellikleri ile istismar türü arasındaki ilişkinin belirlenmesi.

2.2. Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, İzmir'de 2017-2018 yıllarında çocuklar arasında gerçekleşen cinsel istismar vakaları oluşturmaktadır. 2017 yılında İzmir Adliyesi'ne çocuklar arası cinsel istismarla ilgili 159 dosya, 2018 yılında ise, 94 tane çocuklar arası cinsel istismarla ilgili dosya intikal etmiştir. Araştırma evreninde toplam 253 çocuklar arası cinsel istismar dosyası bulunmaktadır. Araştırmada örnekleme yoluna gidilmemiş, araştırma evreninin tamamına ulaşmak istenmiştir. Ancak dosyaların bir bölümünün yüksek mahkemelere gönderilmesi ve bir bölümünün de karar aşamasında olmasından dolayı incelenmesine izin verilmemiştir. Bu durumlar sonucunda 118 dosya araştırma kapsamına alınmıştır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma tanımlayıcı ve kesitsel niteliktedir. Araştırmada son iki yıl içerisinde İzmir Adliyesi'ne intikal eden, çocuklar arasında gerçekleşmiş cinsel istismar vakalarının dosya üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır.

Çocuk istismarı dosyalarının içerik analizinin yapılabilmesi için dosya inceleme kontrol listesi kullanılmıştır. Söz konusu kontrol listesi, Melek İnan'ın "2005-2009 Yıllarında Kocaeli Adliyesi'nde Görülen Cinsel İstismar Konulu Davalarda Sanık ve Mağdur Çocukların Sosyodemografik Özellikleri ve Suçun Niteliği" adlı tezinde oluşturduğu bilgi formundan faydalanılarak oluşturulmuştur. Formu kullanmak için alınan izin alınmıştır. Dosya inceleme kontrol listesindeki bilgiler dört ana başlıktan oluşmaktadır; birinci başlık mahkemeye ait bilgileri, ikinci başlık mağdura ait bilgileri, üçüncü başlık sanığa ait bilgileri ve dördüncü başlık ise olaya ait bilgileri içermektedir.

Araştırma dosyaları 1. Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi ve 1., 2. ve 3. Çocuk Mahkemesi'nde görevli çalışanlar kontrolünde incelenmiştir. Dosya inceleme kontrol listesi anketi ışığında dosyalardan elde edilen veriler kaydedilmiştir.

2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

- İzmir Adliyesi'ne 2017-2018 yıllarında çocuklar arasında gerçekleşen cinsel istismarla ilgili incelenmesine izin verilen dosyalarla,
- Dosya inceleme kontrol listesindeki parametrelerle sınırlıdır.

- Ayrıca incelenen dosyaların %92,4’ü nitelikli istismar içermesinden dolayı, bulgular bu çerçevede değerlendirmeye alınmıştır.

2.5. Çalışmanın Etik Yönü

Araştırma, Etik Kurul Onayı ve Adalet Bakanlığı İzmir Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlığı 09/10/2018 Tarihli 2018/5236 sayılı kararı ile verilen izni doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Araştırmada incelenecek dosyalar, 1. Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi ve 1., 2. ve 3. Çocuk Mahkemesi dosyaları mahkeme görevlileri gözetimi doğrultusunda, dosyaya ait esas numaraları, kişilerin ad ve soyadları, olayın detayları gibi gizliliği çok mühim olan dosya bilgileri alınmamış ve gizliliğin bağlılığına dair güven verilmiştir. Araştırmaya dahil edilen bilgiler, araştırmanın dışında kullanılmamış ve başkaları ile paylaşılmamıştır, Adalet Bakanlığı İzmir Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlığı’nın verdiği karara güven ve sadakat gösterilmiştir.

2.6. Verilerin Analizi

Araştırmada kontrol formu ile ulaşılan verilerin analizi bilgisayar ortamında çözümlenmiştir. Verilerin analizinde mağdur ve sanık çocukların demografik özelliklerinin belirlenmesinde frekans ve yüzde istatistiklerinden, mağdur ve sanık çocukların demografik özellikleri ile istismar türü arasındaki ilişkilerin incelenmesinde Nonparametrik testlerden İki Faktörlü Ki-Kare testinden faydalanılmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın amacına ulaşması için yapılan istatistiksel çözümler neticesinde ulaşılan bulgulara yer verilmektedir. Bu doğrultuda öncelikle cinsel istismara uğramış mağdur çocukların sosyodemografik bilgilerine ve cinsel istismarı gerçekleştirmiş sanık çocukların sosyodemografik özelliklerine yer verilmiştir. Ardından incelenen dosyaların tanımlayıcı bulgularına yer verilerek, son olarak cinsel istismara uğramış mağdur ve sanık çocukların sosyodemografik özellikleri ile cinsel istismar türü arasındaki ilişkilere dair bulgular yer almıştır.

Tablo 1’de incelenen dosyalar kapsamında ortaya çıkan mağdur çocukların sosyodemografik verileri yer almaktadır.

Tablo 1. Mağdur Sosyodemografik Verileri

		n	%
Yaş Grubu	3-6	8	6,8
	7-12	29	24,6
	13-18	81	68,6
Cinsiyet	Kız	88	74,6
	Erkek	30	25,4
Düzey	Okula devam etmeyen (Anaokulu ve okul çağı)	9	7,6
	Anaokulu	4	3,4
	İlkokul	24	20,3
	Ortaokul	48	40,7
Yerleşim yeri	Lise	33	28,0
	Merkez	9	7,6
Beraber yaşadığı kişiler	İlçe	109	92,4
	Aile *	84	71,2
	Anne	17	14,4
	Baba	9	7,6
	Akraba	2	1,7
Çalışma durumu	Yurt	6	5,1
	Evet	3	2,5
Fiziksel engel durumu	Hayır	117	97,5
	Evet	2	1,7
Zihinsel engel durumu	Hayır	116	98,3
	Evet	21	17,8
Psikiyatrik rahatsızlık durumu	Hayır	97	82,2
	Evet	28	23,7
Toplam	Hayır	90	76,3
		118	100

*Anne-baba, kardeş ve aile büyükleri

Tablo 1'deki verilere göre 13-18 yaş aralığında 81 (%68,6) çocuk bulunmaktadır. 3-6 yaş aralığında 8 (%6,8) mağdur çocuk bulunmaktadır. Cinsel istismara uğrayanların 88'i (%74,6) kız, 30'u (%25,4) erkektir.

Eğitim durumlarına bakıldığında; ortaokula devam eden ve mezun olan cinsel istismar mağduru çocuklar 48 (%40,7) kişidir. Cinsel istismar mağduru çocukların 4'ü (%3,4) anaokuluna devam etmektedir. Cinsel istismar mağduru çocukların 109'u (%92,4) İzmir'in ilçelerinde 9'u (%7,6) İzmir'in merkezinde ikamet etmektedir. Çocukların 84'ü (%71,2) ailesiyle birlikte 2'si (%1,7) akrabasının yanında yaşamaktadır. Cinsel istismar mağduru 117 (%97,5) çocuk çalışmamakta, çocukların 3'ü (%2,5) çalışmaktadır.

Cinsel istismar mağduru çocuklardan 116'sının (%98,3) fiziksel engeli bulunmamakta, 2'sinin (%1,7) fiziksel engeli bulunmaktadır. 97 (%82,2) çocuğun zihinsel engeli bulunmamakta, 21'inin (%17,8) zihinsel engeli bulunmaktadır. 90 (%76,3) çocuğun psikiyatrik rahatsızlığı bulunmamakta, 28'i (%23,7) psikiyatrik rahatsızlığa sahiptir. İncelenen dosyalar kapsamında fiziksel, zihinsel ve psikiyatrik rahatsızlığı olan çocukların, rahatsızlıklarına yönelik raporun incelenmesine izin verilmediğinden dolayı rahatsızlık türü belirtilememiştir.

Tablo 2'de incelenen dosyalar kapsamında ortaya çıkan sanık çocukların sosyodemografik verileri yer almaktadır.

Tablo 2. Sanık Çocukların Sosyodemografik Verileri

		n	%
Yaş	7-12	8	6,8
	13-18	110	93,2
Cinsiyet	Erkek	116	98,3
	Kız	2	1,7
Eğitim Düzeyi	Okula devam etmeyen (Anaokulu ve okul çağı)	1	0,8
	İlkokul	16	13,6
	Ortaokul	51	43,2
	Lise	50	42,4
Yerleşim yeri	Merkez	11	9,3
	İlçe	107	90,7
Berberer yaşadığı kişiler	Aile*	103	87,3
	Anne	3	2,5
	Baba	5	4,2
	Akraba	3	2,5
	Yurt	4	3,4
Çalışma durumu	Evet	32	27,1
	Hayır	86	72,9
Fiziksel engel durumu	Evet	1	0,8
	Hayır	117	99,2
Zihinsel engel durumu	Evet	5	4,2
	Hayır	113	95,8
Psikiyatrik rahatsızlık durumu	Evet	12	10,2
	Hayır	106	89,8
Toplam		118	100

*Anne-baba, kardeş ve aile büyükleri

Tablo 2’de görüldüğü gibi cinsel istismarı gerçekleştiren 110 (%93,2) sanık çocuğun yaş aralığı 13-18 yaş aralığıdır. 7-12 yaş aralığında 8 (%6,8) sanık çocuk bulunmaktadır. Cinsel istismarı gerçekleştirenlerin tamamına yakını 116’sı (%98,3) erkek 2’si (%1,7) kız çocuklardan oluşmaktadır.

Eğitim düzeylerine bakıldığında; ortaokula devam eden ve mezun olan sanık çocuklar 51 (%43,2) kişidir. Cinsel istismarı gerçekleştiren sanık çocukların 1’i (%0,8) okumamaktadır. Cinsel istismarı gerçekleştiren sanık çocukların 107’si (%90,7) İzmir’in ilçelerinde 11’i (%9,3) İzmir’in merkezinde ikamet etmektedir. Cinsel istismarı gerçekleştiren çocukların 103’ü (%87,3) ailesiyle birlikte 3’ü (%2,5) annesi ve akrabası ile yaşamaktadır. Cinsel istismarı gerçekleştiren sanık çocukların 86’sı (%72,9) çalışmamakta, 32’si (%27,1) çalışmaktadır.

Cinsel istismarı gerçekleştiren sanık çocuklardan 117’sinin (%99,2) fiziksel engeli bulunmamakta, 1’inin (%0,8) fiziksel engeli bulunmaktadır. 113 (%95,8) çocuğun zihinsel engeli bulunmamakta, 5’inin (%4,2) zihinsel engeli bulunmaktadır. 106 (%89,8) çocuğun psikiyatrik rahatsızlığı bulunmamakta, 12’si (%10,2) psikiyatrik rahatsızlığa sahiptir. İncelenen dosyalar kapsamında çocukların, fiziksel, zihinsel ve psikiyatrik rahatsızlıklarına yönelik raporun incelenmesine izin verilmediğinden dolayı rahatsızlık türü belirtilememiştir.

Tablo 3’de araştırma kapsamındaki incelenen dosyalardan ulaşılan tanımlayıcı veriler yer almaktadır.

Tablo 3. İncelenen Dosyaların Tanımlayıcı Verileri

		n	%
Olay tarihi	2017	39	33,1
	2018	79	66,9
İstismar Türü	Nitelikli İstismar	109	92,4
	Basit İstismar	9	7,6
Şikâyet durumu	Evet	116	98,3
	Hayır	2	1,7
Olay sırasındaki duyguları	Korku	100	84,7
	Üzüntü	2	1,7
	Endişe	16	13,6
Fiziksel yara alma durumu	Evet	73	61,9
	Hayır	45	38,1
Fiziksel bulgu bulunma durumu	Evet	46	39,0
	Hayır	72	61,0
Psikolojisinin bozulma durumu	Evet	107	90,7
	Hayır	11	9,3
Sanıkların istismar ile ilgili başka dosyası bulunma durumu	Evet	1	0,8
	Hayır	117	99,2
Başka konulu dosyası bulunma durumu	Evet	12	10,2
	Hayır	106	89,8
Farik ve mümeyyizlik raporu olma durumu	Evet	43	36,4
	Hayır	75	63,6
Kararın niteliği	Mahkûmiyet	23	19,5
	Beraat	4	3,4
	Derdest*	77	65,3
	HAGB	4	3,4
	Düşme **	10	8,5
Tedbir kararı bulunma durumu	Evet	0	0
	Hayır	118	100
Suçtu kabul etme durumu	Evet	16	13,6
	Hayır	102	86,4
Olayın adliyeğe yansımaya şekli	İhbar	118	100
Olay yeri	Merkez	79	66,9
	İlçe	39	33,1
Tehdit etme durumu	Evet	48	40,7
	Hayır	70	59,3
Şiddet kullanma durumu	Evet	26	22,0
	Hayır	92	78,0
Olayda silah kullanma durumu	Hayır	113	95,8
İstismar yaşanma sayısı	1	65	55,1
	2 ve üzeri	53	44,9
Olaydaki mağdur sayısı	1	118	100
	2 ve üzeri	0	0
Olay öncesi sanık mağdur tanışma durumu	Evet	106	89,8
	Hayır	12	10,2
Sanık mağdur yakınlık derecesi	Aile*	8	6,8
	Akraba	11	9,3
	Tanıdık	3	2,5
	Arkadaş	83	70,3
	Yabancı	13	11,0
Toplam		118	100

* Görülmekte olan dosya

** Yeterli delil bulunamamasından dolayı dosyanın kapanması

Tablo 3’de görüldüğü gibi dosyaların 79’u (66,9) 2018 yılında açılmıştır. 2017 yılında 39 (%33,1) dosya açılmıştır. Dosyaların 109’u (%92,4) nitelikli istismar suçları olarak görülmektedir. Dosyaların 9’u (%7,6) basit istismar suçlarından görülmektedir.

Mağdurlardan 116’sı (%98,3) sanıktan şikâyetçi, 2’si (%1,7) sanıktan şikâyetçi değildir. Mağdurlardan 100’ü (%84,7) olay anında korku hissettiğini, 2’si (%1,7) olay anında üzüntü hissettiğini belirtmiştir. Mağdurların 73’ü (%61,9) cinsel istismara alıkoyma sırasında olaydan fiziksel yara almış, 45’i (%38,1) olaydan fiziksel yara almamıştır. Mağdurların 72’sinde (%61,0) cinsel istismardan sonra cinsel istismara uğradığına dair fiziksel bulguya rastlanmamış, 46’sında (%39,0) ise cinsel istismara uğradığını gösteren fiziksel bulgulara rastlanmıştır. Mağdurların 107’sinin (%90,7) olay sonrası psikolojisi bozulmuş, 11’nin (%9,3) psikolojisi bozulmamıştır.

Sanık çocukların 117’sinin (99,2) geçmişinde istismar ile ilgili bir başka dosyası yokken 1’nin (0,8) istismar ile ilgili dosyası bulunmaktadır. Sanık çocukların 106’sının (%89,8) başka konulu dosyası yokken 12’sinin (%10,2) başka konulu dosyası vardır. Sanık çocukların 75’inin (%63,6) farik ve mümeyyizlik raporu yokken 43’ü (%36,4) farik ve mümeyyizlik raporuna sahiptir. Farik ve mümeyyizlik; kişinin yaptığı fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayabilmesi, yaptığı işin iyi ve kötü sonuçlarını bilmesi, davranışlarını duruma göre yönlendirdiğinin farkında olmasıdır (TCK, md. 31). Sanık çocukların 77’sinin (%65,3) karar niteliği derdesttir. Sanıklardan 4’ünün (%3,4) karar niteliği HAGB ve beraattir. Dosyaların tamamında (%100) tedbir kararı bulunmamaktadır.

Sanık çocukların 102’si (%86,4) suçu kabul etmemekte, 16’sı (%13,6) suçu kabul etmektedir. Olayların tamamı (%100) ihbar olarak Adliye’ye yansımıştır. Olayların 79’u (%66,9) İzmir’in merkezinde, 39’u (%33,1) ise İzmir’in ilçelerinde gerçekleşmiştir. Olayların 70’inde (%59,3) tehdit bulunmamakta, 48’i (%40,7) tehdit içermektedir. Olayların 92’sinde (%78,0) olay esnasında şiddet kullanımı gerçekleşirken 26’sında (%22,0) olay esnasında şiddet kullanımı gerçekleşmemiştir. Olayların 113’ünde (%95,8) silah kullanımı gerçekleşmemiş, 5’inde (%4,2) ise silah kullanımı gerçekleşmiştir. Cinsel istismar olaylarının 65’i (%55,1) bir kez yaşanmış, 53’ü (%44,9) iki ve ikiden fazla yaşanmıştır.

İstismar olayında bir sanık tarafından istismar edilen çocuk sayısı öğrenilmek istenmiştir. Tablodan da görüldüğü gibi olayların her birinde 1 mağdur bulunmaktadır, olaylarda toplamda 118 (%100) mağdur bulunmaktadır. Mağdur ve sanığın 106’sı (%89,8) olaydan önce birbirini tanırken, 12’si (%10,2) olay öncesinde birbirini tanımamaktadır. Mağdur ve sanıkların 83’ü (%70,3) arkadaşır. Mağdur ve sanıkların 3’ü (%2,5) birbirini uzaktan tanımaktadır.

Tablo 4’de araştırma kapsamında incelenen dosyalardaki suçların istismar türleri ile mağdurların sosyodemografik özellikleri arasındaki ilişkiler yer almaktadır

Tablo 4. İstismar Türü ve Mağdura Ait Sosyodemografik Özellikler Arasındaki İlişkiler

			Nitelikli istismar	Basit istismar	χ^2	p
Yaş Grubu	3-6 yaş	f	8	0	0,801	0,67
		%	100,0	0,0		
	7-12 yaş	f	27	2		
		%	93,1	6,9		
	13-18 yaş	f	74	7		
		%	91,4	8,6		
Cinsiyet	Kadın	f	81	7	0,053	0,82
		%	92,0	8,0		
	Erkek	f	28	2		
		%	93,3	6,7		
Eğitim durumu	Okula devam etmeyen (Anaokulu ve okul çağı)	f	8	1	0,752	0,95
		%	88,9	11,1		
	Anaokulu	f	4	0		
		%	100	0,0		
	İlkokul	f	22	2		
		%	91,7	8,3		
	Ortaokul	f	45	3		
		%	93,8	6,3		
	Lise	f	30	3		
		%	90,9	9,1		
Yerleşim yeri	Merkez	f	8	1	0,168	0,68
		%	88,9	11,1		
	İlçe	f	101	8		
		%	92,7	7,3		
Beraber yaşadığı kişiler	Aile*	f	77	7	0,949	0,92
		%	91,7	8,3		
	Anne	f	16	1		
		%	94,1	5,9		
	Baba	f	8	1		
		%	88,9	11,1		
	Akraba	f	2	0		
		%	100,0	0,0		
	Yurt	f	6	0		
		%	100,0	0,0		
Çalışma durumu	Evet	f	3	0	0,254	0,61
		%	100,0	0,0		
	Hayır	f	106	9		
		%	92,2	7,8		
Fiziksel engel durumu	Evet	f	2	0	0,168	0,68
		%	100,0	0,0		
	Hayır	f	107	9		
		%	92,2	7,8		
Zihinsel engel durumu	Evet	f	2	0	0,168	0,68
		%	100,0	0,0		
	Hayır	f	107	9		
		%	92,2	7,8		
Psikiyarik rahatsızlık durumu	Evet	f	21	0	2,109	0,15
		%	100,0	0,0		
	Hayır	f	88	9		
		%	90,7	9,3		

*Anne-baba, kardeş ve aile büyükleri

Tabloda 4'teki veriler incelendiğinde mağdurların sosyodemografik özellikleri ile istismar türü arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Tablo 5'te araştırma kapsamında incelenen dosyalardaki suçların istismar türleri ile sanıkların sosyodemografik özellikleri arasındaki ilişkiler yer almaktadır

Tablo 5. İstismar Türü ve Sanığa Ait Sosyodemografik Özellikler Arasındaki İlişkiler

			Nitelikli istismar	Basit istismar	χ^2	p
Yaş Grubu	7-12 yaş	f	8	0	0,709	0,40
		%	100,0	0,0		
	13-18	f	101	9		
		%	91,8	8,2		
Cinsiyet	Kadın	f	107	9	0,168	0,68
		%	92,2	7,8		
	Erkek	f	2	0		
		%	100,0	0,0		
Eğitim durumu	Okula devam etmeyen (Anaokulu ve okul çağı)	f	1	0	0,139	0,99
		%	100,0	0,0		
	Anaokulu	f	0	0		
		%	0,0	0,0		
	İlkokul	f	15	1		
		%	93,8	6,3		
	Ortaokul	f	47	4		
		%	92,2	7,8		
Lise	f	46	4			
	%	92,0	8,0			
Yerleşim yeri	Merkez	f	11	0	1,002	0,32
		%	100,0	0,0		
	İlçe	f	98	9		
		%	91,6	8,4		
Beraber yaşadığı kişiler	Aile*	f	95	8	1,915	0,75
		%	92,2	7,8		
	Anne	f	3	0		
		%	100,0	0,0		
	Baba	f	4	1		
		%	80,0	20,0		
	Akraba	f	3	0		
		%	100,0	0,0		
Yurt	f	4	0			
	%	100,0	0,0			
Çalışma durumu	Evet	f	30	2	0,118	0,73
		%	93,8	6,3		
	Hayır	f	79	7		
		%	91,9	8,1		
Fiziksel engel durumu	Evet	f	1	0	0,083	0,077
		%	100	0,0		
	Hayır	f	108	9		
		%	92,3	7,7		
Zihinsel engel durumu	Evet	f	5	0	0,431	0,51
		%	100,0	0,0		
	Hayır	f	104	9		
		%	92,0	8,0		
Psikiyatrik rahatsızlık durumu	Evet	f	12	0	1,103	0,29
		%	100,0	0,0		
	Hayır	f	97	9		
		%	91,5	8,5		

*Anne-baba, kardeş ve aile büyükleri

Tablo 5'teki veriler incelendiğinde sanıkların tanımlayıcı özellikleri ile yaptıkları cinsel istismarın türü arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Cinsel istismar, dünyada ve Türkiye'de çocukların ciddi oranlarda maruz kaldığı bir durumdur. Cinsel istismarın önüne geçilmesi için gerek mevcut durumun tespitine yönelik gerekse mağdur ve sanıkların özelliklerini araştıran pek çok araştırma bulunmaktadır. Ancak yapılan araştırmalarda çocuklara yönelik cinsel istismar konusunun sanıkları genelde yetişkinler olarak ele alınmıştır. Yapılan sınırlı sayıdaki araştırma göstermektedir ki, çocuktan çocuğa cinsel istismar olguları, cinsel istismara uğrayan çocuklar arasında azımsanamayacak boyutlardadır.

Bu araştırmada İzmir Adliyesi'ne 2017-2018 yıllarında intikal eden, çocuklar arası cinsel istismarı içeren ve izin alınan 118 dosya incelenmiştir:

Yapılan bu çalışmada, İzmir ili çevresinde cinsel istismara uğrayan mağdur çocukların %69,6'sı 13-18 yaş, %24,6'sı 7-12 yaş arasında ve %40,7'sinin ortaokul eğitim kademesinde bulunan çocuklar olduğu belirlenmiştir. Literatürde yapılan araştırmalara bakıldığında; Yektaş ve ark. (2018) 3-18 yaşları arasındaki 106 cinsel istismara maruz kalmış çocuklar üzerinde yaptığı araştırmada, istismara uğrayan çocukların yaş ortalamalarını 12,6 olarak tespit etmiştir. Urazel ve ark. (2017) cinsel istismara uğrayan 4-17 yaş aralığındaki 135 çocuk üzerinde yaptıkları araştırmada, istismara uğrayan çocukların %47,4'ünün 12-15 yaş aralığında, %25'inin 15 yaş üzerinde ve %26,7'sinin 12 yaş altında olduğu belirlenmiştir. Dönmez ve ark. (2014) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise cinsel istismar mağduru kızların yaş ortalaması 13,2 olarak saptanmıştır. Çöpür ve ark. (2012) tarafından yapılan çalışmada ise 13-18 yaş arası çocukların daha çok istismara maruz kaldığı ve %38,5'inin ortaokul eğitim kademesinde olduğu saptanmıştır. Demir ve ark. (2008) cinsel istismara maruz kalmış 30 çocuk üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında da mağdurların yaş ortalamasını 13,9 olarak saptamışlardır. Yurtdışında yapılan araştırmalarda da 7-13 yaş aralığındaki çocukların daha fazla cinsel istismara maruz kaldıkları belirtilmektedir (Finkelhor, 1993; Siegel ve Williams, 2003). Ulaşılan sonuçlardan Türkiye'deki çocuk istismarı vakalarında 13 yaş üzerinde bulunan ortaokul eğitim düzeyinde bulunan çocukların daha fazla risk altında olduğu söylenebilir. Adolesan dönemi dünya sağlık örgütü tarafından 10-19 yaş aralığı olarak kabul edilmiştir (Parlaz ve ark, 2012). Sanık çocukların çoğunluğunun bu yaş aralığında olmaları, bu dönemde fiziksel gelişmelerinin ön planda olarak, döneme bağlı gelişen sekonder seks karakterlerinin oluşması, çocuğun cinsel kimliğinin bu dönemde oluşması ve dolayısıyla yaşamın doğal bir parçası olan cinselliğe ilgi duymaya başlamaları olağandır. Ancak bu dönemde çocukların gelişim düzeylerine uygun cinsel eğitim almamaları, ailelerinin cinselliğe ayıp bakış açısıyla bakması ve konuşmaya yaklaşmaması, ailenin de cinsellik üzerine doğru bilgilere sahip olmaması gibi nedenlerden dolayı çocukların konu ile ilgili oluşan meraklarını farklı kanallardan yanlış şekilde öğrenmesi ve gerçekleştirmesinden kaynaklı olarak cinsel istismarların gerçekleştiği düşünülmektedir. Adolesan döneminde oluşan enerji ve hareketliliğin aileler tarafından doğru bir şekilde yönlendirilememesi, çocuğun çeşitli spor ve sanat dallarında bu enerjilerini gidermelerinin sağlanamaması, çocuktan çocuğa cinsel istismarla ilgili ortaya çıkan bu olumsuz sonuçta etkilerinin olduğu söylenebilir.

Çalışmada cinsel istismar mağduru çocukların %74,6'sı kız, %25,4'ü ise erkek çocukları olduğu, kız çocuklarının erkek çocuklarından daha fazla istismara uğradığı saptanmıştır. Çöpür ve ark. (2012) tarafından yapılan çalışmada kız çocuklarının %80,7'si erkek çocuklarının %19,3'nün cinsel istismara maruz kaldığı saptanmıştır. Yektaş ve ark. (2018) tarafından yapılan araştırmada da cinsel istismara maruz kalan kız çocukların oranı %78,3'dür. Türkiye'de çocuk cinsel istismarı üzerine yapılan diğer araştırmalarda da yapılan bu araştırmada da olduğu gibi mağdurların büyük bölümü kızlardan oluşmaktadır (Ballı 2010, Bilginer vd., 2013, İmren vd., 2013; Uytun ve Öztop, 2016; Fis vd., 2010;

Demir vd., 2013; Gökkaya, 2018). Yurtdışında yapılan araştırmalarda da Türkiye’de olduğu gibi kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla daha fazla cinsel istismara uğradığı belirlenmiştir (Finkelhor, 1993; Siegel ve Williams, 2003 Johnson, 1988). Fakat cinsel istismara uğrayan erkek çocukların istismara uğradıklarını açığa vurma oranının daha az olduğu belirtilmektedir (Finkelhor, 1994; Pereda vd., 2009). Araştırmalardan ulaşılan veriler bütünsel olarak değerlendirildiğinde; kız çocukların gerek yetişkinler tarafından gerekse çocuklar tarafından cinsel istismara maruz kalmada erkek çocuklara göre daha fazla risk altında oldukları söylenebilir. Kız çocuklarının risk faktörü altında olmalarının başlıca nedeni; toplumdaki cinsiyet eşitsizliği ve ataerkil aile yapısının olduğu düşünülmekte, küçüklükten itibaren, kız çocuklarının baskılanması, kızlar ses çıkarmaz, erkekler ne yaparsa doğrudur, erkeklerin ahlak dışı cinsel yaşantılarının elinin kiri değerlendirilmesi gibi cinsiyetçi bakış açıları kız çocuklarını risk faktörü yapmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için öncelikle toplum olarak kız çocuklarına bakış açısının değiştirilmesi, cinsiyetçi bakış açısı yerine daha eşitlikçi bir bakış açısının kazandırılması gerekmektedir. Burada da özellikle ulusal medyaya önemli görevler düşmektedir. Televizyonlarda yer alan dizi ve reklamlarda bu durumun önüne geçmeye yönelik yayın yapılmalıdır. Ancak görünen odur ki bu durumun önüne geçmek yerine, kızları ikinci sınıf yapan, baskılayan, cinsiyetçi bakış açısı yapılan yayınlar sayıca artmaktadır.

Cinsel istismar mağduru çocukların %92,4’ünün İzmir’in ilçelerinde ikamet ettiği saptanmıştır. Literatürde konu ile ilgili araştırmalara bakıldığında Işık ve ark. (2019) Isparta’da gerçekleştirdikleri çalışmalarında cinsel istismar mağduru çocukların %43,2’sinin il merkezinde, %33,9’unun ise ilçe merkezinde ikamet ettikleri belirlenmiştir. İnan (2010) Kocaeli’nde gerçekleştirdiği çalışmada ise cinsel istismar mağduru çocukların %46’sının il merkezinde ikamet ettiğini saptamıştır. Araştırma bulgularının tam anlamıyla örtüşmeme nedeninin araştırma yapılan illerin farklı olması dolayısıyla, şehrin imkânlarının, yaşam şartlarının, kültür ve geleneklerinin, ailenin sosyoekonomik durumuna bağlı olarak farklılık gösterebilmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada istismar mağduru çocukların %71,2’sinin ailesiyle (anne, baba, kardeş, aile büyükleri) birlikte yaşayan ve çoğunluğunun çalışmadığı (%97,5) saptanmıştır. Araştırmanın 18 yaş altı çocukları kapsamı zorunlu eğitim yaşında bulunmalarından ve çoğunluğunun ailesinin yanında yaşamasından dolayı ihtiyaçlarını ailelerin karşıladıkları söylenebilir. İnan (2010) yaptığı çalışmada istismar mağduru çocukların %87,7’sinin, Yektaş ve ark. (2018) çalışmada %65,1’inin, Bilginer ve ark. (2013) %83,7’sinin ailesiyle birlikte yaşadığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçların literatürdeki bulgular ile paralel olduğu görülmüştür. Ulaşılan verilerden çocuktan çocuğa cinsel istismar olgularında aile ile birlikte veya ayrı yaşamının risk açısından önemli bir faktör olmadığı söylenebilir.

Yapılan bu çalışmada cinsel istismar mağduru çocukların çoğunluğunun fiziksel engeli (%98,3) zihinsel engeli (%82,2) ve (%76,3) psikiyatrik rahatsızlığının bulunmadığı belirlenmiştir. Yapılan araştırmanın sonucuna göre mağdur çocukların %1,7’si (n:3) fiziksel engele sahiptir. Sanık çocukların, engel durumundan ötürü istismarın ortaya çıkmaması ve mağdur çocuğun şikâyet bildiriminde bulunamayacağını düşünerek mağdurların engel durumundan faydalanmış olabileceği düşünülmektedir. İnan’ın (2010) araştırmasında da mağdurların tamamının fiziksel engelinin %70,1’inin zihinsel engelinin ve %98,2’sinin herhangi bir psikiyatrik rahatsızlığının olmadığı belirlenmiştir. İmren ve ark. (2013) tarafından yapılan çalışmada istismar mağduru çocukların %70,1’inin Işık ve ark. (2019) araştırmasında da cinsel istismara maruz kalan çocukların %90,7’sinin zihinsel bir engelinin olmadığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçları bütünsel olarak değerlendirildiğinde, herhangi fiziksel ve zihinsel engeli bulunmayan, psikiyatrik açıdan rahatsızlığı olmayan çocukların cinsel istismar açısından risk altında olduğu söylenebilir.

Çalışmada sanık çocukların tamamına yakınının (%93,2), 13-18 yaş aralığında bulunan (%98,2) erkek çocuklardan oluştuğu saptanmıştır. Konu ile ilgili benzer nitelikli araştırmalara bakıldığında da cinsel istismar sanıklarının tamamına yakınının erkeklerden oluştuğu görülmektedir (Özer vd., 2007; İnan, 2010; Alpaslan, 2014; Johnson, 1988; Carlstedt vd., 2001). 13-18 yaş aralığı, çocukluktan erişkinliğe geçiş aşaması olarak tanımlanabilen ergenlik dönemini kapsadığı için riski bir dönem olarak düşünülebilir. Bu dönemde erkek çocuklar cinsel gelişimlerini tamamlayarak, kendi vücutlarını keşfetmektedirler. Başta merak olmak üzere, cinselliği doğru olmayan yerlerden öğrenme, bilinçsiz internet kullanımı gibi durumlar, spor, sanat gibi etkinliklere katılmamaları ve enerjilerini harcamamaları, kendi yaş gruplarında bulunan kızlarla cinsel deneyim yaşama arzularını artırmakta, hatta cinsel istismara kadar gidebildiğini göstermektedir. Ayrıca toplumun ataeril yapısı, erkek çocuklarının kendilerini kız çocuklarının üstün görerek, her şeyi hakkıymış gibi görmelerinin de bu durumda etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Sanık çocukların %43,2'si ortaokul öğrenimine devam eden ya da mezun olan çocuklardan oluştuğu belirlenmiştir. Konu ile ilgili araştırmalara bakıldığında, çocuktan çocuğa cinsel istismar inceleyen sınırlı sayıda araştırma olmasından dolayı, çocukların eğitim durumları ile ilgili fazla bilgiye ulaşılmamakla birlikte, İnan (2010) tarafından yapılan çalışmada sanıkların %45,8'nin ilköğretim mezunu olduğu saptanmıştır. İki çalışma arasındaki eğitim düzeylerindeki farklılıklar, İnan'ın araştırmasının 2010 yılında gerçekleştirilmiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu çalışmanın yapıldığı dönemde ortaokul eğitiminin zorunlu olmasının, sanık çocukların eğitim durumunun oransal olarak daha yüksek olmasına yansıdığı düşünülmektedir.

Sanık çocukların %90,7'sinin ilçelerde ikamet ettiği saptanmıştır. İnan (2010) tarafından yapılan çalışmada sanıkların %51'inin ilçelerde ikamet ettiği saptanmıştır. Oranlardaki farklılık sebebinin insanların yaşam şartlarının değişkenlik göstermesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu çalışmada sanıkların çoğunluğunun (%87,3) ailesiyle birlikte yaşayan, herhangi bir işte çalışmayan (%72,9) çocuklardan oluştuğu belirlenmiştir. Yaş grubunun küçük olması nedeniyle aile ile birlikte yaşama ve çalışmama durumunun olağan olduğu düşünülmektedir. Nitekim İnan'ın (2010) araştırmasında da cinsel istismar sanığı olan çocukların bu çalışmada olduğu gibi çoğunluğunun ailesi ile birlikte yaşayan (%82,8) çalışmayan (%87,3) çocuklardan oluştuğu bulgulanmıştır.

Yapılan bu çalışmada sanıkların tamamına yakınının herhangi bir fiziksel engeli (%99,2), zihinsel engeli (%95,8) ve psikiyatrik bir rahatsızlığı (%89,8) bulunmadığı görülmüştür. Başka bir ifade ile cinsel istismar sanığı olan çocukların tamamına yakını, fiziksel, zihinsel ve psikoloji açısından sağlık sorunu bulunmamaktadır. Herhangi bir sorunu olmamasına rağmen cinsel istismarda bulunması, yaptığı eylemin farkında olduğunu ve bilinçli olarak yaptığının göstergesi olarak nitelendirilebilir. Konu ile ilgili literatüre bakıldığında; cinsel suç işleyen sanıkların %25-36 arasında zihinsel açıdan sorunlarının olduğu bildirilmektedir (Boykins, 2007). Araştırmalardan ulaşılan sonuçların örtüşmeme nedeninin, diğer araştırmaların yetişkin cinsel sanıklar üzerinde gerçekleştirilmiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim çocuk cinsel sanıklar üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçları da destekleyen nitelikte, sanıkların %100'ünün herhangi bir fiziksel engelinin, %96,4'ünün zihinsel engelinin ve %99'nun psikiyatrik rahatsızlığının bulunmadığı saptanmıştır (İnan, 2010).

Araştırmada çocuktan çocuğa cinsel istismar vakaları dosyalarının tanımlayıcı özellikleri açısından da inceleme yapılmıştır. Bu doğrultuda ele alınan ilk değişken dosyaların yılları olmuştur. İncelenen 118 dosyanın 79'u (%66,9) 2018 yılına ait, 39'u (%33,1) 2017 yılına aittir. Diğer bir ifade ile 2 yıl arasında %100'den fazla çocuktan çocuğa cinsel istismar vakalarında adli olarak artış kaydedilmiştir. Bu artışın adli olarak olduğu, gerçekte rakamların daha yüksek düzeylerde olduğu düşünülmektedir. Toplumda artan bilinçle birlikte, sessiz kalmama, hak arama, medyaya yansıyan cinsel istismar davalarında

sanıklara verilen suçlar gibi durumlardan dolayı, mağdurların ve yakınlarının yaşanan duruma sesiz kalmayarak hukuka başvurdukları düşünülmektedir.

Bu çalışmada dosyaların %92,4'ü nitelikli istismar dosyalarıdır. Nitelikli cinsel istismar Türk Ceza Kanunu'nun 103/2 maddesinde "Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi" olarak ifade edilmekte, halk arasında ise tecavüz olarak bilinmektedir. Açılan dosyalarının tamamına yakını nitelikli cinsel istismar suçları teşkil etmekte ve mağdur çocuklar, kendilerine karşı işlenen bu suçtan dolayı (%98,3) sanıktan şikâyetçi olmuştur. İnan (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise mağdurların %45,4'ü sanıktan şikâyetçi olmuştur. Aradaki farklılığın nedeni, araştırma yapılan yıllardaki farklılıktan dolayı, aradan geçen 9-10 yıl içerisinde ailelerin istismar hakkında daha bilinçli olmaları, olaya bakış açıları ve yıllara göre toplumdaki farkındalık düzeyinin yükselmesinin sonuçlara yansdığı düşünülmektedir.

Mağdurların %84,7'sinin olay anında korku hissettiği saptanmıştır. Cinsel istismara uğrayan çocukların genellikle kendilerine ne olacağını ne yapılacağını bilme hususunda önemli korkular yaşadıkları, bu korkuyu ilerleyen süreçte istismarcının sessiz kalma isteği üzerine korku yaşadıkları, depresyon, davranış bozuklukları, travma sonrası stres bozukluğu gibi sorunlar yaşadıkları belirtilmektedir (Bal vd., 2003; Davis, Petretic-Jackson 2000). Nitekim yapılan bu çalışmada mağdurların %90,7'sinin olay sonrasında psikolojilerinin bozulduğu saptanmıştır.

Mağdurların %61'inde cinsel istismara uğradığına dair herhangi bir fiziksel bulgu bulunmamıştır. İnan (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada mağdurların %60,1'inde fiziksel bulgu olmadığı saptanmıştır. Mağdurların çocuk yaşta olmalarından dolayı, yaşadıkları korku ve panik duygularıyla olayın hemen sonrasında, çoğunluğunun durumu bir yakınlarına anlatamadıkları ve bundan dolayı da adli mercilere başvurunun geciktiği düşünülmektedir. Cinsel istismarın gerçekleştirildiği zaman ve cinsel istismara yönelik şikâyet arasında geçen zaman sonucunda, mağdurların çoğunluğunda istismara yönelik fiziksel bir bulguya rastlanılmadığı söylenebilir.

Bu çalışmada mağdurların %61,9'u cinsel istismar sırasında, cinsel istismardan kaynaklanan fiziksel yara almıştır. Zorla gerçekleştirilen bir eyleme karşı mağdurların direnç göstermeleri neticesinde fiziksel olarak yara aldıkları söylenebilir.

Sanıkların çoğunluğunun (%99,2) aynı konulu dosyası ve başka konulu dosyaları (%89,8) bulunmamaktadır İnan'ın (2010) çalışmasında da araştırma bulgumuzla örtüşen şekilde sanıkların %97,9'nun aynı konulu %93,8'inin de başka konu dosyasının olmadığı saptanmıştır. Örün (2012) tarafından yapılan çalışmada istismarcıların birçoğunun genellikle suç kaydı olmayan, normal insanlar olduğu belirtilmektedir. Bu araştırmalar sonucunda genel olarak cinsel istismar vakalarını yapan kişilerin farklı suç gruplarına karışmadığı söylenebilir.

Farik ve mümeyyizlik, bir çocuğun işlediği suçun bilincinde olması ve işlediği suçu bilerek ve isteyerek işlemesi" anlamına gelmektedir (Cantürk, 2015: 31). Türk Ceza Kanunu'nun 31. maddesine göre "Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir" bundan dolayı da çocukların ceza almaları için farik ve mümeyyizlik raporuna ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılan bu çalışmada sanık çocukların %63,6'sı farik ve mümeyyizlik raporuna sahip olmadığı, diğer bir ifade ile yaptıkları suçu bilerek ve isteyerek işledikleri belirlenmiştir. İnan (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada sanıkların çoğunluğunun (%95,8) farik ve mümeyyizlik raporunun olmadığı saptanmıştır. Bu iki çalışma arasındaki farkın çalışma yapılan yaş grupları yoğunluğu arasındaki farklılıktan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sanık çocukların %65,3'ünün dosyası halen devam etmekte, tamamında tedbir kararı bulunmadığı belirlenmiştir. Dosyalarda tedbir kararının bulunmamasında dosyaların halen derdest olması, sanık

çocukların yaş sınırının üstünde olmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Diğer bir ifade ile %63,6'sının farik ve mümeyyizlik raporunun olmamasının etkisi vardır.

Sanık çocukların %86,4'ünün suçlarını kabul etmedikleri belirlenmiştir. Yapılan çalışmalarda da cinsel suçlardan sorumlu tutulan sanıkların suçlarını kabul etmedikleri görülmektedir (Bozbeyoğlu, 2009; Aktepe, 2009; İnan, 2010). Sanıkların 18 yaş altında olmalarından dolayı çoğunluğu aileleri ile birlikte yaşayıp, çalışmamaktadırlar. Suçu kabul ettikleri zaman muhtemelen aile ve toplum tarafından dışlanma sorunuyla karşılaşacaklardır. Bu sorunla karşılaşmamak, toplum dışına itilmemek amacıyla suçlarını kabul etmeyerek inkâr yoluna başvurdıkları düşünülmektedir.

Bu çalışmada olayların %100'ü ihbar yoluyla ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifade ile cinsel istismar gizli kalmayıp, adli makamlara sirayet etmektedir. Çocuk cinsel istismarının ortaya çıkmasında, farklı nedenlerden dolayı doktora gidildiğinde doktor tespiti neticesinde, okul rehberlik servislerinin bildirmesi ve farklı nedenlerle çocuk polislerinin cinsel istismarı anlayarak adli makamlara bildirmeleri neticesinde cinsel istismar ortaya çıkabilmektedir (İnan, 2010; Yüksel ve Saner 2016).

Olayların %66,9'u il merkezinde gerçekleştiği, %40,7'sinde tehdit olduğu, %2'sinde şiddet kullanıldığı ve %4,2'sinde silah kullanıldığı belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile yaşanan cinsel istismar vakalarının yarısından fazlasında tehdit bulunmamakta, çoğunluğunda şiddet ve silah kullanılmamıştır. Çocuk mağdurların olay sırasında direnmesi, olay sonrasında failini açığa çıkarması nedeniyle vakalardaki tehdit oranının yüksek olduğu düşünülmektedir. Zaman zaman fiziksel şiddetin yaşandığı istismar vakalarının bazısında ise silah devreye girmektedir. Bu durum cinsel istismar suçunun ölüme kadar gidebilecek önemli sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.

Yapılan çalışmada yaşanan cinsel istismar olaylarının %55,1'inin bir kez gerçekleştiği, %44,9'unun ise 2 ve üzeri kez yaşandığı belirlenmiştir. Yaşanan cinsel istismar olaylarının tamamında mağdur tek kişi olup, mağdur ve sanık olay öncesinde tanışmakta (%89,8) olup, istismar genel olarak arkadaşları tarafından gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmalarda da cinsel istismarın genellikle bir kez gerçekleştiği görülmektedir (Türkmen vd., 2017; İnan, 2010). İstismarın açığa çıkarılması ve ailelerin bu konuda ki duyarlılığı istismarın devamının gerçekleşmesine engel olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan sanıkların çoğunluğunun, mağduru arkadaşları olması, arkadaşlık ilişkisinden yaklaşıp yaklaşarak istismarı gerçekleştirdiğini göstermektedir. Konu ile benzer nitelik gösteren araştırmalara bakıldığında istismar olaylarının çok büyük bölümü tanıdık ve yakın çevreden kişiler tarafından yapılmaktadır. Mağdur ve sanıkların genel olarak birbirlerini tanıdığı literatürdeki çalışmalar ışığında da açık bir şekilde belirtilmiştir (Kütük vd., 2008; Arslan vd., 2008; Taner ve Gökler, 2004; Çöpür vd., 2012; İnan, 2010). Araştırmadan ulaşılan verilere göre çocukların çevresini, özellikle arkadaşlarını kontrollü bir şekilde yönlendirmenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Ayrıca çalışmada istismarın türü ile mağdur ve sanığın aynı yapıdaki sosyodemografik özellikleri olan; yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, yerleşim yeri, beraber yaşadığı kişiler, çalışma durumu, fiziksel engelin olup olmaması, zihinsel engelin olup olmaması ve psikiyatrik rahatsızlığının olup olmaması arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Araştırma kapsamında incelenen istismar türlerinin %92,4 oranında nitelikli istismar olması nedeniyle istismar türü ile mağdur ve sanıkların sosyodemografik özellikleri arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Araştırmadan ulaşılan sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler getirilmiştir.

- Araştırmada işlenen cinsel suçların çoğunluğunun nitelikli cinsel istismar olması, çocuklar arasında yaşanan bu suçların basite alınacak veya masum olarak ifade edilecek düzeyde olmadığını göstermektedir. Yaşanan mağduriyetin ve cinsel suçların giderilmesine yönelik, toplumsal bilinç ve farkındalığı artıracak, çocukların yaş grupları doğrultusunda, okul öncesinden

başlayarak lise eğitimi sonuna kadar, bilinçli bir şekilde eğitimler verilerek, kişisel haklar ve mahremiyetin çocuklara kazandırılması önerilmektedir.

- Çocuktan çocuğa istismar olaylarında, istismarcının genellikle mağdurun arkadaşı olması, ailelerin çocuklarının arkadaşlarına ve çevrelerini kontrollü bir şekilde denetim altında tutmalarını gerektirmektedir.
- Küçük yaşlardan itibaren, çocuklara karşı gerçekleştirilen temaslarda iyi ve kötü dokunuşların öğretilmesi ve çocuğun karşılaştığı durumlarda ‘hayır’ diyebilme yetisinin geliştirilmesi sağlanmalıdır.
- Ailelerin çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurmaları, herhangi bir cinsel taciz veya istismar durumlarında, kendileriyle konuşabilecekleri ortamı oluşturmaları önerilmektedir.
- Ailelerin çocuk istismarı konusunda bilgilendirilmesi ile anne-babalık becerileri, tutum ve davranışlarındaki yanlışların giderilmesi, çocuklarının cinsel istismara uğramaları durumunda bunu fark edecek unsurları bilerek, nasıl hareket etmeleri konusunda okul rehberlik servislerince eğitimler verilebilir.
- Cinsel istismar sanıklarının genelinin ilk eylemleri olmaları sonucundan yola çıkarak, özellikle ergenlik döneminde bulunan çocukların cinselliği doğru kanallardan öğrenerek, cinselliğe karşı meraklarının giderilmeleri sağlanmalı, çocukların okudukları ve izledikleri yayınlar, gerek televizyon gerekse internet ortamında kontrol altına alınmalıdır.
- Çocuk sahibi ailelerin çocukları ile birebir kurdukları ilişkinin güçlendirilmesi, kişilik gelişimlerinin, ruh sağlıklarının ve anne-babalarıyla kurulan bağın kalitesini artırmak için çocuk ve aile iş birliğini içeren çalışmalar yapılmalıdır.
- Çocuğun ailesi ile yaşadıklarını rahatlıkla paylaşabilmesi için çocuğa güven duyulması ve çocuğun anlattıklarının dikkate alınması son derece önemlidir.
- Araştırmada cinsel istismarı yapanların büyük bölümünün erkek çocukları olduğu belirlenmiştir. Bunun temel nedeninin; Türk kültürünün benimseniş olduğu ataerkil aile yapısının yanlış anlaşılacak, erkek egemenliğinin, erkeklerin her konuda kendilerini haklı görmeleri olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda cinsel istismara maruz kalanların büyük bölümünü kız çocuklarının oluşturmasında da ataerkil aile yapısının yanlış anlaşılmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Kız çocuklarının ikinci planda tutularak sessiz kalmaları, istismara uğramalarında etken olabilir. Gerçek Türk kültürünün gerektirdiği gibi toplum ve aile eğitilmeli, bu yönde çocuklar yetiştirilmelidir.
- Erkek çocuklarına kadın ile erkeğin eşitliğini, kadından üstün değil birbirini tamamlayan farklılıklara sahip olduğunu ve saygının en büyük erdem olduğu verilmelidir.
- Kız çocuklarına erkeklerin üstün değil eşit ve tamamlayıcı nitelikte olduklarını, kimsenin ona zorla bir şey yaptıramayacağını, aklın en büyük güç, saygının ise en büyük erdem olduğu öğretilmelidir.
- Cinsel istismar mağduru çocukların ve sanık çocukların rehabilitasyonu zorunlu olmalı, mağdur çocuk gibi sanık çocuğunda psikolojik ve tıbbi destekleri gerçekleştirilmeli istismarın olumsuz etkileri önlenmelidir.
- Verilen izin dahilinde taranan dosyaların kapsamında %92,4 oranında nitelikli istismar olması nedeniyle bundan sonraki araştırmalarda veri sayısının artırılarak diğeri istismar türünden de daha fazla verinin olması gerçekçi sonuçların elde edilmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

- Bu araştırma İzmir ilinde 2017-2018 yıllarında adli makamlara sirayet eden 118 dosyanın incelenmesi ile sınırlıdır. Konu ile ilgili daha kapsamlı verilere ulaşabilmek için, farklı illerde araştırmanın benzerleri yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(2), 95-119.
- Alpaslan, A. H. (2014). Çocukluk döneminde cinsel istismar. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 15(2), 194-201.
- Arslan Mm, Kar H, Akçan R, Çekin N. (2008) Hatay ağır ceza mahkemesinde karara bağlanan cinsel suçların analizi. *Adli Bilimler Dergisi*, 7(2),35-39.
- Bal S, Van Oost P, Bourdeaudhuij Id. (2003). Avoidant coping as a mediator between self-reported sexual abuse and stress-related symptoms in adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 27(8),883-897.
- Ballı, Ö. (2010). *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne başvuran çocuk istismarı ve ihmali olgularının değerlendirilmesi.* , Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Bayraktar, S. (2015). *İnsanlığın kanayan yarası çocuk istismarı ve ihmali.* Ankara: Nobel Tıp Kitabevi.
- Bilginer, Ç., Hesapçioğlu, S.T., Kandil, S. (2013). Çocukluk çağı cinsel istismarı: mağdur ve sanık açısından çok yönlü bakış. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 26 (1),55-64.
- Boykins A.D, and Mynatt S. (2007). Assault History And Follow-Up Contact Of Women Survivors of Recent Sexual Assault. *Issues Ment Health Nurs*, 28, 867-81
- Bozbeyoğlu, A. Ç. (2009). *Türkiye'de ensest sorununu anlamak* (Katkıda Bulunanlar; Koyuncu E., Sezgin A. U., Kardam F., Sungur A), Özet Rapor, Ankara: Damla Matbaacılık, Reklamcılık ve Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
- Bywaters, P., Bunting, L., Davidson, G., Hanratty, J. et al (2016). *The relationship between poverty, child abuse and neglect: an evidence review.* Newyork: Joseph Rowntree Foundation.
- Cantürk G. (2015). Çocuk suçluluğunda adli psikiyatrik değerlendirme. *STED*, 14(2),31-34.
- Carlstedt A, Forsman A, Soderstrom H. (2001). Sexual child abuse in a defined swedish area 1993–97: a population-based survey. *Archives of Sexual Behavior*, 30(5), 483-495.
- Cleaver, H., Unell, I. and Aldgate, J. (2011). *Children's needs – parenting capacity. child abuse: parental mental illness, learning disability, substance misuse and domestic violence.* London: The Stationery Office.
- Çöpür, M., Üneri, Ö.S., Aydın, E., Bahali M.K., Tanidir C., Günes H., ve Erdogan A. (2012). İstanbul ili örnekleminde çocuk ve ergen cinsel istismarlarının karakteristik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(1): 46.
- Davies, C. and Ward, H. (2012). *Safeguarding children across services: messages from research on identifying and responding to child maltreatment.* London: Jessica Kingsley Publishers.
- Davis, J.I., Petretic-Jackson, P.A. (2000). The impact of child sexual abuse on adult interpersonal functioning. a review and synthesis of the empirical literature. *Aggression and Violent Behavior*. 5(3), 291-328.
- Demir, O.F., Aydın, K., Turan, F., Yurtseven, A. ve Erbil, B.(2013). Acil servise başvuran çocuk adli olguların analizi. *Türk Pediatri Arşivi*, 48:235-240.
- Finkelhor, D. (1993). Epidemiological factors in the clinical identification of child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 17(1),67-70. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(93\)90009-T](https://doi.org/10.1016/0145-2134(93)90009-T)
- Finkelhor, D. (1994). Sex abuse and sexual health in children: current dilemmas for the pediatrician. *Schweiz Med Wochenschr*, 124:2320-2330.

- Fırat, S., Yılmaz., Ş. B. I., İltaş., Y. (2017). *Ruhsal ve hukuki yönleriyle çocuk istismarı çocukların cinsel dokunulmazlığına*. Akademisyen Kitabevi.
- Fis, N.P., Arman, A., Kalaca, S., Berkem, M. (2010). Psychiatric evaluation of sexual abuse cases: a clinical representative sample from Turkey. *Child Youth Serv Rev*, 32,1285-1290.
- Gökkaya, V.B. (2018). Cinsel İstismar ve çocuk (Sivas ili örneği). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 66 (II), 425-432, doi: number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7542> Number
- Hendersen, H. (2000). *Domestic violence and child abuse sourcebook. Hhealth reference series*. (First ed.). USA: Omnigraphics, Inc,
- Işık Ü, Aktepe E, Şimşek F, Akyıldız A, Yıldız A. (2019). Isparta ilinde bir üniversite hastanesinde değerlendirilen cinsel istismar mağdurlarının sosyodemografik, klinik ve ailevi özellikleri: 2014 – 2018 verileri. *SDÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10 (1),53-57. <https://doi.org/10.22312/sdusbed.514228>
- İmren, S.G, Ayaza, A.B, Yusufoglu, C., Arman, A.R. (2013). Cinsel İstismara uğrayan çocuk ve ergenlerde klinik özellikler ve intihar girişimi ile ilişkili risk etmenleri. *Marmara Medical Journal*, 26(1),11-16. 28.
- İnan, M. (2010). *Kocaeli Adliyesi'nde görülen cinsel istismar konulu davalarda sanık ve mağdur çocukların sosyo demografik özellikleri ve suçun niteliği*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Johnson, T.C. (1988). Child perpetrators—children who molest other children: preliminary findings. *Child Abuse & Neglect*, 12 (2), 219-229. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(88\)90030-0](https://doi.org/10.1016/0145-2134(88)90030-0)
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kütük, Ö., Çelenk, S., Toros F. (2008) Cinsel istismara uğramış çocukların biyopsikososyal özellikleri. *2. Uluslar Arası Katılımlı Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Sempozyumu*, 08-10 Mayıs 2008 Ankara, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Örün, E. ve Tatlı, M.M. (2012). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre türk çocuklarının sağlık ve sosyal hakları açısından durumu. *Yeni Tıp Dergisi*, 29 (3):132.
- Özer, E., Bütün, C., Beyaztaş, E.Y. ve Engin, A. (2007). Çorum Adli Tıp Şube Müdürlüğüne 2006-2007 yıllarında başvuran cinsel istismar mağduru çocuk olgularının değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 29 (2),51-55.
- Parlaz, E.A., Tekgül, N., Karademirci, E. ve Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: Fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician*, 3 (4):10-16.
- Pereda, Guilera G., Forns, M., Gomez-Benito J. (2009). The international epidemiology of child sexual abuse: a continuation of finkelhor. *Child Abuse Negl*, 33(6),331-42.
- Platt, D.,Turney, D. (2012) Editorial: Parental engagement with services when children may be at risk. *Child & Family Social Work*, 17 (2):115-117.
- Polat, O. (2017). *Cinsel istismar, tüm boyutlarıyla çocuk istismarı* (2. baskı) .Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Putnam FW. (2003).Ten-year research update review: child sexual abuse. *J. Am. Acad. Child Adolesc. Psychiatry*, 42 (suppl.3): 269-278
- Siegel, J.A., Williams, LM. (2003). The relationship between child sexual abuse and female delinquency and crime: A Prospective Study. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 40 (1),71-94. <https://doi.org/10.1177/0022427802239254>
- Taner, Y, Gökler, B. (2004) Çocuk İstismarı ve İhmal: Psikiyatrik Yönleri. Derleme. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35(2):82-86.
- Türkmen ,S.N., Sevinç, İ., Kırılı, Ö., Erkul, I. ve Kandemir, T. (2017). Cinsel İstismara uğrayan kız çocuklarının profilleri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 7(3):197-202

- Urazel, B., Fidan, S., Gündüz, T., Şenlikli, M., Özçivit Asfuroğlu, B. (2017). Çocuk ve ergen cinsel istismarlarının değerlendirilmesi. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 39 (2): 18-25. DOI: 10.20515/otd.308058
- Uytun, M., Öztıp, D.B.(2016). Cinsel istismar mağduru çocuk ve ergenlere konulan psikiyatrik tanılarını ve uygulanan tedavilerin devamlılığının değerlendirilmesi. *Yeni Symposium*, 54(3):18-24.
- WHO (1999).
[\[https://www.who.int/violence_injury_prevention/resources/publications/en/guidelines_chap7.pdf\]](https://www.who.int/violence_injury_prevention/resources/publications/en/guidelines_chap7.pdf) Erişim Tarihi: 15.05.2019
- Yektaş Ç., Tufan A.E., Büken B., Çetin N.Y., Yazıcı M. (2018). Cinsel istismar mağduru çocuk ve ergenlerde istismar ve istismarcıya ilişkin özelliklerin ve psikopatoloji ile ilişkili risk etkenlerinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19 (5): 501–8.
- Yokuş S.H. (2005). 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda çocukların cinsel istismarı ve reşit olmayanla cinsel ilişki suçları. *Hukuk ve Adalet*, (5).
- Yüksel, ř. ve Saner, S. (2016).Çocuk Cinsel İstismarı ve Zor Açığa Çıkması. Bilgilendirme Dosyası, [\[http://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/219201618057-CocukCinsel_istismar_bilgilendirme_dosyasi.pdf\]](http://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/219201618057-CocukCinsel_istismar_bilgilendirme_dosyasi.pdf) Erişim Tarihi: 28.07.2019